

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ**

**I. DÜNYA SAVAŞINDA İZMİR'E YAPILAN
SALDIRILAR VE İZMİR SAVUNMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin ÇALAR

İZMİR-2024

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**I. DÜNYA SAVAŞINDA İZMİR'E YAPILAN
SALDIRILAR VE İZMİR SAVUNMASI**

Hüseyin ÇALAR

**Danışman
Doç.Dr. Mehmet Emin ELMACI**

İZMİR-2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “I. Dünya Savaşı’nda İzmir’e Yapılan Saldırıları ve İzmir Savunması” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

02/07/2024

Hüseyin ÇALAR

ÖZ

I. DÜNYA SAVAŞINDA İZMİR'E YAPILAN SALDIRILAR VE İZMİR SAVUNMASI

HÜSEYİN ÇALAR

Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918 yılları arasında cereyan etmiş ve milyonlarca insanın ölümüne neden olmuş büyük bir savaştır. Uluslararası arenada yeni güçlerin belirmesi ve düzenin bozulması sonucunda meydana gelen bu savaş, altı yüz yıldan fazla varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'nin yıkılışına giden süreci hızlandırmıştır. Bu savaşta İtilaf donanması, Almanya ile müttefik olan Osmanlı sularında işgal girişimlerinde bulunmuştur. Bu girişimlerden birisi de İzmir'in ablukasıdır. İzmir, Mart 1915'te bombalanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti, İzmir'in işgal edilme olasılığını hesaplamış ve birtakım tedbirler almıştır. Alınan caydırıcı tedbirler sayesinde, İzmir, İtilaf donanması tarafından bombalansa da işgal edilememiştir. 18 Mart 1915 tarihindeki Çanakkale Deniz Savaşı öncesinde böyle bir girişim dikkat çekicidir. Düşman donanmasınca, İzmir'in abluka altına alınarak Çanakkale'de daha etkili bir manevra yapmayı amaçladıklarını söylemek mümkündür. İzmir'in bombalanması ve abluka altına alınması hem Çanakkale Muharebeleri hem de İstanbul'un işgali açısından önemlidir. Zira Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan altı ay sonra 15 Mayıs 1919'da İngiliz destekli Yunanların İzmir'i işgal etmesi, İzmir'in tarihî ve stratejik açıdan önemli olduğunu ispatlamaya kâfidir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Birinci Dünya Savaşı, Saldırı, Savunma, Osmanlı Devleti

ABSTRACT
ATTACKS ON IZMİR
AND DEFENSE OF IZMİR IN THE WORLD WAR I

HÜSEYİN ÇALAR

The First World War was a large-scale war that took place between the years of 1914 and 1918 and caused the death of millions of people. This war, which resulted in the emergence of new powers and the disruption of order in the international arena, accelerated the process leading to the collapse of the Ottoman Empire, which had existed for more than six hundred years. In this war, the fleet of Allies attempted to invade Ottoman waters, who was in alliance with Germany. One of these attempts is the siege of Izmir. Izmir was bombed in March 1915. However, the Ottoman Empire calculated the possibility of the invasion of Izmir and took some measures. Thanks to the deterrent measures taken, Izmir could not be occupied even if it was bombed by the fleet of Allies. Just before the Battle of Çanakkale on March 18, 1915, this kind of an attempt was quite remarkable. It is possible to say that when the enemy fleet blockaded Izmir, they intended to make a more effective maneuver in Çanakkale. The bombing and siege of Izmir is important in terms of both the Battle of Çanakkale and the occupation of Istanbul. The fact that the British-backed Greeks occupied Izmir on May 15, 1919, six months after the Armistice of Mudros, is enough to prove that Izmir was historically and strategically important.

Key Words: Izmir, First World War, Attack, Defense, Ottoman Empire

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	2
ABSTRACT	3
KISALTMALAR	6
ÖN SÖZ.....	9
GİRİŞ	12

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN NEDENLERİ VE OSMANLI DEVLETİ

1.1.I. DÜNYA SAVAŞI'NIN NEDENLERİ.....	25
1.1.1. Milliyetçilik Fikri ve Yeni Siyasi Güçler	26
1.1.2. Emperyalizm ve Sömürgelerin Paylaşımı	27
1.1.3. Balkanlar'da Avusturya-Macaristan/Rusya Mücadelesi	29
1.2. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI	29
1.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN İTTİFAK GİRİŞİMLERİ VE TÜRK-ALMAN İTTİFAKI	31
1.3.1. Balkan Savaşlarından Sonra Osmanlı Devleti'nin İttifak Girişimleri	31
1.3.2. İngiltere ile İttifak Girişimleri	33
1.3.3. Fransa ile İttifak Girişimleri	34
1.3.4. Bulgaristan ile İttifak Girişimleri	34
1.3.5. Yunanistan ile İttifak Girişimleri	35
1.3.6. Rusya ile İttifak Girişimleri	36
1.4. TÜRK-ALMAN İTTİFAKI	36
1.4.1. İttifaka Giden Yol.....	36
1.4.2. Osmanlı Devleti-Almanya İttifak Antlaşması.....	40
1.4.3. İttifak Antlaşmasının İmzalanmasına Yönelik Tepkiler	44

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ

2.1. SEFERBERLİK KARARI VE DİĞER UYGULAMALAR.....	47
2.1.1. Sıkıyönetim Uygulaması	47
2.1.2. Mebuslar Meclisinin Kapatılması.....	47
2.1.3. Ordu ve Savaş Haberleri Hakkında Yayın Yasası	48
2.2. İTİLAFA BLOKU İLE OSMANLI DEVLETİ'NİN İLİŞKİLERİ.....	49
2.2.1. Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'sı İlişkileri	49
2.2.2. Fransa ve İngiltere ile İlişkiler	51
2.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN ALMANYA'NIN YANINDA HARBE GİRİŞİ.....	53
2.3.1. Goeben ve Breslau Hadisesi	53
2.3.2. Gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan Girişi	53
2.3.3. Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA İZMİR'E YÖNELİK İTİLAFLAR SALDIRILARI VE İZMİR SAVUNMASI

3.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞININ İLK YILLARINDA İZMİR	57
3.1.1. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girmesinin İzmir Basınındaki Yansımaları	61
3.2. İZMİR'DE ALINAN TEDBİRLER	62
3.2.1. Askerî Birimlerin Tesisi ve Sevki	63
3.2.2. İstihkâm Faaliyetleri	76
3.2.3. İzmir Limanı'nın Kapatılması ve Gemi Kontrolü	79
3.2.4. Lojistik Faaliyetler	84
3.2.5. Eşkıya ve Çetelere Karşı Askerî Müdahale	93
3.2.6. Teftiş ve Denetim Faaliyetleri	99
3.3. İZMİR'E YÖNELİK İTİLAFLAR SALDIRILARI	103
3.3.1. Birinci İzmir Bombardımanı (5-11 Mart 1915)	103
3.3.2. Birinci ve İkinci Bombardıman Arasında Düşman Donanmasına Ait Gemilerin Körfezdeki Hareketleri	107
3.3.3. Birinci ve İkinci Bombardıman Arasında Düşman Uçaklarının Körfezdeki Hareketleri	108
3.3.4. İkinci İzmir Bombardımanı (8-16 Şubat 1916)	111
3.3.5. İkinci İzmir Bombardımanından Sonra Düşman Uçak ve Gemilerinin Hareketleri	113
3.3.6. İzmir Savunması Hakkında Genel Değerlendirme	115
SONUÇ	116
EKLER	121
KAYNAKÇA	153

KISALTMALAR

AAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
AAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.a.	: adı geçen anı
A.g.b.	: Adı geçen bilgi notu
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.g.y.	: Adı geçen yayın
A.y.	: Aynı yer, aynı yayın
AIİT	: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
Alb.	: Albay
Arş.	: Arşiv
Arşt.	: Araştırma
As.	: Askerî
ATASE	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
B.	: Belge
Bk.	: Bakınız
Bl.	: Bölük
Bnb.	: Binbaşı
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bs.	: Baskı, basım
C.	: Cilt
cm	: Santimetre

D.	: Dairesi
dk.	: Dakika
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
G.	: Gömlek
Hrk.	: Harekât
Hv.	: Hava
�s.	: �stihk�m
�sth.	: �stihbarat
J.	: Jandarma
K.	: Komutan, Kutu
kg	: Kilogram
km	: Kilometre
Kr.	: Kara
Ks.	: Kısım, kısmı
Kur.	: Kurmay
Kuv.	: Kuvvet
m	: Metre
Mrk.	: Merkez
Mu.	: Muhabere
No.	: Numara
P.	: Piyade
Per.	: Personel
Pl.	: Plan
Plt.	: Pilot
Svn.	: Savunma

S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sb.	: Subay
sn.	: Saniye
Sv.	: Süvari
Ş.	: Şube, şubesi
Tb.	: Tabur
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TFK	: Topçu ve Füze Komutanlığı
TSK BDH	: Türk Silahlı Kuvvetleri Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu
Tğm.	: Teğmen
Tşk.	: Teşkilat
TÜBA-AR	: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
Tümğ.	: Tümgeneral
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı, ve diğerleri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayını
Ynt.	: Yönetim, Yönetimi
Yzb.	: Yüzbaşı

ÖN SÖZ

İzmir'e, 1914-1918 yılları arasında İtilaf Devletleri tarafından hangi deniz saldırılarının yapıldığını, bu saldırılar sonucunda hangi tahribat ve zayıatın yaşandığını, saldırılara karşı ne gibi önlemler alındığını tespit etmek, çatışma ve savaş ortamının doğurduğu asayiş sorunlarını, şehrin günlük hayatına ve İzmir limanına etkilerini ortaya koymak tezin amacı olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, ATASE arşivi başta olmak üzere, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, süreli yayınlar ve birinci el kaynaklardan yararlanarak konuyu ele almayı yazım yöntemi olarak belirledim.

İzmir, Türkiye'nin en büyük şehirlerinden biridir. Birleşik harekât doktrinleri günümüzdeki kadar gelişmemiş olsa da İzmir'e yapılan deniz ve hava saldırılarının tam olarak tespit edilmesi, İzmir tarihinde fazla odaklanılmayan bir dönemin aydınlatılmasına yardımcı olacaktır. Bu dönemler için yeni bir savaş metodu olan hava saldırılarına karşı ne gibi tedbirler alındığı, havacılık tarihimiz bakımından önem taşımaktadır.

Bu dönemde gerçekleşen askerî mücadeleler, Türk İstiklal Harbi'nin incelenmesi bakımından da öncül veri değeri taşımaktadır.

Çalışmanın içerik ve kapsamında; giriş kısmında İzmir'in kısa tarihi ve stratejik önemi üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, Birinci Dünya Savaşı ve nedenleri, özellikle sömürgecilik ve ekonomik nedenler üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte yine aynı bölümde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na giriş süreci ve başta İtilaf Devletleriyle olmak üzere Osmanlı Devleti'nin bu devletlerle kurmayı planladığı ittifaklara dair girişimler ele alınmıştır.

İkinci bölümde, 2 Ağustos 1914'te imzalanan Türk-Alman İttifakı'nın bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa dâhil olması ve bu süreçte Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'yle olan ilişkileri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, ana inceleme alanımız olan Birinci Dünya Savaşı'nın İlk Yıllarında İzmir, İzmir'de alınan tedbirler, İzmir ve havalisinde meydana gelen asayiş olayları, İzmir'e karşı yapılan saldırılar, Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti ve İzmir açısından sonuçları incelenmeye çalışılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzalaması, antlaşma hükümlerince İzmir'in işgali, şehrin ve ülkemizin tarihinde derin ve sarsıcı izler bırakmıştır.

Çalışmam esnasında kullandığım kaynaklar; Arşiv belgeleri (Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, dönemin Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivinde bulunan İzmir ile ilgili kayıtlar), süreli yayınlar, Harp Cerideleri, bu konu ve dönem hakkında yayımlanmış araştırma eserlerdir.

I. Dünya Savaşı'nda İzmir'e yönelik düzenlenen İtilaf saldırıları ile buna yönelik yapılan savunmalara dair belli başlı akademik çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalardan;

Necmi Ülker'in "İzmir Sancakkale'si ve Şehitliği" adlı çalışması, İzmir'in Osmanlı döneminden kalma en eski şehitliği olan Yenikale Şehitliği ve Sancakkale'nin tarihini ve önemini anlatmaktadır¹.

Sabri Sürgevil'in çalışmalarından "II. Meşrutiyet Döneminde İzmir" ² kitabı ve "Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişinin İzmir Basınındaki Yankıları"³ adlı makalesi çok önemli ve bilimsel değeri yüksek eserler olarak karşıma çıkmıştır.

Uluç Hanhan'ın "Bir Zamanlar Uzunada" adlı kitap çalışması Uzunada'nın (Kösten Adası) geçmişten günümüze konumunu ve İzmir'in savunulması açısından, Adanın stratejik önemini tecrübeli bir denizcinin gözünden görme fırsatı yakaladığımız çok etkileyici bir anlatımdır⁴.

Alper Bakacak'ın "I. Dünya Savaşı'nda İzmir Bombardımanı (5-9 Mart 1915)" adlı çalışması ise; I. Dünya Savaşı sırasında İzmir ve çevresinin İtilaf güçleri tarafından hem savaş gemileri hem de savaş uçakları ile birçok kez bombardımana tabi tutulmasını incelemiştir⁵.

¹ Necmi Ülker, İzmir Sancakkale'si ve Şehitliği, **Askerî Tarih Semineri**, Bildiriler II, Ankara, 1983.

² Sabri Sürgevil, **II. Meşrutiyet Döneminde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2009.

³ Sabri Sürgevil, "Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişinin İzmir Basınındaki Yankıları", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 1983, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 118-128.

⁴ Uluç Hanhan, "**Bir Zamanlar Uzunada**", Meta Basım, İzmir, 2019.

⁵ Alper Bakacak, "I. Dünya Savaşı'nda İzmir Bombardımanı (5-9 Mart 1915)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 19, İzmir, 2019.

Abdullah Doğtekin'in "Birinci Dünya Savaşı Sırasında İtilaf Devletleri Tarafından İzmir'e Yapılan Saldırıları"⁶ ve "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında İtilaf Devletleri Tarafından İzmir Sancağının Kazalarına Yapılan Deniz ve Hava Bombardımanları"⁷ adlı çalışmaları, I. Dünya Savaşı sırasında İzmir ve çevresine İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirilen deniz ve hava bombardımanlarını detaylı bir şekilde ele almıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda İzmir'e yönelik en kapsamlı çalışmalar Celal Öcal tarafından kaleme alınmıştır. Celal Öcal'ın "I. Dünya Savaşı'nda İzmir Savunması"⁸, "103 Yıldır Bilinmeyen Gerçek İtilaf Donanması'nın İzmir'i İşgal Girişimi"⁹ ve "Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş'a İzmir 1914-1922"¹⁰ adlı çalışmaları, 1914-1918 yılları arasında I. Dünya Savaşı'nda İzmir'in işgal ve savunma sürecini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Celal Öcal'ın çalışmaları, I. Dünya Savaşı'na, İzmir'in tarihine ilgi duyan herkes için okunmaya değer kaynaklardır.

Tezin kaleme alınması sürecinde büyük katkılarını gördüğüm; ülkesine ve Türklüğe tutkuyla bağlı tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI'ya, derin bilgi birikimiyle her zaman fikir teatisinde bulunabildiğim gerçek bir dost olan üniversite arkadaşım Doç. Dr. Fatih GÜRCAN'a, meslek hayatımda tanıma fırsatı bulduğum kıymetli kardeşlerim Dr. Uğur Can TUTKAOĞLU, Hamit SARI ve Dr. Cengizhan HALAÇLI'ya, düzelti aşamasında desteğini esirgemeyen Türk Dili Uzmanı Gülnur YÜCE Hanımefendi ile Tarih Uzmanı Alev KESKİN Hanımefendi'ye, Osmanlıca Uzmanı İlhami BEBEK Beyefendiye, Türk Silahlı Kuvvetlerinin emektarlarından değerli ağabeyim Nuri BAYRAK Beyefendiye ve kıymetli eşim Emel KAPLAN ÇALAR'a teşekkürü borç bilirim.

Hüseyin ÇALAR
Ankara / 2024

⁶ Abdullah Doğtekin, "İtilaf Devletleri Tarafından İzmir'e Yapılan Saldırıları", **Güncel Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları - Kavramlar, Araştırmalar ve Uygulama**, (Ed: Sevilay Özer-Ruhi İnan), Lyon, 2023.

⁷ Abdullah Doğtekin, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında İtilaf Devletleri Tarafından İzmir Sancağının Kazalarına Yapılan Deniz ve Hava Bombardımanları", **Sosyal Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 12**, (Ed. Meryem Bulut-Zeynel Karacagil), Ankara, 2023.

⁸ Celal Öcal, **I. Dünya Savaşı'nda İzmir Savunması**, İleri Yayınları, İstanbul, 2015.

⁹ Celal Öcal, "103 Yıldır Bilinmeyen Gerçek İtilaf Donanması'nın İzmir'i İşgal Girişimi", **XVIII. Türk Tarih Kongresi**, Cilt: VI, Ankara, 2022.

¹⁰ Celal Öcal, **Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş'a İzmir 1914-1922**, İleri Yayınları, İstanbul, 2023.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'na kadar, artık Fransız İhtilali tesirlerinin geride kaldığı ve Avrupa'da diplomatik münasebetlerin ve bu münasebetler içindeki mücadele ve çatışmaların yoğunluk kazandığı safhadır¹¹. Bu safhada, emperyalizm sonucunda oluşan sömürgeler ve sömürge çatışmaları önemli bir yer işgal etmiştir.

İngiltere ve Rusya arasında gerçekleşen Reval Görüşmeleri, sömürge çatışmalarını önlemek maksadıyla atılan önemli bir adımdır. İngiltere, Fransa ile dostluk antlaşması imzaladıktan sonra Hindistan'daki sömürgelerinin güvenliğini tehdit eden Rusya ile de ittifak yapmak istemiştir. Bu maksatla Petersburg'a giden İngiliz Diplomat Charles Hardinge, iki ülke arasındaki ihtilafları ortadan kaldırmak için yoğun bir çalışma içine girmiştir¹².

İngiltere, Fransa ve Rusya, bu dönemde başlıca güçlü devletler arasında yer almıştır. 1894 yılında Fransız ve Rus devletleri arasında ittifak tesis edilmiş ve bu ittifak 1897 yılında açıklanmıştır¹³. 1904 yılında İngiliz-Fransız Antlaşması "*Entente Cordiale*" imzalanmış ve bu antlaşma ile İngiltere ve Fransa arasındaki sömürge çatışmaları sona ermiştir.

1907 yılında ise İngiliz-Rus Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre:

- 1- Her iki taraf Tibet'in, Çin'e ait olduğunu kabul edecek ve Çin'in içişlerine karışılmamasını onaylayacaktır.
- 2- Rusya, İngiltere'nin Afganistan'ı işgal etmemesi şartıyla Afganistan'dan çekilecektir.
- 3- İran ise iki devlet arasında bölüşülecek, doğu tarafları İngiliz, kuzey tarafları Rus nüfuzuna girecek ve Körfez bölgesi tarafsız bölge ilan edilecektir.

Böylece, İngiltere, Rusya ve Fransa arasında ittifak tesis edilmiştir. Ancak Almanya bu ittifakla kurulan dengeyi bozmuş ve dünyayı bir krize sürüklemiştir.

¹¹ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt:1, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1993, s. 19.

¹² Necdet Hayta, "I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda 1908 Reval Mülakatı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", **100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu** (Yayına Hazırlayan: A. Y. Akengin- S. Koçaslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi, Ankara, 2015, s. 1-36, s. 19.

¹³ Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973, s. 219.

Şansölye Bismarck'ın ardından Alman İmparatorluğu'nda siyasi gücü tek başına ele geçiren İmparator II. Wilhelm, Alman dış politikasını değiştirmiş ve barışçı denge politikasına son vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı, dünyada hüküm süren büyük devletler arasında farklı sebepler nedeniyle ortaya çıkan ve dünyadaki siyasi güçlerin oluşmasında en önemli katkıya sahip olaydır. Birinci Dünya Savaşı, Avrupa ülkelerinin birbiriyle ve dünyanın diğer bölgelerindeki ülkelerle egemenlik mücadelesine tutuştukları bir savaş olarak 1914 yılından 1918 yılına kadar devam etmiştir¹⁴. Dört yıl süren bu büyük savaş, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasındaki en önemli sebep ekonomik anlaşmazlıklardır. Coğrafi Keşifler ve Sanayi Devrimi, dünya üzerindeki yeraltı kaynakları ve ticareti önemli bir konuma getirmiş ve İngiltere, Fransa gibi Avrupa ülkeleri; Afrika ve Amerika kıtalarındaki yeraltı kaynaklarını sömürmek amacıyla koloniler oluşturmuştur. Avrupa ülkeleri arasında zaman zaman kolonilerin sınırları nedeniyle çatışmalar yaşansa da bir anlaşma ortamı oluşturulmuştur.

Siyasi birliğini geç tesis eden Almanya, bu ortamı bozmuş ve yeni bir düzen kurmayı amaçlamıştır. Osmanlı coğrafyası olan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce bağımsızlığını kazanan Balkan Yarımadası üzerindeki hâkimiyet ve Orta Doğu coğrafyası; Avrupa devletleri arasında anlaşmazlık sebebi olarak bilinen bir gerçektir. Bu anlaşmazlığı çözmek maksadıyla İngiltere-Rusya ve Fransa zaman zaman bir araya gelerek uzlaşma yolu aramıştır. Bu uzlaşma ortamı oluşsa da yeni güçler (Almanya ve İtalya) yeni bir anlaşmazlığa sebep olmuştur. Bu çerçevede, Cemal Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Bugün dünyanın her yerinde dökülmekte olan kanlar, bir zamanlar Doğu'da büyük bir şevket ve azametle yaşamış olan muazzam bir imparatorluğun yıkılmasını sağlamak içindir”¹⁵.

Metinden anlaşılacağı üzere, Osmanlı devlet görevlilerinin bakış açısıyla 20'nci yüzyılın başlarında başlayan ve dört yıl süren bu savaşın amacı, emperyalist devletlerin dünya üzerindeki sömürgelerinin paylaşımıdır.

¹⁴ Lütfiye Hacı Hüseyin- Erdal Arslan, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında İzmir'de Beslenme Sorunu**, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt: XX, Sayı: 41, 2020, s. 483-507, s. 484.

¹⁵ Ahmet Zeki İzgöer (Hazırlayan), **Cemal Paşa Hatıratı**, DBY Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 29.

Bu paylaşım meselesini savaşa dönüştüren kıvılcım, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtının öldürülmesi olmuştur.

Almanya 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya savaş ilan etmiş ve İngiltere'nin 5 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilan etmesiyle Birinci Dünya Savaşı resmen başlamıştır¹⁶.

Osmanlı Devleti, öncelikle İtilaf Devletleri ile anlaşmak istese de başarılı olamamıştır. Çünkü, İtilaf Devletlerinin asıl amacı, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu toprakları paylaşmaktır. Bunun üzerine İttihat ve Terakki'nin üç liderinden biri olan Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın öncülüğünde hükümetin Almanya ile 2 Ağustos 1914'te gizli bir ittifak anlaşması imzalaması ve akabinde bu sefer hükümetin haberi olmaksızın yalnız Enver Paşa'nın bilgisi dâhilinde, Alman gemileri Goeben (Yavuz) ve Breuslau'nun (Midilli) Karadeniz'de, Rus limanlarını topa tutmasıyla Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında savaşa dâhil olmuştur. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, bu olayı hatıratında şu şekilde ifade etmiştir:

“Kurban Bayramı arife günü, Karadeniz donanması ile Amiral Souchon arasında bir muharebe olduğu ve Goeben'in Rus sahillerini bombaladığı haberini aldık¹⁷.”

Bu ifadelerden Osmanlı Hükümeti'nin, daha doğrusu hükümet üyelerinin neredeyse hepsinin Alman gemileriyle Rus limanlarına yönelik yapılan bombalamadan bihaber olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmekten başka bir seçeneğinin olmadığı da bu noktada ifade edilmelidir.

Osmanlı Padişahının halifelik sıfatı, Almanların Osmanlı Devleti'ni yanlarına çekme isteğinde önemli bir etkidir. Osmanlı topraklarının, savaşı genişletmeye uygun olmasının yanında, İngiltere ve Fransa gibi büyük sömürgeci güçlerin sömürgelerindeki Müslümanları etkileyecek halifelik ünvanı, Almanların İngiltere'ye karşı kullanacağı en önemli güçtür.

¹⁶ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2000, s. 94.

¹⁷ Alpay Kabacalı (Hazırlayan), **Talat Paşa'nın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 36.

Rus limanlarının bombalanmasından haberdar olan ve Almanya’da bulunan Hafız Hakkı Paşa, Almanya’nın taleplerini şu şekilde sıralamaktadır¹⁸:

- 1- Hemen Karadeniz’e hareket etmek,
- 2- Mısır istikametinde mümkün mertebe çabuk hareket etmek,
- 3- Cihad-ı Mukaddes ilan etmek.

Almanya’nın taleplerinden de anlaşılacağı üzere Almanların ilk ve en temel önceliği savaş sahasını genişletmek ve Avrupa’da kendi üzerinde oluşan yükü, Osmanlı Devleti’ni savaşa dâhil ederek hafifletmek istemesidir.

Osmanlı-Alman ittifakı ilk zamanlar gizli tutulmaya çalışılmıştır. Ancak Almanya’nın Avrupa’da sıkışması ve İngiliz-Rus saldırılarına maruz kalması nedeniyle Almanya, Osmanlı Devleti’nin aktif bir şekilde savaşa dâhil olması için baskı yapmaya başlamıştır. Bu baskılar sonucunda Osmanlı Devleti seferberlik ilan etmiş ve savaşa dâhil olmuştur. Bildirilen seferberlik emri şöyledir:

“Yedinci Kolordu, 21 ve 22’nci Müstakil Fırkalar müstesnâ olarak berrî ve bahrî ordû-yi şâhânenin sefer-berliği ve bi’l-cümle mevâki’-i müstahkemenin teslîhi için irâde-i seniyye şeref-sâdır olmuştur. Seferberliğin birinci günü 21 Temmuz 330 (3 Ağustos 1914) Pazartesi günüdür. Bu emir hemen ve büyük bir sür’atle maiyyet-i makamâta tebliğ olunacaktır¹⁹.”

Belgeden de anlaşılacağı üzere 3 Ağustos 1914 tarihi itibarıyla seferberlik ilan edilmiş ve gerekli hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. 10 Ağustos 1914 tarihinde seferberliğin başarılı bir şekilde yönetildiği ve halkın büyük miktarının silahlı hâle girmek istediği görülmüştür.

“Devlet-i Aliyye’nin seferberliği ve tahaşşüdü ümidin kat kat fevkinde muntazam ve mükemmel ve serî’ cereyân ediyor. Milletde sükûnet ile beraber silahlı hâle koşmakda büyük bir hâhiş görünüyor. Hesabât neticesinde ancak 1200 nefer aranan bir yerden 6000 nefer icabet etmiştir. Nüfus muamelâtının noksanlığından nüfus kaydında esâmîsi olmayanlar bile binlerce müracaat ediyor²⁰.”

Almanya, Osmanlı Devleti’nin savaşa dâhil olması ile Avrupa kıtasında daha rahat hareket etme imkânı bulmuştur. Özellikle Kafkas ve Kanal Cepheleleri, Rusya ve İngiltere’nin ordularını ikiye bölmelerini sağlamıştır. Kafkas Cephesi’nde Osmanlı

¹⁸ Murat Bardakçı, **Enver**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.s. 134

¹⁹ Belge No: 2, **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 67, Sayı: 141, 2018, s. 10.

²⁰ BOA, **Dâhiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı**, HR. SYS, 2097/1_8, 28-29.

Devleti ile savaşıyan Rusya ilerleme kaydetse de iki cephede savaşmak Rusya ekonomisini sarsmış ve Bolşeviklerin ihtilal yapmasına neden olmuştur. Kanal Cephesi ise İngiltere için hayati bir öneme sahip olan Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek için açılmıştır.

Almanya, Osmanlı Padişahının halifelik ünvanından yararlanmak istese de Arap aşiretler arasındaki İngiliz casusları nedeniyle, bu propaganda başarısız olmuştur. Osmanlı Devleti, Kafkas, Çanakkale, Irak, Sina, Suriye-Filistin ve Yemen gibi farklı cephelerde savaşmıştır.

Bu cepheler arasında başkent İstanbul'a en yakını Çanakkale Cephesi'dir. Çanakkale Cephesi'ne ulaşmak için Ege Denizi (Adalar Denizi)'ni geçmek gerekmektedir. Bu sebeple Ege Denizi'nde stratejik bir konuma sahip olan liman kenti İzmir, bu cephede kritik bir rol üstlenmiştir.

İzmir, Batı Anadolu'nun Ege Denizi kıyılarında kurulmuş tarihî ve stratejik önemi olan bir liman şehridir. Tarih boyunca birçok kavim ve devlet şehre hâkim olmak için mücadele etmiştir. Hâkimiyet mücadelesi verenler arasında Lidyalılar, Persler, Büyük İskender, Selevkoslar, Roma, Doğu Roma (Bizans), Anadolu Selçuklu, Aydınoğulları Beyliği, Timur ve Osmanlı Devleti önde gelen siyasi organizasyonlar olarak öne çıkmaktadır.

Geçmiş çağlarda İzmir, farklı bir yerde bugünkü Bayraklı'da Tepekule olarak tanınan bölgede kurulmuştur. İzmir adının Symirna'dan geldiği²¹, kelimenin aslının Tismurna olup bir substrat (ön ek) olan “ti”nin düşmesiyle Smurna veya Smyrna şeklini aldığı kabul edilmektedir²². Şehrin bulunduğu yerin bir yarımada üzerinde olduğu, zamanla Meles çayının²³ getirdiği alüvyonlarla yüzey şekillerinin değişikliğe uğrayarak şehrin kıyıdan içeride kaldığı belirtilmektedir²⁴.

²¹ Helen dilinde Arabistan Mersini ağacından elde edilen güzel kokulu öz suyunu anlatır. (Bilge Umar, **Türkiye'deki Tarihî Adlar**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 740.)

²² Muammer İreç, **Temelsiz Bir Lokalizasyon Önerisi Olarak Tismurna-Smyrna Özdeşliği**, TÜBA-AR, Sayı: 22, 2018, s. 11-18, s. 13.

²³ İzmir'de günümüzde Buca ilçesi sınırları içerisinde, Roma İmparatorluğu döneminde inşa edilmiş, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de kullanılmış Kızılçullu su kemerlerinin tarihi Meles Çayı ile ilgili olduğu kabul edilmektedir.

²⁴ Mübahat S.Kütükoğlu, “İzmir”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 515.

İlkçağın önemli coğrafyacısı ve tarihçisi Amasyalı Strabon eserinde, Efes kentinde yaşayan İonyalılardan ayrılmak isteyen Smyrnalıların, Leleglerin elinde bulunan bugünkü Bayraklı'ya gelip şehri kurduklarını, kurdukları şehre de Smyrna adını verdiklerini nakletmektedir²⁵.

Heredotos, İzmir ile ilgili eserinde şu bilgileri vermektedir:

“Politik karşıtlarına yenik düşen ve yurtlarından göçen Kolophonlular bu kente sığınmışlardı. Bu Kolophonlu sürgünler, İzmirlielerin, Dionysos bayramını kutlamak üzere surların dışına çıktıkları zamanı beklediler, sonra kapıları kapatıp kenti ele geçirdiler.

Bütün Aiollar yardıma koştular; bir anlaşma yapıldı; İonlar bütün taşınabilir eşyayı geri verecekler, Aiollar ise bunları alıp İzmir'den çıkacaklar²⁶.”

M.Ö. 386'da Spartalılarla Persler arasında yapılan Antalkidas Antlaşması ile İonia, bu arada Smyrna şehri de Pers hâkimiyetinde kaldı²⁷.

Yeni İzmir'in Kadifekale eteklerinde kurulmasına, M.Ö. 334'te Persler'e karşı savaşmak üzere Anadolu'ya gelen, Büyük İskender öncülük etmiştir²⁸. Kadifekale, şehrin güneyinde 186 metre yükseklikteki bir tepe üzerindedir. Strabon eserinde, bir kısmı tepede surlarla çevrili, bir kısmı Kadifekale'nin eteklerinde olan yeni şehri kanalizasyonu olmaması dışında mükemmel bulmaktadır.

“Fakat kentin hiç de küçük olmayan bir kusuru vardır. Bu kusur mühendislerin yaptığı işten ötürüdür. Şöyle ki: caddeleri döşedikleri zaman yer altında kanal sistemi yapmamışlardı²⁹.”

M.Ö. III. asrın ilk çeyreğinde Lysimachos'un, Selevkos'a yenilmesi ile şehir el değiştirmiştir. Selevkoslar devrinde muhtar (özerk) bir idareye kavuşan Smyrnalı yöneticiler, Selevkos Kralı III. Antiohos'a karşı Roma'dan yardım istemiş ve bu teklif, Roma senatosunca kabul edilmiştir.

²⁵ Strabon, **Coğrafya (Anadolu)**, (Çevirmen: Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1991, s. 165; Konstantinos Oikonomos-Bonaventure F. Slaars, **Destanlar Çağından 19. Yüzyıla İzmir**, (Çeviren: Bilge UMAR), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.21.

²⁶ Herodotos, **Tarih**, (Çevirmen: Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009, s. 83.

²⁷ Kütükoğlu, **a.y.**

²⁸ Bayraklı'da kurulan İzmir'in nüfusu arttığı için Büyük İskender'in komutanlarından Lysimachos Kadifekale'yi yaptırarak kenti karşı kıyıya taşıdı.

²⁹ Strabon, **Coğrafya (Anadolu)**, (Çevirmen: Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1991, s. 166.

Smyrnalı yöneticilerin, M.Ö. 190'da Roma Amirali Gaius Livius idaresindeki Roma donanmasına yardım ederek, Roma tarafını tutmaları, savaşın sonunda Smyrnalıların serbestliğe kavuşması, vergilerden muaf tutulması sonucunu doğurmuştur.

Smyrna, bundan sonra bir Roma şehri hâline gelmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra İzmir, Bizans (Doğu Roma) toprakları hâkimiyetinde kalmıştır. Bizans döneminde, İzmir'in egemenliği devamlılık arz etmemektedir.

M.S.672'de İstanbul'u kuşatmak için gelen Araplar tarafından kısa süre ele geçirilmiştir.

İzmir, ilk Türk denizci beyi olan Çaka Bey tarafından 1081 yılında, Bizans'tan alınmış³⁰ ve İzmir'de ilk Türk hâkimiyeti 1081-1098 yılları arasında 17 yıl boyunca sürmüştür³¹. Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos, Çaka Bey'in damadı olan ve Anadolu'da güçlenen İznik'teki Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ı, kayınpederine karşı kışkırtarak, Çaka Bey'in bir ziyafette öldürülmesine neden olmuştur³².

Çaka Bey'in ortadan kaldırılmasını müteakip Bizans İmparatoru Komnenos, İzmir'e ordu göndermiş ve İzmirli, Bizans ordusunda Çaka Bey'in kızını, yani Sultan Kılıçarslan'ın eşini görünce hiçbir yerden yardım almanın mümkün olmadığını anlamışlardır³³.

Rodos Şövalyeleri, 1204'te Kıyı İzmir'i ele geçirmiştir. Türk beyliklerinin ve Türkmenlerin Batı Anadolu'da gaza faaliyetlerine hız vermesiyle, İzmir, ekonomik zenginliği nedeniyle mücadele sahası olmaya devam etmiş, Germiyanogulları ordusunda subaşı (ordu komutanı) olarak görev yapmış olan ve Aydınogulları Beyliği'nin kurucusu Gazi Mehmet Bey, 1310 yılında Yukarı Kale'yi (Kadifekale) ele geçirmiştir³⁴.

³⁰ Bazı kaynaklar, Çaka Bey'in İzmir'i almasının 1086'da gerçekleştiğini yazmaktadır. Ayrıntılı bilgi edinmek için Bk. Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s.89.

³¹ Tuncer Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Yayınevi, İzmir, 1974, s. 28

³² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, TTK, Ankara, 1998, s.99.

³³ Tuncer Baykara, **a.g.e.**, s. 74.

³⁴ Turan, **age**, s.104.

Gazi Mehmet Bey, memleket topraklarını oğulları arasında paylaştıırken İzmir'i Umur Bey'e vermiştir³⁵. Umur Bey ilk gazasını İzmir üzerine yapmış, iki buçuk yıl süren kuşatmanın ardından müdafiler liman kalesini, Umur Bey'e teslim etmek mecburiyetinde kalmışlardır. İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nde, Umur Bey idaresindeki İzmir hakkında “*şehrin büyük kısmı haraptır. Kalesi üst tarafta bir tepededir*”³⁶.” ifadelerini kullanmıştır.

Gazi Mehmet Bey'in, 1334'te ölümünden sonra yerine geçen oğlu Gazi Umur Bey, Aydınoğullarının başkenti olan bugünkü Ödemiş'e bağlı Birgi'de sadece üç gün kalmış, İzmir'e çıkarma teşebbüsünde bulunan Hristiyan kuvvetlerine karşı hazırlık yapmak üzere İzmir'e dönmüştür. Umur Bey, 17 Eylül 1334'te birleşik düşman donanmasının taarruzunu püskürtmüş, Saruhanoğlu Süleyman Bey ile birlikte Mora Yarımadası'na sefer düzenlemiştir.

Gazi Umur Bey'in seferlerinin sonraki yıllarda da sürmesi, Latinlerin Umur Bey'e karşı bir Haçlı seferi düzenlenmesi için Papa'ya başvurmalarına yol açmıştır.

Papa'nın önderliğinde Venedik, Cenova, Rodos Şövalyeleri ve Kıbrıs Krallığı birleşerek bir Haçlı donanması oluşturmuşlardır. Haçlı donanması, İzmir'e iki defa taarruz etmiştir. Bu dönemde, Aydınoğlu Beyliğinin başındaki Gazi Umur Bey, ilk taarruzu geri püskürtmesine rağmen ikinci taarruzda Haçlılar, Gazi Umur Bey'in donanmasını yakmışlar ve Latinler, Aşağı Kale'yi 28 Ekim 1344 tarihinde ele geçirmişlerdir³⁷.

Kıyı İzmir'de yer alan Aşağı Kale'de (Saint Peter Kalesi) Hristiyan Latinler, Yukarı Kale'de (Kadifekale) ise Müslüman Türkler, şehirde iki ayrı unsur olarak yaşamaya başlamıştır³⁸.

1398 yılında Yıldırım Bayezid, Aydınoğullarından Yukarı Kale'yi (Kadifekale) almış ve yöreyi Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Ancak limandaki Aşağı Kale'yi (St. Peter Kalesi) alamamıştır.

³⁵ Günümüzdeki **Gazim** ilçesine ismini veren Türk kahramanıdır.

³⁶ İbn-i Batuta, **Seyahatname**, Çeviren A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 293.

³⁷ Tuncer Baykara, **a.g.e.**, s. 76.

³⁸ Kalenin 1230'lu yıllarda Cenevizliler tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Söz konusu kaleye Sen Piyer Kalesi, Aya Petro Kalesi, Moti Kalesi, Aşağı Kale'de denilmiştir. Yaşar Ürük, **İgne Deliginden İzmir**, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011, s.190.

1402’de yapılan Ankara Savaşı’ndan sonra Yıldırım Bayezid’i yenen Timur, Rodos Şövalyelerinin elinde bulunan limandaki kaleyi, bir bakıma Gâvur İzmir’i, Aralık 1402’de alarak, Aşağı Kale’yi (Saint Peter Kalesi) temelinden yıktırmış ve İzmir’i Aydınoğulları Beyliği’ne vermiştir.

İzmir, Sultan 2’nci Murat (1421-1451) döneminde, 1424’te tekrar Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir.

İzmir, Sultan 2’nci Mehmet (Fatih Sultan Mehmet) döneminde, 1472 yılında ve 1475 yılında iki defa Venedik saldırısına uğramıştır³⁹. Osmanlı Devleti’nin Adalar Denizi’nde Ceneviz, Venedik ve Haçlı donanmaları ile yaptığı mücadelelerde, şehrin korumasız olduğunu gören ve saldırılarla savunması zayıflayan İzmir’i berkitmek⁴⁰ için Fatih Sultan Mehmet, limandaki, Timur’un yıktırdığı eski kaleyi yeniden inşa ettirmiştir (1472)⁴¹.

Köprülü Mehmet Paşa’nın, 17’nci yüzyılda sadrazamlığı döneminde, İzmir’in savunulmasında limandaki kalenin yetersizliğinden dolayı başka bir kale daha inşa edilmesi düşünülmüştür. Bu kalenin inşa edileceği yer olarak, körfezin en dar ve sığ yerini kontrol eden Sancakburnu’nun olması uygun görülmüştür.

İnşa edilen bu kaleye halk, Yenikale ismini vermiştir.⁴². Kale, çok stratejik bir noktada kurulmuştur. Çünkü körfezin iç kısmı sığ olduğundan gemi geçişi için en uygun tek nokta Yenikale’nin önünde yer alan yaklaşık 200 metrelik dar bir kanaldır. Bu kanalın tutulmasıyla körfezin giriş çıkışı kontrol altına alınmıştır.

³⁹ Venedik’in 1472’de Pietro Mocenigo komutasında İzmir’e yaptığı saldırı kaynaklarda şöyle geçmektedir: Batı Anadolu sahillerine asker çıkardılar. İzmir’i zapt ederek yağmaladılar. Katliam yaptılar. Camilere sığınmış kadın ve kızlara tecavüz ettiler. Venedik Amirali Mocenigo Türk başı getirene üç düka altın veriyordu. İzmir’den alınan esirleri müzayede ile sattılar. Urla ve havalisine saldırdılar. ... Ayrıntılı bilgi edinmek için Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, TTK, Ankara, 1998, ss.118-119.

⁴⁰ Berkitmek, sağlamlaştırmak dayanıklı hâle getirmek, kuvvetlendirmek tahkim etmek, takviye etmek anlamlarında kullanılır. Ayrıntılı bilgi edinmek için Bk. “Berkitmek”, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, c.I, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.304

⁴¹ 15’inci yüzyılda kullanılan topların, taş gülle savuran kısa menzili toplar olması nedeniyle bu toplar Kadifekale’den etkili atış yapamadığından, kıyıda kurulacak kale ile hem savunmayı güçlendirmek hem de topların atış menzilini uzatmak amaçlanmıştır. Limandaki, bu sahil kalesi günümüzde mevcut değildir.

⁴² Şehrin savunmasının yanı sıra İzmir Limanı’na gelen gemilerin gümrük vergisi ödemedi limandan çıkış yapmasının önüne geçilmiştir. Bu kalenin güvenliğini artırmak amacıyla Manisa Kalesi’nden asker tedarik edilmiştir. Kalenin inşası, İzmir Liman Kalesi’nin önemini azaltmıştır.

II. Mahmut döneminde, askerî reformların hayata geçirilmesi ve modernleşme kapsamında, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu kurulmuş ve bu ordunun, İzmir'deki mensupları için Sarıkışla adıyla anılacak olan kışla yapılmıştır⁴³. Karargâh olarak da kullanılan İzmir Garnizonundaki Sarıkışla, İzmir'in yakın tarihinde ve asayişinin sağlanması hususunda önemli bir rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti, eski gücünü kaybedince denizden gelecek tehlikelere karşı 19'uncu yüzyılda, İzmir Müstahkem Mevkii Kumandanlığını kurmuştur. Birinci Dünya Savaşı esnasında, bu kumandanlığın aldığı savunma tedbirleri sonucunda, Çanakkale'ye giden İtilaf donanmasına ait bazı gemilerin İzmir Körfezi'ne girme çalışmaları, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı süresince İzmir, İtilaf devletleri tarafından abluka altında tutulmuş, deniz ve hava saldırılarına maruz kalmıştır. Osmanlı Donanma Kumandanı sıfatıyla Karadeniz'e açılan Alman Amiral Souchon'un, Enver Paşa'nın, Rus donanmasının nerede görülürse yok edilmesini içeren telgraf emri doğrultusunda 29-30 Ekim 1914'te Odesa ve Sivastopol gibi Rus Limanlarının bombalanması sonucu Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girmiş, İngiltere Akdeniz'deki Osmanlı gemilerine el koyma kararı almıştır.

Bunun sonucunda; Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'ye sipariş edilen ve parası halkın bağışlarıyla peşin olarak ödenen Sultan Osman ve Reşadiye zırhlılarına Osmanlı Devleti'nin müttefikler yanında savaşa girmesi nedeniyle el konulmuş ve para iadesi yapılmamıştır.

Bu durum, Osmanlı Hükümetini rahatsız eden bir konudur. Dersaadet'te (İstanbul) Başkomutanlık Vekâlet-i Celîlesi'ne, Bahriye Nazırlığı tarafından alıkoyma eylemini protesto etmek için resmî yazı gönderilmiştir:

“Bu acı muâmelenin (alıkoyma eylemi) hükûmet-i müşârûn-ileyhâ nezdinde şiddetle protesto edilmesi için Bâb-ı Âlî Cânib-i Sâmîsinden istirham edildiği arz olunur⁴⁴.”

⁴³ 1826-1829 tarihleri arasında inşa edilen Sarıkışla, inşası hususunda emir buyrulan ilk Asakir-i Mansure-i Muhammediye kışlasıdır. (H. İbrahim Alparslan-E. Aysu Gülenç, **İzmir Sarıkışla'nın İnşa Evreleri**, TÜBA-KED Dergisi, Sayı, 19, 2019, s. 29-46, 31.)

⁴⁴ Belge No: 8, **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 67, Sayı: 141, 2018, s. 30.

Bu alıkoyma eylemleri nedeniyle Akdeniz'deki Osmanlı gemileri Dersaadet'e çağırılmıştır. Alıkonulan Sultan Osman zırhlısında görevli personelin diğer bir Osmanlı gemisi olan Reşit Paşa'ya bindirilerek Dersaadet'e dönmesi emredilmiştir. Osmanlı gemileri dışında Akdeniz'de Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ait gemilerde Dersaadet'e doğru hareket etmiştir. Osmanlı Devleti'nce, müttefik gemilerinin boğazlardan geçişinin onaylandığı bildirilmiştir:

“Alman ve Avusturya-Macaristan merâkib-i harbiyelerinin Boğaz'dan duhûlüne müsâade edilecektir⁴⁵.”

Akdeniz'de görev yaparken Osmanlı Hükûmetinin çağrısı üzerine Dersaadet'e doğru hareket eden gemilerden biri de Beyrut isimli mesaha (ölçüm) gemisidir. Beyrut mesaha gemisi, bir harita ölçüm gemisidir. Almanların isteği üzerine görevlendirilir ancak savaşın başlaması ile görevini tamamlayamadan rotasını İstanbul'a çevirir ve İzmir Körfezi'ne yönelir⁴⁶. Ancak, Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olmadan önce birtakım tedbirler almış, İzmir Limanı'nı kapatmış ve körfeze torpil döşemiştir. Bu sebeple, Beyrut mesaha gemisi limana girememiştir.

Körfeze, torpil döşemenin yanında yüksek tepelere helyosta (ışıldak) olarak isimlendirilen güçlü ışık kaynakları yerleştirilmiş ve bölgedeki askerî nizam yeniden tesis edilmiştir. Beyrut mesaha gemisini takip ederek İzmir'e gelen İngiliz gemileri ise 5 Mart 1915 tarihinde İzmir'i bombardıman etmiş ve geri çekilmiştir.

İzmir Savunmasında Yenikale bataryaları önemli bir direnç göstermiştir. İzmir Savunması, torpil ve helyostaların yerleştirilmesi, bataryalar ve topçu birliklerinin tesisi ve ikmal hatlarının oluşturulması anlamında büyük bir askerî eylemdir. Bu tedbirler hakkında arşiv belgelerinden bilgiler elde edilmiş ve İzmir'in bombalanması hem yerel basına hem de Dersaadet basınına yansımıştır.

Tezimizde, İzmir Savunması; bombardıman öncesi İzmir'de alınan tedbirler, İzmir'in bombardımanı ve bombardıman sonrası incelemeler olmak üzere üç bölümde incelenecektir. Tedbirler bölümünde seferberlik ve askerî birliklerin tesisi,

⁴⁵ Belge No: 9-1, **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 67, Sayı: 141, 2018, s. 40.

⁴⁶ Celal Öcal, **103 Yıldır Bilinmeyen İtilaf Donanması'nın İzmir'i İşgal Girişimi**, XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Ekim 2018), Hazırlayan: Semiha Nurdan-Muhammed Özler, Cilt: VI, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2022, s. 47-96, s. 52.

ikmal hatlarının tesisi ve güvenliği, gemilerin kontrolü ve İzmir Limanı'nın kapatılması, helyosta ve torpil yerleştirme, eşkıyaya karşı seyyar birliklerin tesisi gibi konular ele alınacaktır.

İzmir bombardımanı bölümünde; 5-11 Mart 1915 tarihleri arasındaki ilk bombardıman ve devamında zaman zaman düşman donanması tarafından İzmir'e karşı yapılan bombardıman hakkında bilgi verilecektir.

İzmir bombardımanı, sadece düşman gemileri tarafından değil düşman uçakları tarafından da icra edilmiştir. Bu bölümde düşman donanmasının İzmir'e gelişi ve hareketleri hakkında da bilgi verilerek Çanakkale Muharebeleri öncesi ve sonrası İtilaf donanmasının İzmir'deki icraatı incelenecektir.

Kronolojik olarak İzmir bombardımanı sürecini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- 1915 yılının 5 Mart'ında İzmir, ilk defa düşman donanması saldırısı ile karşılaştı,
- 2- 1915 yılının 4 Nisan'ında ilk defa bir düşman uçağı İzmir semalarında görüldü,
- 3- 9 Mayıs 1916 günü Türk Hava Kuvvetleri, Rodos Adasına ilk keşif uçuşu görevini gerçekleştirdi,
- 4- Savaş döneminde düşman hava kuvvetleri de 3 Ekim 1918 gününde, son defa İzmir semalarında görüldü ve hemen karşılık verildi⁴⁷.

Bombardıman sonrası durum bölümünde ise askerî denetim, kayıplar ve düşman donanmasının bombardıman sonrasındaki durumu hakkında bilgi verilecek ve bu bilgi çerçevesinde Birinci Dünya Savaşı süresince İzmir'in nasıl işgal edilemediği incelenecektir.

Bombardıman sonrası teftiş ve tahrip edilen batarya ve benzeri malzemenin temini için nasıl bir ikmal hattı oluşturdıkları bilgisi ile halkın da bu mücadelede, özellikle eşkıya ve çetelerle mücadelede, nasıl aktif bir rol üstlendiği belgelerle izah edilecektir. Söz konusu belgeler dönemin Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) arşivinden temin edilmiş ve bu tarihî vakıanın aydınlatılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

⁴⁷ Celal Öcal, **I. Dünya Savaşı'nda İzmir Savunması**, İleri Yayınları, İstanbul, 2015, s. 13-14.

Belgelerin çoğu, İzmir ve Havalisi Kumandanlığı ile ilgilidir. İzmir ve Havalisi Kumandanlığı ise Ayvalık'tan Alanya'ya kadar sahilin savunmasını üstlenmiş olan 4'üncü Kolordu Kumandanlığına bağlanmıştır.

Hem saldırı öncesinde lojistik ve istihkâm çalışmaları hem saldırı zamanında batarya ve neferler ile girişilen silahlı mücadele hem de sonrasında denetleme ve tahribatın giderilmesi belgelerde detaylı bir şekilde takip edilmekte ve Çanakkale Savaşı için hayati bir rol üstlenmektedir. Zira İzmir Akdeniz'den İstanbul'a giden bir rotanın tam ortasında yer alır ve Çanakkale'nin girişinin adeta muhafızlık vazifesini üstlenmiştir.

Her türlü zorluğa rağmen, 15 Mayıs 1919 tarihine kadar, Osmanlı Devleti'nin mutlak hâkimiyetinde tutmayı başardığı İzmir için en büyük felaket, İngiliz destekli Yunanlar tarafından, 15 Mayıs 1919'da başlayan ve 9 Eylül 1922'ye kadar süren Yunan işgali olmuştur.

Ancak işgal edilse bile, İzmir halkı, bağımsızlıktan asla vazgeçmemiş, Türk'ün Millî Mücadele ve Kuva-yı Millîye ruhu, Hasan Tahsin'in attığı kurşunla alevlenmiştir. Türk İstiklal Harbi sonrasında 1924 yılında Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi Yunanistan'daki Türkler ve Türkiye'deki Rumlar arasında nüfus değişimi yapılmasıyla tarihî bir olgu olan Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde önemli bir merhale geçilmiştir.⁴⁸

⁴⁸ Nüfus Değişimi Antlaşması'nda, Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumları kapsam dışında bırakılmıştır. Nüfus Değişimi kapsamında, 550.000 Türk'e karşılık 1.200.000 Rum yer değiştirmiştir. Kemal ARI, Büyük Mübadele, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2023, s. 57., Bk. İskân Tarihçesi, Hamit Matbaası, 1932.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN NEDENLERİ VE OSMANLI DEVLETİ

1.1. I. Dünya Savaşı'nın Nedenleri

Cihan Harbi ya da Harb-i Umumi diye bilinen Birinci Dünya Savaşı, çağımızın kaderine yön vermiş bir savaştır. Balkanlardan Orta Asya'ya; Kafkaslardan Kuzey Afrika'ya bugün sıcak bölge konumunu koruyan Orta Doğu'daki sorunlar, Birinci Dünya Savaşı ile biçimlenmiştir⁴⁹.

Birinci Dünya Savaşı, yakın tarihimizde hem dünya tarihi hem de Osmanlı tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Fransız İhtilali (1789) ve Birinci Dünya Savaşı arasında (1914-1918) çok sayıda savaş gerçekleşmiş, hatta bunlardan bazılarında ikiden fazla devlet dâhil olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı kadar etkili olmamakla beraber, 1688-1697 yılları arasında aralıksız bir savaş olan Augsburg Birliği Savaşları ya da Büyük (Kutsal) İttifak Savaşları olarak bilinen Dokuz Yıl Savaşları; İngiltere, Hollanda, Avusturya-Macaristan, İspanya, Savoy, İsveç ve Alman şehir devletlerini bir araya getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreç, 1760 yılında İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi ve 1789 Fransız İhtilali'ne dayanmaktadır. Avrupa'da yapılan savaşlar sonucunda İngiltere ve Fransa arasında bir barış ortamı tesis edilmiştir. Ancak İngiltere'nin, kendi geleceğine tehdit olarak gördüğü en önemli devlet Rusya İmparatorluğu olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın gerçekleşmesinin arkasındaki en önemli sebepleri üç başlık altında incelemek gerekmektedir. Bunlar: Milliyetçilik fikri ve yeni siyasi güçlerin ortaya çıkışı-Emperyalizm ve sömürgelerin paylaşımı ve son olarak Balkanlardaki Germen-Slav, diğer bir ifade ile Avusturya-Macaristan/Rusya çekişmesidir.

⁴⁹ David Fromkin; **Barışa Son Veren Barış**, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1994, s.81.

Bu süreç, Balkanlardaki millî duyguları da kamçılamış ve 1870 yılından sonra Balkanlar, Avrupa diplomasisinin faaliyet gösterdiği başlıca alanlardan biri olmuştur. 1908 Bosna-Hersek Buhranı ve 1912-1913 Balkan Savaşlarından sonra 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına yol açan kıvılcım da Balkanlarda atılmıştır⁵⁰.

1.1.1. Milliyetçilik Fikri ve Yeni Siyasi Güçler

15'inci ve 16'ncı yüzyıllarda Batı'da başlayan aydınlanma hareketi, insanın özgür düşünceye geçme çabalarını hızlandırmıştır. Bilim ve sanatta özgür olma düşüncesi aydın kesimin en büyük idealini oluşturmuştur. Bu süreç, özgür olma düşüncesi sadece belli kesimlere özgü kalmamış, tüm insanların hakkı olması gerektiği yaklaşımını doğurmuş ve güçlendirmiştir.

Aklı ve deneyi temele alan, mucizenin reddedilmesini isteyen aydınlar, o güne kadar yaşadıkları dünya görüşüne ve devlet yönetimine karşı çıkmışlardır. Bu yaklaşım, mutlakıyetçi devlet yapılarının terk edilmesi, insanlara özgürlük verilmesi, yasalar karşısında insanların eşit olması düşüncelerini de beraberinde getirmiştir.

Avrupa'daki bu gelişmeler çeşitli siyasi ve sosyal olaylara yol açmıştır. Özellikle 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali ile birlikte yayılan milliyetçilik fikri, topraklarında çeşitli grupları barındıran imparatorluklar üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu düzenin dayanaklarını; her vatandaşın özgür olduğu, yasalar karşısında eşit haklara sahip bulunduğu, milletin kendi kendisini yönetmesi yani demokratik bir düzen, bu düzenin temel yapısını belirleyen anayasaların yapılması, devletin laikleştirilmesi ve milliyetçi bir niteliğe büründürülmesi oluşturmuştur.

Bununla birlikte Avrupa milletlerinin benimsediği kendi milletini üstün görme, üstün kılma politikası da hız kazanmıştır. Hatta yeryüzünün en kalabalık ırkı olan Sarı ırkı bile ikinci sınıf insan olarak görmüşlerdir⁵¹.

Almanya, millî birliğini kurduktan sonra giderek güçlenmiş ve Avrupa üstünlüğüne yönelik bir dış politika takip etmeye başlamıştır. Kendine müttefik aramaya başlamış, bu nedenle 1879 yılında Avusturya-Macaristan ile ittifak yapmıştır. Bu ittifaka, 1881 yılında Rusya da katılmıştır. Ancak Rusya ile

⁵⁰ Fahir Armaoğlu; **20'nci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Alkım Yayınevi, Ankara, 1996, s.99.

⁵¹ YÖK Komisyonu, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, c.1-1, Ankara, 1990, s. 42-44.

Avusturya-Macaristan arasında Balkanlarda yaşanan rekabetten dolayı bu ittifak yürümemiştir. Daha sonra Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan arasında 1882 yılında “Üçlü İttifak” denilen bir blok oluşturulmuştur.

1888 yılına gelindiğinde Rusya ittifaktan ayrılmış, kendisine borç vermesi, silah satışı, karşılıklı yardım gibi bir dizi antlaşmadan sonra 1894 yılında, Fransa ile ittifak yapmıştır. Bu ittifaka, 1904 yılında Fransa, 1907 yılında da Rusya ile antlaşma imzalayan İngiltere’nin de katılmasıyla, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ittifakına karşı İngiltere, Fransa ve Rusya Üçlü İtilaf Devletleri grubu kurulmuştur. Bu gruplaşma zaman içinde çekişmeyi artırarak Birinci Dünya Savaşı’na yol açmıştır⁵².

1.1.2. Emperyalizm ve Sömürgelerin Paylaşımı

İlk denizaşırı yolculuklarla başlayan sömürge yayılmalarından elde edilen zenginliklerin Avrupa’nın güçlenmesine büyük katkısı olmuştur. Fakat asıl güçlenme, 18’inci yüzyılın sonlarında başlayan ve özellikle 19’uncu yüzyılın ikinci yarısında hızlanan sanayi devrimi sayesinde.

18’inci yüzyılın sonlarına kadar, Batı Avrupa ülkelerindeki ekonomik hayat, önce tarıma, ondan sonra el sanatlarına ve ticarete dayanıyordu. Başlıca zenginlik kaynağı olan toprak büyük ölçüde asillerin ve kilisenin tekelindeydi. Böyle olunca ekonomik gücün doğal bir sonucu olan siyasal güç de yine büyük ölçüde, asillerin ve kilisenin elinde toplanıyordu.

18’inci yüzyılın sonlarına doğru Batı Avrupa ülkelerinde iki önemli gelişme göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, bu ülkelerin ilk sömürge imparatorluklarını kurmaya başlamaları; ikincisi de tarım alanlarındaki buluşlar sayesinde tarım üretiminde önemli artışlar olmasıdır. Bu iki gelişme Batı Avrupa’da o zamana kadar görülmemiş ölçüde sermayenin birikmesini, banka ve benzeri kredi kurumlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kurumlardan alınan bol ve ucuz kredi çeşitli bilimsel ve teknik buluşların, buharlı makinelerin üretime uygulanmasıyla birleşince, Avrupa ülkeleri daha bol ve ucuz üretime başlamışlardır. Bu süreç, sanayi devrimini beraberinde getirmiştir.

⁵² YÖK Komisyonu, a.y.

Dünya çapında etkisini gösteren bu sanayi devrimi, sömürgeciliği de hızlandırmıştır. Bu hızlanma, 1870-1914 yılları arasında büyük bir ivme kazanmıştır. Bu arada sanayi devrimi sonucunda, sanayi burjuvazisi güçlenirken, asiller ile kilise giderek ekonomik ve siyasi güçlerini yitirmişlerdir. Kurulan fabrikaların çevresinde hızlı bir şehirleşme başlamış ve buna paralel olarak da nüfus artışı yaşanmıştır. Tüm bunların sonunda da işçi sınıfı ortaya çıkmış ve işçi sorunları gündeme gelmeye başlamıştır⁵³. Sömürgecilikle beraber emperyalizm faaliyetleri de güçlenmiştir⁵⁴.

1914 yılında Avrupa devletlerinin ekonomik ve siyasi üstünlüğü bütün dünyada doruğa ulaşmıştır. Avrupa devletleri, o zamana kadar görülmemiş bir zenginlik ve refah içinde yaşadıkları gibi, dünya topraklarının yarısı ile dünya halklarının üçte biri bu devletlerin kurduğu sömürge imparatorluklarının içinde olmuştur.

Bu imparatorlukların en büyüğü, “üzerinde güneş batmayan ülke” olarak tanımlanan Britanya İmparatorluğu idi. Mısır ve Sudan dâhil, Ümit Burnu’ndan Akdeniz kıyılarına kadar Afrika’nın hemen hemen bütün doğu yarısı ile batıda Nijerya ve Altın Sahili’ni, Hint Yarımadası’nı ve Seylan’ı; Çin Hindi dışındaki Güneydoğu Asya ülkelerini, Yeni Zelanda, Avustralya ve Kanada’yı kapsıyordu. Britanya İmparatorluğu, Britanya Adalarının 140 katı büyüklükte bir yüzölçüme ulaşıyordu.

Fransız sömürge toprakları ise, Fransa’nın 20 katına ulaşıyordu. İçine, kuzeybatı Afrika ülkeleriyle Büyük Sahra’nın güneyinde kalan geniş Afrika toprakları, Asya’da da Çin Hindi giriyordu. Afrika’nın orta kesimleri Belçika egemenliğindeydi. Hollanda’nın bile kendinden kat kat büyük sömürge toprakları vardı. Afrika’nın paylaşılmasından Portekiz de pay almış, Angola ve Mozambik’i ele geçirmiştir. İtalya’nın 19’uncu yüzyılın sonunda Habeşistan’da giriştiği macera başarısızlıkla sonuçlanmış, fakat 1912 yılında Osmanlı Devleti’nden Trablusgarp’ı almıştır.

⁵³ Ülman, **age.**, s. 22-23.

⁵⁴ Latince imperium = imparatorluktan gelen emperyalizm sözcüğü, imparatorluk kurma eğilimi, sosyo-ekonomik bütün içinde, etnik ve kültürel bakımdan farklı halkların, hâkim halkın elinde olan merkezi iktidarın otoriter yönetimi altında bir araya getirilmesi eğilimi veya bir devletin kendi sınırları dışında yaşayan başka halklar üzerinde, onların rızası olmaksızın denetim kurmayı amaçlayan politikası olarak tanımlanmıştır. (Hurşit Tolon, **Sevr’e Giden Yol**, Günel Basım Yayın, 2005, s. 22.)

Almanya ise, Afrika'da Togo, Kamerun ve Güneybatı Afrika'yı ele geçirdiği gibi 1880'lerden sonra Uzak Doğu'da da yayılmaya başlayarak bazı Pasifik Adalarını almıştır. Rus Çarlığı'nın genişlemesi ve yayılması öteki devletler gibi denizaşırı değil, Ural Dağlarının doğusuna, kadim Türk coğrafyasına doğru olmuştur. Bu yayılma süreci sonunda Ruslar, Türkistan'dan Mançurya'ya ve Sibirya'ya kadar, büyük Asya topraklarını sınırları içerisine almış bulunuyordu. Avrupa devletlerinin her biri doğrudan egemenlikleri altına aldıkları ülkelerde ekonomik kaynakları kullanma ve yönetim biçimini saptama ayrıcalığını kendi tekellerinde tuttukları gibi başkalarının da buralara girmesini engellemişlerdir⁵⁵.

1.1.3. Balkanlar'da Avusturya-Macaristan/Rusya Mücadelesi

Avusturya, İkinci Viyana Kuşatmasından sonra, Macaristan ve Balkanlar üzerinde nüfuz sağlamıştır. Ancak, Rusya'nın Panslavizm, Boğazları ele geçirme ve sıcak denizlere inme gibi politikaları sebebi ile Balkan Yarımadasında bir Avusturya-Macaristan/Rusya gerginliği ortaya çıkmıştır. 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Sırbistan bağımsız olmuştur. Ancak Avusturya-Macaristan'a Bosna-Hersek ve Yeni Pazar Sancağı'nın idaresi bırakılmıştır⁵⁶. Bu durum Rusya'yı rahatsız etmiştir. Avusturya-Macaristan, bölgede nüfuz alanı elde etmeye çalışırken, Sırbistan, Panslavizm politikasının Balkan coğrafyasındaki üssü konumuna ulaşmıştır⁵⁷.

Bu çerçevede, Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları arasındaki gerginlik, Avusturya-Macaristan/Sırbistan ilişkilerine de yansımıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan kıvılcımın, Sırbistan'da atılmasının, en önemli sebebi de budur.

1.2. I. Dünya Savaşı'nın Başlaması

Birinci Dünya Savaşı başladığında Fransa, Rusya ve İngiltere toprakları olmak üzere üç cephede savaştan Almanya çok zor durumda kalmıştır. Almanlar tarafından hazırlanan Schlieffen Planı doğrultusunda, Almanya'nın ilk hedefi Fransa olmuştur. Rusya'nın seferberliğini bir aydan evvel tamamlayamayacağını hesaplayan Almanya,

⁵⁵ Haluk Ülman; *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 19-20.

⁵⁶ Nurten Çetin, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda Avusturya-Macaristan ile Sırbistan İhtilafı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1, 2017, s. 371-393, s. 373.

⁵⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)*, İmge Yayınevi, Ankara, 1998, s. 308.

Rusya'yı ele geçirmeden önce, Fransa'yı ele geçirerek rakiplerini azaltmayı planlamıştır.

Ancak Rusya'nın gücünü zayıflatmak ve İngiltere'nin Hint sömürgelerini tehdit edebilmek maksadıyla Almanya'nın, Osmanlı Devleti'ne ihtiyacı olmuştur. Diğer taraftan Rusya, İtalya, İngiltere ve Fransa ise Osmanlı Devleti'ni paylaşmak üzere anlaşmışlardır. Bu savaşta Osmanlı Devleti bir kurban gibi görülürken, Almanya ile ittifak yaparak aslında, bu paylaşıma direnç göstermiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupalı devletlerin durumları ve hedefleri savaşın çıkışında büyük bir rol oynamıştır.

Almanya, 1871 yılında millî birliğini tamamlamış, kısa zamanda sanayi ve ekonomi alanında da gelişmiştir. Bu gelişmişlikle güçlü bir kara ordusuna ve İngiltere ile rekabet edebilecek bir donanmaya sahip olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri, sonraki dönemlerde, savaşın aktörlerinden biri olmuş, güçlü bir ordusu bulunmamakla birlikte sanayi ve üretim alanında çok güçlenmiştir.

Fransa, dünyanın ikinci büyük kara ordusuna ve İngiltere'den sonra en fazla sömürgesine sahip olan devlet olarak ortaya çıkmıştır.

Rusya, 1905 yılında Japonya'ya yenilmiş olmakla birlikte, üçüncü büyük kara gücüne sahiptir. Sanayi ve teknolojide Amerika, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın gerisinde olan Rusya ekonomik bakımdan da güçlü değildir.

Japonya ise büyük bir hamle yapmış Uzak Doğu'da Rusya'yı durdurmuş, Çin'e müdahaleye başlamış, bu amaçla çok güçlü bir donanma ve ticaret filosu kurmuştur.

Avusturya-Macaristan, çöküş sürecine girmiş olup, sıkı sıkıya Almanya'nın dış ticaretine sarılmıştır.

İtalya, Almanya gibi millî birliğini geç kurmuş, sömürge edinmeye çalışmaktadır.

Çin; Batı emperyalizminin ve Japonya'nın baskısı altındadır⁵⁸.

Osmanlı Devleti ise daha Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile 1911-1914 yılları arasında ağır kayıplara uğrayarak, bir hayli küçülme yaşamıştır. Bilhassa Avrupa'daki topraklarını kaybetmiş olan Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kars, Ardahan, Artvin dışında bugünkü Türkiye, Irak, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Hicaz ve Yemen'le sınırlı kalmıştır.

Almanya'nın her alanda İngiltere ile rekabete kalkışması İngiltere'nin de ne pahasına olursa olsun Almanya'yı ezmek istemesi savaşın temel sebeplerinden biri olmuştur. Bu durum da Avrupa devletlerinin bloklaşmasına yol açmıştır.

1.3. Osmanlı Devleti'nin İttifak Girişimleri ve Türk-Alman İttifakı

1.3.1. Balkan Savaşlarından Sonra Osmanlı Devleti'nin İttifak Girişimleri

Osmanlı devlet adamlarının, 19'uncu yüzyılda devleti ayakta tutabilmek için birçok kez başarıyla uyguladıkları denge siyaseti, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı, 1821 Yunan Ayaklanması, 1839 Mısır Krizi ve 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, uğranılan yenilgilere rağmen devletin ömrünü bir müddet daha uzatabilmesine olanak tanımıştır.

Ancak Avrupa güçler dengesini temelden sarsan 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'ndan sonra 1882 yılında Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturdukları İttifak Devletleri blokuna karşılık 1907 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kurduğu İtilaf Devletleri Grubu, Osmanlı Devleti'nin siyasi sahnedeki diplomatik manevra kabiliyetini büyük oranda kısıtlamıştır.

Bunun ilk önemli göstergelerinden biri, 1897 yılında Yunan ordularına karşı kazanılan, Dömeke Meydan Muharebesi gibi parlak bir zaferden sonra bile Rusya'nın başını çektiği Avrupa devletlerinin, Yunanistan lehine yaptıkları barış telkinlerine karşılık II. Abdülhamit'in Osmanlı Devleti'ni destekleyecek, güçlü bir müttefik bulamamasıdır.

⁵⁸ Rifat Uçarol; **Siyasi Tarih**, Hak Yayınları, İstanbul, 1987, s. 356-357.

Benzer şekilde, 1911 Trablusgarp Savaşı'nda da İtalya uluslararası hukuka aykırı bir tavırla, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprak parçası olan Trablusgarp Eyaletine bağlı Fizan Sancağı'na saldırdığında, Tanzimat Fermanı'ndan itibaren Osmanlı Devleti'nin idare merkezi hâline gelen Babiâli'nin, bir kez daha arkasında duracak herhangi bir Avrupa gücünün desteğinden mahrum kalmasıdır.

Osmanlı Devleti'nin siyasi yalnızlığının veya dışlanmışlığının en somut örneği, 1912-13 Balkan Savaşları olmuştur. Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturdukları Balkan ittifakı, büyük ölçüde Rusya'nın çabasıyla bir araya gelmiştir. Harbin başlangıç safhasında üstün görünen Osmanlı Devleti, Avrupa'nın başlıca büyük devletlerinin savaş sonucunda herhangi bir sınır değişikliğini kabul etmeyeceklerini ilan etmelerine rağmen, tarihinin en ağır yenilgilerinden birini yaşamış, bu felaketten sonra Meriç Nehri'nin batısında kalan tüm topraklarını kaybetmiştir.

Neredeyse beş asır boyunca hüküm sürülen Rumeli vilayetlerinin bir anda elden çıkmasının yaratmış olduğu travma, 1913 Babiâli Baskını'ndan sonra Osmanlı devlet idaresinin iplerini tamamen eline alan İttihat ve Terakki yönetimine devletin can düşmanı olarak gördükleri Rusya'ya karşı en kısa zamanda Avrupalı müttefikler bulmak ya da Avrupa devletler topluluğundan birine girmeye çalışmaktan başka yol bırakmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin İtilaf ve İttifak devletleri blokundan hangisine katılması gerektiği sorusu, zannedilenin aksine ilk adımda Osmanlı Devleti ricalinin, İtilaf devletlerine meyletmesiyle sonuçlanmıştır. İttihat ve Terakkinin en önde gelen üyelerinden biri olması sıfatıyla aynı zamanda Meclis-i Mebusan'a da başkanlık eden Halil [Menteşe] Bey anılarında bu eğilimi şu satırlarla kayda geçirmiştir:

“Almanya'dan o kadar ümidimiz yoktu. Memleketimize alakasını sırf iktisadi buluyor ve Rus istilasından bizi korumak için, zamanında ordularını kullanacak kadar bizimle alakadar görmüyorduk..”

İngiltere ve Fransa ile ittifak mümkün olmasa da Rusya'nın suikastını tadil ile bize vakit kazandırabileceklerini ümit ediyorduk. Onlara yaklaşma siyasetine karar verdik⁵⁹.”

⁵⁹ Halil Mentese, **Anılar**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 182.

Osmanlı yönetiminin bu tercihi, özellikle 1913-1914 döneminde rotasını Batı Avrupa'ya kırmaya neden olmuştur. Bu amaçla 1910 yılında sadrazamlık vazifesi yapmış olan İbrahim Hakkı Paşa, Londra'ya; Maliye Nazırı Cavit Bey ise Paris'e gönderilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve askerî zayıflığından dolayı bu iki teşebbüsten de beklenen sonuç elde edilememiştir.

1.3.2. İngiltere ile İttifak Girişimleri

Osmanlı Devleti'nin, İngiltere ile resmî bir ittifak kurma girişimi Trablusgarp Savaşı yıllarına dayanmaktadır. Osmanlı hükûmetinin en yakın siyasi ortağı konumunda olan Almanya'nın İtalya'nın önde gelen destekçilerinden biri olması nedeniyle bu aşamada İttifak devletleriyle bir bağdaşma sağlanması mümkün gözükmediğinden, Maliye Nazırı Cavit Bey'in girişimiyle Ekim 1911'de İngiltere'nin Denizcilik Bakanı Winston Churchill'e resmî bir ittifak talebinde bulunulmuştur. Fakat Kuzey Afrika kıyılarındaki bu Türk-İtalyan çatışmasının bir Avrupa harbine dönüşmesinden endişe eden İngiliz hükûmeti, bu konunun ancak savaşı taraflar arasında bir barış antlaşması yapıldıktan sonra gündeme gelebileceğini belirterek söz konusu teşebbüse olumlu bir yanıt vermemiştir.

Osmanlı Devleti, İkinci Balkan Harbi'nin cereyan ettiği Haziran 1913'te Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa aracılığıyla bir kez daha İngiltere'nin kapısını çalmıştır. Bu kez Rus saldırganlığına karşı destek bulmak amacıyla yürütülen bu diplomatik girişim de Rusya'nın o tarih itibarıyla İngiltere'nin resmî bir müttefiki olması nedeniyle reddedilmiştir⁶⁰.

Söz konusu teşebbüsün başarısız olmasının ardında yatan en önemli neden İngilizlerin, Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini gözetken bir siyasete sarılmasına, Rusya'nın şiddetle karşı çıkmasıdır. Türk dış politikasıyla ilgili kaleme aldığı bir makalesinde Yusuf Hikmet Bayur, bu durumu şöyle ifade etmektedir: “...İngiltere, o zaman muhtaç olduğu Çar hükûmetinin, itirazları üzerine bu işten vazgeçti⁶¹.”

Hiç şüphesiz, 1871 gibi geç bir tarihte siyasi birliğini sağlamış olan Almanya'nın gerek sömürgecilik yarışı gerekse de Avrupa siyasetindeki saldırgan tutumu, İngiltere'yi Alman saldırganlığı karşısında vazgeçilmez bir ortak olarak gördüğü Rusya'ya ilişkin daha yumuşak bir politika izlemeye sevk etmiştir.

⁶⁰ Feroz Ahmad, “1908-1914 Yılları Arasında İngiltere'nin Genç Türklerle İlişkileri”, **İttihatçılıktan Kemâlizme**, Çev.: Fatma Berktaş, İstanbul, 1985, s. 172-176.

⁶¹ Yusuf Hikmet Bayur, “*Son Yirmibeş Yıllık Tarihimiz*”, Belleten, C.2, I. Teşrin, 1938, S. 7/8, s. 321.

Bu nedenle, Londra, Berlin'in gücünün kırılması için Osmanlı Devleti topraklarının, Saint Petersburg lehine gözden çıkarılmasına bile rıza göstermiştir. Tüm bu şartlar da olası bir İngiliz-Osmanlı ittifakını imkânsızlaştırmıştır.

1.3.3. Fransa ile İttifak Girişimleri

İngiltere'den ardı ardına alınan ret cevapları, Osmanlı yönetimini, 1914 yılında Kıta Avrupa'sının Almanya'dan sonraki en güçlü kara ordusuna sahip olan Fransa'ya yöneltmiştir. Resmî bir ittifak teklifi için beklenen fırsat, Temmuz 1914'te Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın, Fransız savaş gemilerinin tatbikatını izlemek için Paris'e davet edilmesiyle ortaya çıkmıştır⁶².

Aynı yıl içinde kurulan Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyetinin Paris Şubesinde Cemal Paşa, büyük bir ilgi ve ihtimamla karşılanmış, ancak, Fransa Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müdürü Mösyö Dö Marqarie ile baş başa yürüttüğü görüşmelerde umduğu sonuçlara ulaşamamıştır. Fransız diplomat söz konusu ittifak teklifini, *"...sizinle siyasi bir ittifak veya anlaşma yapabilmemiz için müttefiklerimizin buna muvafakat etmesi lazımdır ki bunun mümkün olup olmayacağı şüphelidir..."*⁶³ diyerek ittifak meselesini sürüncemede bırakmış ve muhatabı Osmanlı Devleti'ni İstanbul'a eli boş bir şekilde geri göndermiştir.

1.3.4. Bulgaristan ile İttifak Girişimleri

İkinci Balkan Harbi'nin, 1913 yılında patlak vermesiyle Edirne'yi kurtarmayı başaran Osmanlı Devleti, savaşta kendisinin en kuvvetli düşmanı konumunda olan Bulgaristan ile barış görüşmeleri yürütürken batı sınırlarını güvence altına almak için aynı zamanda bir ittifak önerisinde de bulunmuştur. Ancak Bulgar yetkilileri mevcut siyasi konjonktürde iki ülkenin aynı doğrultuda hareket etmesinin çıkarlarına uygun olduğunu belirtmelerine rağmen, Osmanlı Devleti ile açıkça bir müttefiklik ilişkisi içine girmeye yanaşmamışlardır.

Bu tutumun altında yatan en temel nedenler, Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmalarında çok önemli bir rol oynayan Çarlık Rusya'sının hem ülkenin iç işlerinde oldukça aktif bir pozisyonda olması hem de söz konusu ittifak teşebbüsüne şiddetle karşı çıkacağı gerçeğidir.

⁶² Cemal Paşa'nın Fransa ziyaretinin kapsamlı bir incelemesi için Bkz: Salih Tunç, **"Birinci Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa'nın Paris Ziyareti"**, OTAM, 25, (Bahar 2009), s.183-207.

⁶³ Cemal Paşa, **Hatıralar**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977, s. 140.

Bunlara ilaveten, Bulgar ordularını İkinci Balkan Savaşı'nda yenilgiye uğratması sebebiyle Bulgaristan'ın en güçlü rakibi hâline gelen Rus yanlısı Romanya'nın tarafsızlığını ilan etmeden, girişilecek böyle bir siyasi ortaklığın Bulgaristan'ı çıkmaz bir duruma sokabileceği düşüncesidir⁶⁴. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nin resmî bir müttefiki hâline gelmesi, ancak Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasından sonra, iki ülke arasında Ağustos 1915'te imzalanan, bir sınır antlaşması ile mümkün olabilmıştır.

1.3.5. Yunanistan ile İttifak Girişimleri

Birinci Balkan Savaşı'nın sonunda Yunanistan'ın neredeyse tüm Ege Adalarını ele geçirmesi, Batı Anadolu'nun ve özellikle de İzmir'in savunulmasını zorlaştırmıştır.

Bu nedenle, Osmanlı Devleti bir “oldu-bitti” anlayışı içinde Ege Adalarının Yunanistan tarafından ele geçirilmesini resmen tanımamıştır. İki ülke arasında patlak verecek olan muhtemel bir çatışmanın, sonunda, geniş çaplı bir Avrupa harbini tetiklemesinden endişe eden düvel-i muazzama güçlerinin adalar meselesinde hakem rolünü oynama teklifi, iki ülkenin yönetimince de kabul edilmiştir.

En nihayetinde hem Yunanistan hem de Osmanlı Devleti nezdinde ciddi bir nüfuzu olan Almanya, Nisan 1914'te Rus tehdidine karşı kurmayı planladığı Balkan Ligi projesini hayata geçirmek amacıyla her iki devlete de arabuluculuk teklifinde bulunmuştur.

Bu barış tasarısına göre, Sakız ve Midilli Adalarının Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi karşılığında Babiâli hükûmeti de Atina'nın tüm kazanımlarını onaylayacak ve taraflar arasındaki gerginlik, yerini bir normalleşme sürecine bırakacaktı. Ancak Başbakan Venizelos'un Yunan hükûmeti ve Said Halim Paşa'nın Osmanlı kabinesi arasındaki karşılıklı güvensizlik ve şiddetli muhalefet, bu teşebbüsü sürüncemede bırakmıştır⁶⁵. Tam da bu sıralarda Birinci Dünya Savaşı'nın aniden patlak vermesi, Almanya'nın planladığı bu Osmanlı-Yunan ittifak projesini tamamen rafa kaldırmıştır⁶⁶.

⁶⁴ Cavit Bey, “*Türkler Harbe Nasıl Sürüklendi?*”, Vakıf Gazetesi, 10 Kanunisanı 1920, Sayı 783.

⁶⁵ Gürhan Yellice, “Türk-Yunan İlişkilerinde Dönüm Noktası: Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın “Normalleşme” Arayışı ve Almanya'nın İttifak Projesi”, **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 5, (30 Ağustos 2021), s. 91-115.

⁶⁶ Cemil Bilsel, **Lozan**, C. 1, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1932, s. 137.

1.3.6. Rusya ile İttifak Girişimleri

Osmanlı-Rus ilişkilerinin, 18'inci yüzyıl başlangıcındaki gelişimi dikkate alındığında, Osmanlı Devleti'nin ittifak kurmasının en az muhtemel olduğu ülkenin Çarlık Rusya'sı olduğu gerçeği ortadadır. Ancak, bu durum, Almanya'ya mümkün olduğunca az bağımlı kalmak isteyen Enver Paşa'yı, kapitülasyonların kaldırılması ve Osmanlı Devleti'nin savaşta kazanacağı olası toprak kazanımlarının kabul edilmesi şartıyla Rusya'ya resmî bir ortaklık teklifi sunmaktan alıkoymamıştır.

Rus Çarı II. Nikola'yı, Kırım'daki yazlık sarayı Livadya'da ziyaret eden Osmanlı Devleti Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Babıâli hükûmetinin taleplerini resmen kendisine iletmiştir. Ancak İttihat ve Terakki yönetiminin ittifak çağrısının samimiyetine inanmadığından Osmanlı Devleti ile aynı safta bulunma fikrine karşı çıkan Rus Hariciye Nazırı Sazanof, bu teklifleri geri çevirerek sadece kapitülasyonların kaldırılması ve Osmanlı Devleti'nin mevcut topraklarının güvence altına alınması konularının görüşülebileceğini bildirmiştir.

Bu aşamada ise Osmanlı hükûmeti, Rus mercileriyle yaptıkları görüşmeleri yarıda keserek konuyu sonuçsuz bırakmıştır⁶⁷. Rus Hariciye Nazırı Sazanof, bu durumla alakalı olarak şu tespiti yapmıştır: “*Genç Türk hükûmeti ya ürktü ve bu yolu terk eyledi ya da Alman sefareti kendi nüfuzunu korumak için bu meseleyi kapattı*”⁶⁸.

1.4. Türk-Alman İttifakı

1.4.1. İttifaka Giden Yol

İttihat ve Terakki'nin İngiltere, Rusya ve Fransa hükûmetlerinin yanı sıra yürüttüğü tüm ittifak teşebbüsleri sonuçsuz kalmıştır. Halil [Menteşe] Bey'e göre “*savaştan sonra (Birinci Cihan Harbi) ortaya çıkan gizli vesaik (vesikalar, belgeler) Osmanlı Devleti'nin kat'i tasfiyesinin savaştan evvel İtilâf Devletlerince tekerrür etmiş olduğunu apaşıkara meydana çıkarmıştır*”⁶⁹.

Osmanlı Devleti'nin kendini güvence altına almak ve oluşan siyasi konjonktürde yalnız kalmamak için bir savunma ittifakı oluşturabileceği yegâne devlet Almanya kalmıştır. Almanya henüz 1890'ların sonundan başlayarak, bir cihan

⁶⁷ Eray Bayramol, “Rus Diplomatik Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Rus İttifakına Dair Görüşmeler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 129, Sayı: 254, (Eylül-Ekim 2021), s.43-72.

⁶⁸ Cemil Bilsel, *a.g.e.*, s. 142.

⁶⁹ Halil Mentese, *a.g.e.*, s. 188.

harbi olasılığını hesaba katarak, Osmanlı Devleti ile müttefik olmayı planlamaya başlamıştır. Alman İmparatoru II. Wilhelm, Osmanlı Devleti'ni müttefiklik zemini arayışı kapsamında birincisi 02 Kasım 1889, ikincisi 17 Ekim 1898, üçüncüsü 15 Ekim 1917 tarihlerinde olmak üzere üç kez ziyaret etmiştir. İstanbul'u ikinci ziyareti esnasında, Osmanlı hükümdarı II. Abdülhamit'e bu hususla alakalı olarak düşüncelerini izah etmiştir.

Fakat Birinci Dünya Savaşı öncesi Almanlar, Osmanlı ile bir ittifaka pek istekli değilmiş gibi bir tavır sergilemişlerdir. Gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın çıkarımlarına göre *“Almanya ve Avusturya-Macaristan, kendi menfaatleri bakımından kuvvetli bir Türkiye'ye ihtiyaç duyuyorlar, bize ellerinden geldiği kadar destek oluyorlardı. Fakat iç istikrardan mahrum bulunan, her taraftan türlü türlü tehlikelerle karşılaşan Türkiye ile ittifak, risk ve mesuliyetini göze almaya bir türlü karar veremiyorlardı”⁷⁰.*

İttihat ve Terakki Fırkası, Almanlara ilk müttefiklik önerisini 1913 yılının Eylül ayında yapmıştır. Almanlar, ilettikleri yanıtta, *“Türkiye, ittifak kabiliyetine hazır olmadığı cihetle keyfiyetin hükümetçe tecile uğradığını”* söylemiştir⁷¹. Kayser II. Wilhelm, *“reddetmeyin, açık kalsın”* direktifini vermiştir⁷². Osmanlı Devleti ile gerçekleştirilecek bir ittifakı, Alman Genelkurmayı oldukça maliyetli bulmaktaydı. Bu nedenle Osmanlı Devleti, belli bir süre Almanlar tarafından oyalanmıştır. Alman Genelkurmay Başkanı Von Moltke, Mart 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Genelkurmay Başkanı Von Hötendorf'a, bu hususla alakalı fikirlerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Türkiye askerî bakımdan sıfırdır. Askerî heyetimizin raporları ümit kırıcıdır. Ordu, anlatılması güç bir durumdadır. Daha önce Türkiye'den 'hasta adam' olarak söz edildiğine göre, şimdi 'ölen adam'dan söz edilmesi gerekiyor. Artık yaşama gücü kalmamıştır ve kurtarılması olanaksız bir can çekişme hâlinde bulunuyor. Askerî heyetimiz, şifasız bir hastanın ölüm döşeği başında bulunan doktorlar heyetine benziyor”⁷³.

⁷⁰ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve İşittiklerim**, C. 1, Rey Yayınları, İstanbul, 1970, s. 213.

⁷¹ Mahmut Muhtar Paşa, **Maziye Bir Nazar, Berlin muahedelerinden Harbi Umumiye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebeti**, Ali İhsan Matbaası, İstanbul, 1341, s. 232. Bu eserin, ATASE yayınlarından çıkan Türkçesi de (Çeviren, Tarih Uzmanı Nurcan ASLAN) mevcuttur.

⁷² Sabahattin Selek, **İnönü'nün Hatıraları**, Burçak Yayınları, Ankara, 1968, s. 219.

⁷³ L. Jehude Wallach, **Bir Askerî Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Almanya Askerî Heyetleri (1835-1919)**, Çev.: F. Çeliker, Genelkurmay, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s. 134.

Alman Genelkurmay Başkanı Von Moltke, 18 Mayıs 1914 tarihindeki, bir başka raporunda şunları yazmıştır: “...*Yakın bir gelecekte Türkiye’yi üçlü ittifakın ya da Almanya’nın yararına hesaba katmak tam bir yanılga olacaktır*”⁷⁴. İki fikri de Osmanlının kolay sindirilebilecek bir hedef olduğunu desteklemektedir. Almanya, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkmasına bir ay gibi kısa bir süre kalana kadar dahi aynı fikirdedir.

Almanya Büyükelçisi Wangenheim, İstanbul’dan Almanya Hariciye Nazırlığına gönderdiği bir yazıda: “*Osmanlı Devleti müttefik rolüne asla layık değildir. Bu hükümet müttefiklerine hiçbir fayda sağlayamaz. Ancak müttefiklerinin yükünü artırır*” yazmıştır. Almanlar, Osmanlı’yı külfetli bir müttefik olarak değerlendirip Osmanlının ittifak önerilerini kabul etmezken, Almanların bir kısmı da Osmanlı ile gerçekleştirilecek bir müttefikliğin yararlarını göz ardı etmemiştir.

Tarihçi, Prof. Dr. Weit’e göre, Osmanlı Devleti ile gerçekleştirilecek bir ittifak, Rusya’nın Panslavist politikasının etkisindeki Bulgarlar ile Doğu’daki Rusya’nın tehdidini ortadan kaldıracaktır.⁷⁵ Alman politikacılarını, Osmanlı Devleti’nin müttefik olarak görülmesi hâlinde, Osmanlı’nın Ermenistan’daki Rusya ordusuna karşı kendilerinden destek talep etmeleri düşüncesi endişelendiriyorsa da öte yandan Boğazların kapatılması, ittifak içindeki devletlerin yararına olacaktır. Bu şekilde Rusya’nın itilaf bloku ile iletişimi kesilmiş olacağından harbin süresi uzayacaktır. Bu süreçte de Osmanlı Asya’sındaki savaş hazırlıkları tamamlanacaktır.

Bu fikirlerle Alman bürokrasisi Osmanlı Devleti’ne karşı sergilediği tavrını yeniden gözden geçirmek durumunda kalmıştır⁷⁶. Alman politikacıları Osmanlı ile bir ittifaka girmeyeceklerine dair verdikleri kararı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan’a ultimatoma verene kadar sürdürmüşlerdir.

Fransız Devrimi ile ortaya çıkan milliyetçilik, eşitlik ve adalet gibi yeni anlayışlar, politik ve toplumsal kurumlar devletleri olduğu kadar milletlerin tutumunu da etkilemiştir. Fransız Devrimi’nin sonucunda Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik akımı nihayetinde İtalyan millî birliğinin tamamlanması ve daha da önemli bir olay olan Alman İmparatorluğu’nun oluşması Avrupa’da dengeleri

⁷⁴ Wallach, a.g.e., s. 134.

⁷⁵ Weit, *Hilâfet Siyaseti ve Türklük Siyaseti*, Çev.: H. Adem, Şems Matbaası, İstanbul, 1331, s. 21.

⁷⁶ *Sovyet Devlet Arşivi, Gizli Belgelerinde Anadolu’nun Taksim Planı*, Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, Belge Yayınları, Haz.: Hayri Mutlucağ, Güven Matbaası, İstanbul, 1972, s. 94.

değiştirmekle kalmamış, Balkanlardaki millî hassasiyeti de alevlendirmiş, 1870 yılından hemen sonra Balkanlar, Avrupa siyasetinin aktif olduğu belli başlı noktalardan biri hâline gelmiştir.

1908-1909 Bosna-Hersek Krizi ve 1912-1913 Balkan Savaşlarından sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın da çıkışındaki kıvılcım buradan alev almıştır. Yukarıda değindiğimiz nedenler, Birinci Dünya Savaşı'nın tek nedeni değildir. Bir diğer önemli neden de, 1871 yılından sonra Almanya'nın izlediği dış politikadır. Alman Şansölyesi Otto Von Bismarck'ın Almanya'yı savunmak için takip ettiği ittifak politikası, Avrupa'da yeni bir çağın ayak sesleri olmuş, Avrupa'da bloklaşmaya ve bloklar arasında rekabet ve silahlanma yarışına yol açmıştır. Sanayi Devrimi ile 19'uncu yüzyıl içinde hızlanmaya başlayan ve bunun sonucunda genişleyen ve ilerleyen sömürgecilik, siyasi ilişkilerin sahasını, Avrupa'nın dar hudutlarından aşarak yeni kıtalara, Uzak Doğu ve Afrika'ya ulaştırdığı gibi, birçok ittifakla bloklaşan Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki mücadele sahalarını ve olanaklarını da fazlalaştırmıştır.

Avusturya-Macaristan tahtının veliahtı Prens Arşidük François Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna gezisi esnasında, Gavrilo Princip adlı Sırp milliyetçisi birisi tarafından suikast sonucu öldürülmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın görünen nedenini oluşturmuştur⁷⁷.

Avrupa devletlerini bir hafta gibi kısa bir sürede dünya ölçeğinde bir savaşa sürükleyen hadiselerin, bu denli süratli yaşanmasında, 1908 Bosna-Hersek Krizi'nden itibaren gün geçtikçe alevlenen Sırbistan/Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki mücadele ana rolü oynamıştır.

Balkan Savaşları ve bu savaşların sonucunda Sırbistan'ın topraklarını genişletip güçlenmesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu açısından korkutucu bir hâl almış ve imparatorluğun, Sırbistan'a karşı tavrının oldukça katılaşmasına yol açmıştır. Balkan Savaşlarında, Osmanlı Devleti'nin askerî gücünün zayıflığının anlaşılması, Rusya'nın Boğazlardaki hâkimiyet kurma planını kamçulamıştır. Nihai olarak, Sırbistan-Rusya dostluğuna karşı Almanya/Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dostluğu meydana gelmiştir.

⁷⁷ Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih (1789-1960)**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973, s. 410.

Bu hadiselerin fitilini, Osmanlı Devleti'nin, İkinci Balkan Savaşı'nın ardından gerçekleştirmeye başladığı askerî yenilikler ve bunun sonucu olarak meydana gelen milletlerarası çatışmalar ateşlemiştir. Alman İslah Heyeti'nin gelişiyile birlikte Almanya'nın İstanbul'da elde ettiği nüfuz Rusya'yı endişeye düşürmüştür. Rusya, İstanbul için düşündüğü planların engellenmemesi için harekete geçmiştir. Herhangi bir krizin ortaya çıkaracağı ilk fırsatta, Boğazları ele geçirmek için hazırlıklara girişmiş ve 1914 yılının Mart ayından başlayarak Sırbistan, Yunanistan ve Romanya arasında "Balkan İttifakı" oluşturmaya gayret etmiştir.

Bu oluşum, Bulgaristan ile Osmanlı Devleti'ne karşı kurulacaktı. Rusya'nın bu tasarısı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dikkatinden kaçmamıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da, Bulgaristan ile Osmanlı Devleti'ni ittifaka dâhil ederek Balkanlarda, Sırbistan ve Rusya'ya karşı bir blok oluşturmak için faaliyetlere başlamıştır. Saraybosna hadisesi yaşandığı zaman Avusturya-Macaristan'ın bu duruma tepkisi sert olmuş ve Sırbistan'a karşı harbi göze almıştır. Avusturya-Macaristan, Almanya'nın da desteğini alarak 23 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'a 48 saat süreli bir ultimatoma vermiştir⁷⁸. Sırbistan'ın, Avusturya-Macaristan'ın teklifine olumsuz yanıt vermesi üzerine, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 28 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'a savaş ilan etmiş ve Belgrad şehrini bombardıman etmeye başlamıştır⁷⁹.

Bunun hemen akabinde Rusya, 31 Temmuz'da seferberlik ilanı emrini yayımlamıştır. Almanya araya girerek Rusya'dan seferberliğin durdurulmasını istemiştir. Rusya'nın buna yanıtı olumsuz olunca 1 Ağustos'ta Almanya, Rusya'ya karşı savaş ilan etmiş ve 3 Ağustos'ta Fransa'ya saldırmıştır. Almanya'nın bu hareketini İngiltere'nin tarafsızlığına garantör olduğu Belçika yolu ile gerçekleştirmesi 5 Ağustos'ta İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesine sebep olmuştur. Avusturya-Macaristan 6 Ağustos'ta Rusya'ya, 10 Ağustos'ta Fransa'ya savaş ilan etmiştir. Bloklar arasında, Birinci Dünya Savaşı bu şekilde başlamıştır⁸⁰.

1.4.2. Osmanlı Devleti-Almanya İttifak Antlaşması

Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a ultimatoma verdiği esnada Almanya, Osmanlı Devleti ile ittifak konusunu yeniden düşünmeye başlamıştır. Osmanlı başkentinde bulunan Almanya Büyükelçisi Wangenheim, Sadrazam Said

⁷⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 414.

⁷⁹ Rifat, Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2001)**, DER Yayınları, İstanbul, 2008, s. 563.

⁸⁰ Fahir Armaoğlu, **20'nci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-199)**, Alkım Yayınevi, Ankara, 1996, s. 81-85

Halim Paşa'ya hitaben *“Almanya hükûmeti namına size ittifak teklif ediyorum⁸¹”* demiştir. Said Halim Paşa, baş mabeynci (özel kalem müdürü) Ali Fuat Bey'i Sultan V. Mehmed Reşad'a yollayarak Sultan'ın onayını almak istemiştir⁸².

Sultan'ın onayladığı, yapılması planlanan bu ittifaktan Osmanlı devlet ricalinden sadece Sultan V. Mehmed Reşad, Sadrazam Said Halim Paşa, Meclis-i Mebusan Reisi Halil [Menteşe] Bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Dâhiliye Nazırı Talat Paşa haberdar olmuştur. Halil Mentеше, anılarında Almanya ile ittifak dedikodularının bazı kimseler tarafından 1914 Temmuz ortalarında konuşulduğundan bahsederken, Sadrazam Said Halim Paşa'nın şahsına şöyle dediğinden bahsetmiştir:

“Almanya ile ittifak hazırlamaktayım ne dersiniz devam edeyim mi? Reyinizi almak isterim” dediğini ve şahsının da şu şekil suale yanıt verdiğini satırlarına taşır:

“İngilizler ve Fransızlar nezdindeki bütün teşebbüslerimiz neticesiz kaldığına göre, sırf Rusya'ya karşı tedafüi (savunma) olmak şartıyla Almanya ile ittifak akdine muvaffak olursanız, memlekete hizmet etmiş olursunuz demiştim⁸³.”

Talat Paşa ise ittifakla alakalı şunları yazmıştır:

“Bu sırada Sadrazam Said Halim Paşa bir gün sefir Von Wangenheim'in Almanya'nın Türkiye ile müsavi (eşit) şartlar altında bir ittifak akdetmek istediğini kendisine açmış olduğunu bize bildirmek üzere Enver Paşa'yı, Halil Bey'i ve beni yanına çağırdı. Bizim nokta-i nazarımızı sordu.

Hepimiz şu kanaatte idik ki, mevcudiyetimizi muhafaza edebilmek için Türkiye'nin böyle bir Avrupa devleti ile ittifakı elzemdir. Türkiye, ancak ilim, sanat ve sanayi ve ticaret bakımından ilerlemiş bir devletin yardımı ile kendi mevcudiyetini ve terakkisini temin edebilir.

...Sadrazam bu meseleyi gizli tutmamızı rica etti. Henüz resmî ve muayyen teklif olmadığından diğer arkadaşlara hiçbir şey söylenmemesini istedi. Biz derhal bu teklifin bir harp tehlikesinden doğmuş olduğunu anladık. ... Bizim düşüncemiz, bir umumi harbin çıkmayacağı ve bu ittifaka girmekle devletimizi her türlü tehlikeden korumuş olacağı merkezinde idi⁸⁴.”

⁸¹ Kazım Karabekir, **I. Cihan Harbine Neden Girdik**, Emre Yayınları, C. 1, İstanbul, 1994, s. 74.

⁸² Ali Fuat Türkogeldi, **Görüp İştiklerim**, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s. 74.

⁸³ Halil Mentеше, **a.g.e.**, s. 187.

⁸⁴ Enver Bolayır, **Talat Paşa'nın Hatıraları**, Güven Basımevi, İstanbul, 1946, s. 23-24.

Almanya ile gerçekleştirilen ittifak görüşmeleri gizli olarak yapılırken, Alman devleti ve Almanya Büyükelçisi Wangenheim arasında antlaşma koşulları ile alakalı dikkate değer yazışmalar olmuştur. Almanya Büyükelçisi Wangenheim, 28 Temmuz 1914 tarihinde Almanya Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda, Sadrazam Said Halim Paşa'nın, ittifak teklifini kabul ettiğini belirtmiştir.

Almanya Başbakanı Bethmann Hollweg, Büyükelçileri Wangenheim'a gönderdiği yazıda, ittifakın kabul edilmesinden bahisle şu temeller noktasında ittifak antlaşmasının gerçekleştirilmesini istemiştir: Her iki taraf, Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasında zuhur eden anlaşmazlık hususunda tarafsız olacaklardır.

Ama Almanya, Avusturya-Macaristan'ın yanında harbe dâhil olursa, Osmanlı Devleti de Rusya'ya savaş ilan edecektir. Savaş durumunda Alman Islah Heyeti Türkiye'de kalacak, Türk ordusunda etkin bir rol alacaktır. Avusturya-Sırbistan uyuşmazlığı Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında bir harbe yol açmadan hâl olunursa ittifak antlaşması hükümsüz olacaktır. Antlaşma mahrem bir şekilde saklanmalı ve hatta Avusturya-Macaristan Büyükelçisine dahi söylenmemelidir⁸⁵.

Vaziyeti, Sadrazam Said Halim Paşa'ya bildiren Wangenheim'a, bazı maddelere itirazı olan Sadrazam Said Halim Paşa şu şekilde karşılık vermiştir: *“Üçlü ittifaka dostça bir durum olmak suretiyle, Almanya için kendisini tehlikeye atan ve bu yüzden herhangi bir zamanda Rusya'nın intikamıyla karşılaşacak olan Türkiye'den yalnız kendi kaynaklarıyla kalması istenemez.”*

Said Halim Paşa'nın bu sözleri üzerine Almanya, *“bir tehdit vukuu hâlinde Almanya icab ettiği takdirde Osmanlı Devleti'nin arazisini silahla müdafaayı üstüne alır”* koşulunu kabul etmek durumunda kalmıştır. Alman Başbakanı Hollweg, Wangenheim'a gönderdiği yazıda, Almanya için Osmanlı Devleti'nin kıymetinin, Rus tehdidinden önde geldiğini şöyle ifade etmiştir:

“Ekselansımız, antlaşmayı imzalamaya mezunsunuz. Mamafih, evvel emirde Türkiye'nin Rusya'ya karşı değer pahada iş görmeye muktedir olup olmadığını ve böyle iş görmek isteyip istemediğini tespit etmek gerekir. Aksi takdirde ittifak bittabi kıymetsiz olur ve imzaya değmez” diye eklemiştir.

Wangenheim ise şu yanıtı vermiştir: “Eğer Türkiye ile ittifak akdetmek istiyorsak bunun şimdi zamanıdır. Aksi takdirde 300 bin

⁸⁵ Ernest Jackh, **Yükselen Hilâl**, Çev.: P. Kuturman, Uğur Kitabevi, İstanbul, 1946, s. 31-32.

kişilik Türk ordusu bizimle beraber olacağına, bize karşı olacaktır. Çünkü General Liman Von Sanders, Türkiye'nin Almanya tarafına geçmesinden şüphe etmeye başlamıştır⁸⁶.”

Alman heyetinin ittifak antlaşmasını imzalamadan evvel üzerinde önemle durdukları bir husus da Alman subaylarının Osmanlı ordusunda etkin bir rol almaları olmuştur. Alman Büyükelçisi Wangenheim, Almanya Başbakanı Hollweg'e gönderdiği 27 Temmuz ve 1 Ağustos 1914 tarihli telgraflarında bu hususa dikkat çekmiştir.

Bu durumla alakalı görüşmeler Enver Paşa, Liman Von Sanders ve Wangenheim arasında gerçekleştirilmiştir. Liman Von Sanders, görüşmelerin sonucunu anılarında şu şekilde kaleme almıştır:

“Eğer, Askerî Heyet Türkiye’de kalırsa ve Türkiye de savaşa girerse, Alman subayları savaşın yürütülmesinde gerçekten etkili olacak makamlara getirilmelidirler, dedim.

Bunun üzerine Askerî Heyet hakkındaki bu teklif tereddüde yer bırakmamak için Fransızca olarak şu şekilde ifade edildi: influence effective sur la condit generale de l’ar ee’ (Ordunun genel yönetiminde etkili nüfuz)⁸⁷.”

Yukarıdaki ifade, Osmanlı Devleti'nin çaresizliğinin hangi noktaya geldiğini, bir başka devlete askerî olarak teslim olduğunu ağır şekilde göstermektedir.

Bütün bu gelişmeler sonucunda 2 Ağustos 1914 tarihinde Sadrazam Said Halim Paşa ile Almanya Büyükelçisi Wangenheim arasında gizli olarak Osmanlı-Alman ittifakı imzalanmıştır. Bu ittifak anlaşmasına göre:

“1. İki devlet, Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlıkta tarafsızlıklarını koruyacaklardır.

2. Eğer Rusya Avusturya'ya savaş açarsa ve Almanya buna katılmak zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti de savaşa girecektir.

3. Almanya, Osmanlı Devleti'ni bir tehdit altına düştüğünde gerekirse silahla koruyacaktır.

4. Savaş olursa, Almanya, askerî heyetini, Türkiye'nin emrine verecektir.

⁸⁶ Jackh, a.g.e., s. 35, 36-37.

⁸⁷ Liman Von Sanders, **Türkiye’de Beş Yıl**, 8. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 37.

5. Anlaşma 31 Aralık 1918 tarihine kadar yürürlükte kalacak ve taraftarlardan birisi geçersizliğini ilan etmezse, beş yıl daha yürürlükte kalacaktır⁸⁸.”

1.4.3. İttifak Antlaşmasının İmzalanmasına Yönelik Tepkiler

Antlaşma, 17 Ekim 1914 tarihinde, Osmanlı kabinesine getirilmiş ve Sadrazam Said Halim Paşa, Şeyhülislâm Hayri Efendi, Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Adliye Nazırı İbrahim Bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Maliye Nazırı Cavit Bey, Bayındırlık (Nafia) Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa, Ticaret ve Ziraat Nazırı Süleyman El-Büstani Bey, Posta Telgraf Nazırı Osken Efendi ve Maarif Nazırı Şükrü Bey tarafından imzalanmıştır⁸⁹.

İttifak Antlaşması'nın dikkat çeken yönü 1'inci ve 2'nci maddelerinden de açık bir şekilde anlaşılacağı gibi antlaşma metni Almanya-Rusya Harbi başlamadan hazırlanmış, ancak savaş başladıktan sonra herhangi bir değişime uğramadan imzalanmıştır.

Almanya, Birinci Dünya Savaşı'na 1 Ağustos 1914 tarihinde iştirak etmiş; Osmanlı Devleti-Almanya İttifak Antlaşması ise 2 Ağustos 1914 sabahı, savaş başladıktan takriben 16-17 saat sonra imzalanmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Said Halim Paşa, Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmada şu beyanatta bulunmuştur:

“Evet, efendim muahede harp vaktinden evveldi; müzakeratın temeli daha eskidir, ikinci günü haber aldık. Binaenaleyh zannedildiği gibi bu ittifak bizi muharebeye sevk etmek için yapılmış değildir⁹⁰.”

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa da anılarında ittifakın harbin ilanından evvel imzalandığını belirtmektedir⁹¹. Maliye Nazırı Cavit Bey ve Meclis-i Mebusan Başkanı Halil (Menteşe) Bey bu durumun tam aksini iddia etmektedirler. 2 Ağustos 1914 tarihinde akdedilen Osmanlı Devleti-Almanya İttifak Antlaşması'nın harbin ilanından evvel mi yoksa sonra mı imzalandığı hususunda tezat oluşturan beyanatlar,

⁸⁸ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 568.

⁸⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s. 519.

⁹⁰ Harp Kabinelerinin İsticvabı, **Vakit Gazetesi**, İstanbul, 1933, s. 255.

⁹¹ **Talat Paşa'nın Anıları**, Haz.: Alper Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 90.

Birinci Dünya Savaşı'na iştirak noktasında Osmanlı devlet ricalinin meydana gelen savaş şartlarını iyi tetkik edemediğini bizlere göstermektedir.

Antlaşma, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra ve Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı'na resmî olarak dâhil etmek için akdolanmıştır. Maliye Nazırı Cavit Bey'in ittifak antlaşmasının imzalanması hususundaki beyanları⁹², antlaşma imzalandıktan sonra Almanya Büyükelçiliği baş tercümanı Mösyö Weber'in "*Mademki İmparator harp ilan etti, taahhüdünüzden kurtuldunuz*" beyanıyla da ispatlanmaktadır⁹³.

Said Halim Paşa, Talat Bey, Halil Bey ve Enver Paşa ittifak antlaşması imzalandığı esnada harbin başladığını bilmekteydiler. Maliye Nazırı Cavit Bey'in ise herhangi bir bilgisi yoktur ve ittifaka muhalif tutum takınmıştır.

Osmanlı-Almanya İttifakı Antlaşması hakkındaki bir diğer husus da bu ittifaktan İttihat ve Terakki üyelerinin hangilerinin haberdar olduğudur. Bu konuda bir hayli tartışmaya açık tevatür olsa da dönemin Maliye Nazırı ve aynı zamanda önde gelen İttihatçılardan olan Cavit Bey'in kaleme aldığı günlükleri güvenilir bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Cavit Bey, satırlarında bu hususla alakalı olarak şunları yazmıştır:

"Sadrazam istical ile (aceleyle) bir şeyler yazıyordu. Enver, Talat, Halil orada idiler. Ahvalde (durumda) bir fevkaladelik hissettim. Talat'a sebebini sordum, 'yemin ettik' diyerek söylemedi. Hayret ettim. Ve derhal kendisine, 'yoksa Almanya ile ittifak mı ediyorsunuz' diye sordum.

Biraz sonra sadrazam yazdığı kâğıdı zarfa koyarak Weber'e verdi. Biz de sadrazamın yanına girdik. Kimseye ifşa etmeyeceğimize dair yemin ettik. Heyet-i hükûmet azasının (kabine temsilcilerinin) sır saklayacaklarına dair yemin etmesi kadar ahmakça bir şey bilmem ki olur mu?"

Osmanlı Devleti bu şekilde, Almanya Rusya'ya savaş ilan ettikten kısa bir süre sonra, ittifak antlaşmasını imzalamıştır. Savaş durumundaki Almanya'nın müttefikidir ancak antlaşmaya göre Osmanlı Devleti'nin harbe dâhil olmasına lüzum yoktur gibi görünse de Osmanlı ordusunun sevk ve idaresi Alman komuta kademesine bırakılmıştır.

İttifak hususunda Harbiye Nazırı Enver Paşa, Amerika Birleşik Devletleri elçisi Henry Morgenthau'ya şunları söylemiştir:

⁹² Harp Kabinelerinin İsticvabı, s. 21-22.

⁹³ Halil Menteşe'nin Anıları, Cumhuriyet Gazetesi, 9 Kasım 1946.

“Türkler ve Almanlar yalnızca hatır uğruna ittifak yapmış değiller biz onlarla birlikteyiz. Çünkü biz de onların ilgi alanına giriyoruz. Almanya fayda gördüğü sürece Türkiye’yi destekleyecektir.

Aynı şekilde Türkiye’de fayda gördüğü sürece Almanya’yı destekleyecektir⁹⁴.”

İttifak antlaşması imzalandıktan sonra Almanya hükûmeti kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti’ni sonu görünmeyen bir karanlığa sürüklemiştir. Hakikaten, Almanya Dışişlerinden Wangenheim’e 3 Ağustos 1914 tarihinde gönderilen yazıda:

“Akdeniz’e yapılmakta olan gemi harekâtımız dolayısıyla ittifakın muvakkaten gizli tutulmasını Türk hükümetinden lütfen rica ediniz. İngiltere’nin bize karşı müdahalesi hesaba alınmak mecburiyeti baş gösterdiği andan itibaren Britanya Deniz Heyeti’nin Türk filosuna hiçbir zarar getirmemesi için gereken tüm tedbirleri lütfen hazırlayınız.

Kezalik, İngiliz sömürgelerinde bilhassa Hindistan’da İslam propagandasının yayılması hususunu göz önünde tutunuz. Müslüman Kafkasya’nın ayaklandırılması arzuya şayandır⁹⁵.”

Bu beyanatlar Almanya hükûmetinin Osmanlı Devleti’ni, İngiltere ve Rusya’ya karşı koz olarak elde tutup kullanmaya çalıştığının apaçık göstergesidir.

⁹⁴ Dietrich Gronau, **Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet’in Doğuşu**, Çev.: Gülderen Koralp Palir, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 92.

⁹⁵ Jackh, **a.g.e.**, s. 39.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ

2.1. Seferberlik Kararı ve Diğer Uygulamalar

Almanya ile Osmanlı Devleti arasında İttifak antlaşmasının imzalandığı tarih olan, 2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı sınırları içinde seferberlik kararı da alınıp uygulanmıştır⁹⁶.

2.1.1. Sıkıyönetim Uygulaması

Bu husus; kabinede görüşülmeden, bir uzlaşmaya varılmadan, dahası Osmanlı ordusunun Başkomutanı olan padişahın oluru alınmadan gerçekleşmiştir. Daha sonra Enver Paşa, sözlü olarak padişahın onayının alındığını iddia etmiştir⁹⁷. Dönemin Maliye Nazırı Cavit Bey, seferberlik ilanını 14 gün sonra öğrendiğini söylemiştir⁹⁸. Genel seferberlik müddetince, sıkıyönetim de uygulanmıştır⁹⁹.

2.1.2. Mebuslar Meclisinin Kapatılması

Osmanlı Hükûmeti, savaş patlak verdiğinde tarafsızlık politikası izlemeye çalışmıştır. Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından gerçekleştirilen Saraybosna suikastı sonucunda Avusturya-Macaristan veliahtı Prens Arşidük François Ferdinand ve eşi Sophia hayatlarını kaybetmişlerdir.

Dünya siyasi atmosferi böylesine kaotik bir ortamda iken Osmanlı Devleti'nde Mebuslar Meclisi faaliyetlerini sürdürmektedir. Saraybosna suikastı Ayan ve Mebusan meclislerinde işitildikten kısa bir süre sonra Almanya ile müttefiklik antlaşmasının imzalandığı 2 Ağustos 1914 tarihinde, her iki meclis de beş aylık tatile girmiştir.

Meclislerin tatilde olması, kabine üyelerinin yetkilerinin artmasına yol açmıştır. Kabinelerin çıkardığı geçici kanunlar, meclis organından uzak, bağımsız bir hareket sahası oluşturmıştır. Bu durum, idari mekanizmanın küçük bir zümrenin tercihlerine bağımlı olmasına neden olmuştur.

⁹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), **Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR)**, Dosya No: 44, Belge No: 29.

⁹⁷ **Harp Kabinelerinin İsticvabı**, s. 8 ve 174.

⁹⁸ **Tanin** 25, 1. Teşrin (Ekim) 1944.

⁹⁹ Kâzım Karabekir, **a.g.e.**, s.154.

Yukarıda bahsettiğimiz bu zümre, hiç şüphesiz İttihat ve Terakkinin beyin takımını meydana getiren Merkez-i Umumi azalarıdır. Bu zümrenin Meclis-i Umumi'yi feshetmesiyle kanun yapma yetkisi kendi ellerinde olmuş, “*yok kanun, yap kanun*” anlayışıyla hareket edilmiştir. Bu anlayışa en güzel örnek Birinci Dünya Savaşı'na giriş kararı olmuştur.

2.1.3. Ordu ve Savaş Haberleri Hakkında Yayın Yasağı

3 Ağustos 1914 tarihinde savaş durumu nedeni ile günlük ya da haftalık gazetelerde hem ordunun vaziyeti hem de askerî personel hakkında haber yapılmasının kati suretle yasaklandığı, aksi yönde faaliyet gösterenlerin vatana ihanet suçu ile cezalandırılacağı ve böyle gazetelerin bir daha hiçbir ad altında yayınına müsaade gösterilmeyeceği ordu kararıyla ilan edilmiştir¹⁰⁰.

7 Ağustos 1914 tarihinden itibaren gazete ve dergilerde savaş haberleri ile ilgili olan neşriyata sansür uygulanacağı kararı, Başkumandanlık Vekâletince bildirilmiştir. Kararın hilafında hareket edenlerin Divan-ı Harp'te yargılanacakları da belirtilmiştir.

Alınan karara göre hiçbir ajans gazete yayımlamayacak, yenileri kurulmayacak, ek sayı ve ekler çıkarılamayacak, sadece günde bir defa resmî gazete (Harp Ceridesi) yayımlanacak, ajanslar sansür kontrolünden geçmeyen hiçbir haberi yayımlamayacak, haricî ve dâhilî telgraf iletişimi yalnızca Türkçe, Arapça ve Fransızca gerçekleştirilecektir. Sansüre tâbi olan konular ise şunlardır:

1. Ordu ve donanmayı ilgilendiren her çeşit haber,
2. Memleketin dâhilî ve haricî siyasetine ve yabancı diplomat ve konsoloslarına, Osmanlı Devleti'nin ekonomik, ticari durumuna ve Osmanlı veya yabancı tüccar gemilerinin harekâtına, ordunun ve devletin genel durumuna ait her türlü haber,
3. Hariç ve dâhilde olumsuz etkisi olabilecek her çeşit olay (şimendifer ve vapur kazaları ve yangın gibi olaylar dâhil)

¹⁰⁰ BOA, Hariciye Nezareti (HR.), Matbuat (MA), 1104/81.

4. Tacirler arasındaki ticari yazışmalardan her biri yerel yönetimlerin onayından geçmiş olacaktır.

5. İmzasız, metinsiz sözleşmeler veya çok gizli adresler veya şifreli telgraflar.

Alınan bu kararların altında Başkumandan Vekili olarak Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın imzası bulunmaktadır¹⁰¹.

2.2. İtilaf Bloku ile Osmanlı Devleti'nin İlişkileri

2.2.1. Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'sı İlişkileri

2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile ittifak antlaşması imzalanıp seferberliğin ilan edilmesinin akabinde 5 Ağustos 1914'te, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Rus Ataşemiliteri Leontief'e, Osmanlı Devleti'nin seferberlik hazırlığının Çarlık Rusya'sına karşı gerçekleştirilmediğini, Rusya'ya karşı harekete geçecek herhangi bir Balkan devletini pasifize etmek için Osmanlı Devleti'nin yardıma açık olduğunu, buna karşılık yalnızca Ege Adaları ve Batı Trakya'nın Osmanlı Devleti'ne verilmesi hususunda destek olunmasını talep etmiştir.

Yine bu doğrultuda Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers, devletine gönderdiği mektubunda bahsi geçen teklifinin kabul edilmesi durumunda Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, Alman İslah Heyeti'ni geri gönderebileceği kanısını taşıdığını ifade etmiştir. Giers, Bulgaristan Büyükelçisi Toşef ile görüşmeler gerçekleştirdikten sonra devletine yolladığı bir başka mektubunda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“İngiltere'nin, Rusya'nın yanında yer alması, Türkiye'yi sarhoşluktan uyandırdı. Bir Alman başarısızlığı kaygısı ve bu savaşta bir şey kazanmak hırsı Türkiye'yi ve belki de Bulgaristan'ı bizimle cilveleşmeye sevk ediyor.

Samimiliklerine güvenmemekle beraber, onları ker etmemek (göz ardı) gerekir. Çünkü düşmanlarımızın kucağına atmış oluruz. Türkiye'yi de içine alacak bir Balkan Birliği kurulmasına gelince:

Olayların bizim, Boğazlara sahip olmamızı mümkün kılacakları ana kadar bu birlik bizim için yalnız faydalı olur. Babıâli'yi muhtemel bir anlaşma konusu üzerinde bizimle daha başka görüşmelere sürüklememek iyi olur.”

¹⁰¹ BOA, HR. MA, 1105/18.

Çarlık Rusya Hariciyesinin bu mektuba yanıtı 6 Ağustos 1914'te şu şekilde olmuştur: “*Vakit kazanmak için Enver Paşa ile görüşmelere devam edin.*” Rusya elçisi Giers, Rus Hariciyesinin yanıtı kendisine varmadan Sadrazam Said Halim Paşa ile görüşmüş ve Said Halim Paşa'nın, Enver Paşa'nın Çarlık Rusya'sına teklif ettiği ittifak antlaşmasından bihaber olduğunu anlamıştır. Ama Said Halim Paşa, Enver Paşa'nın düşüncelerine iştirak ettiğini ve ona sonsuz itimat duyduğunu ifade etmiştir.

Hem Rus Ataşemiliteri General Leontief'in hem de İstanbul Çarlık Rusya Büyükelçisi Giers'in tüm telkinlerine rağmen Çarlık Rusya'sı, Enver Paşa'nın antlaşma teklifini ciddiye almayıp değerlendirmemiştir. Bu durumun temel nedeni Bulgaristan'ın o sıralarda savaşta hangi safta yer alacağının netleşmemiş olmasıdır. Bir diğer neden de hiç şüphesiz Çarlık Rusya'nın Enver Paşa'ya itimat duymaması ve istenilen toprakların stratejik önemi nedeniyle bu talebe sıcak bakılmamasıdır. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın oyuncuğu hâline gelmesine engel olmak amacıyla teklifi reddetmeyip süreci uzatarak zaman kazanmaya çalışmıştır¹⁰².

Bununla birlikte; 1914 yılında, Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifak antlaşması imzalamasının ardından, Enver Paşa Rusya'ya karşı bir seferberlik hazırlığı olmadığını belirtmiş ve Balkan devletlerine karşı yardım teklif etmiştir. Ancak, Osmanlı Devleti'nin Ege Adaları ve Batı Trakya'yı talep etmesi, Rusya'nın tepkisini çekmiştir.

Rusya İstanbul Büyükelçisi Giers, Osmanlı Devleti'nin teklifini kabul etmeleri hâlinde Enver Paşa'nın Alman Islah Heyetini geri gönderebileceğini düşünmüştür. Büyükelçi Giers, Bulgaristan ile görüşmelerden sonra İngiltere'nin Rusya'nın yanında yer almasının Türkiye'yi etkilediğini ve bir Balkan Birliği'nin Boğazlar üzerindeki kontrolümüzü sağlayana kadar faydalı olacağını belirtmiştir. Rusya Hariciyesi, Enver Paşa ile görüşmeleri sürdürerek zaman kazanılmasını önermiştir.

Sadrazam Said Halim Paşa, Enver Paşa'nın tekliflerinden habersiz olmasına rağmen ona güven duyduğunu ifade etmiştir. Rusya, Bulgaristan'ın savaşta duruşunun belirsizliği ve Osmanlı'nın taleplerine karşı güvensizlik nedeniyle teklifi ciddiye almamış, ancak reddetmeyerek süreci uzatmıştır.

¹⁰² Mutlucağ, a.g.e., s. 96-100, 104.

2.2.2. Fransa ve İngiltere ile İlişkiler

İtilaf Bloku, savaşın uzamaması, cephelerin genişlememesi ve Osmanlı toprakları üzerindeki gelecek tasarrufları nedeniyle Osmanlı Devleti'nin savaşa müdahil olmasını hiçbir vakit istememiştir. Hatta bu doğrultuda 17 Ağustos 1914 tarihinde Fransa, İngiltere ve Rusya büyükelçileri Sadrazam Said Halim Paşa ile görüşerek savaşta tarafsız kalmaları koşuluyla Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyacaklarına dair sözlü teminat vermişlerdir¹⁰³.

İtilaf Bloku ile yapılacak görüşmelere Maliye Nazırı Cavit Bey, Said Halim Paşa tarafından vazifelendirilmiştir. Cavit Bey, İtilaf Bloku'ndan kapitülasyonların kaldırılmasını, Osmanlı Devleti'nin topraklarının bütünlüğünün korunacağına dair tüm itilaf üyelerince yazılı bir teminat verilmesini ve Osmanlı Devleti'ne ekonomik özgürlük tanınmasını tarafsızlık şartları olarak öne sürmüştür¹⁰⁴.

Ancak, Fransa ve İngiltere'nin planlarına göre harbin bitiminde Rusya güç kaybedecek ve hâkim olduğu, etki ettiği sahada bu iki devlet istediği gibi bir siyaset takip edebilecekti. Bu düşünceden hareketle kapitülasyonların sonlandırılmasına ve Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığını elde etmesine hem Paris hem de Londra karşı çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını kendi çıkarları için uygun gören İtilaf Bloku'nun büyükelçileri, devletlerinden aldıkları emir doğrultusunda Sadrazam Said Halim Paşa'ya Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunda teminat veren şu belgeyi sunmuşlardır:

“Aşağıda imzaları bulunan Fransa, Rusya ve İngiltere Büyükelçileri, Babiâli bu sırada Avrupa'yı ikiye ayıran harp boyunca kesin bir tarafsızlığı muhafaza etmeyi garanti ederse kendi hükümetleri adına Osmanlı hükümetinin ekonomik ve adli alanda kendilerinden isteyebileceği talepleri dostça bir tavırla değerlendirmeye hazır olduklarını bildirirler¹⁰⁵.”

İngiltere, her ihtimali düşünerek Büyükelçisine verdiği emirle yukarıdaki belgeye “*Osmanlı topraklarının*” ibaresinin hemen akabinde “*bugünkü harpten*

¹⁰³ Mutlucağ, **a.g.e.**, s. 108.; **Harp Kabinelerinin İsticvabı**, s. 56. Bu sıralarda Çarlık Rusya, Kafkasya'da Osmanlı Devleti'nin tahkimatlarını güçlendirmesinden, Karadeniz sularında ise Almanların Goeben ve Breslau zırhlılarının saldırılarından endişe duymaktadırlar. **Cavit Bey Hatıraları**, Tanin 21, Ekim 1944 (1. Teşrin).

¹⁰⁴ **Harp Kabinelerinin İsticvabı**, s. 48-49.

¹⁰⁵ **Cavit Bey Hatıraları**, Tanin 29, Ekim 1944.

istifade etmeye çalışacak herhangi bir düşmana karşı” ifadelerini ekletmiştir¹⁰⁶. Bu şekilde davranarak aslında Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğü ile pek de ilgili olmadığını İngiltere göstermiştir. Keza bu konuda yukarıdaki eklemeyi Rusya ve Fransa elçileri de düşünmeksizin onaylamışlardır.

31 Ağustos 1914 tarihinde Çarlık Rusya’nın elçisi Giers, Maliye Nazırı Cavit Bey’e şu şekilde hitap etmiştir: *“Dost eli uzatıyoruz elimizi havada bırakmamalısınız”*. Bu ifadelere rağmen Rusya, Bulgaristan’ı İtilaf Bloku saflarına çekebilmek adına, Edirne’yi ve Midye-Enez hattına kadar Trakya’yı Bulgaristan’a vermeyi taahhüt etmiştir¹⁰⁷.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken İngiltere, Osmanlı Devleti ile ilişkilerin kopması ihtimaline karşı Yunanistan’ı güvenilir bir müttefik olarak değerlendirmiş, Fransa Dışişleri Bakanı Mösyö Delkase, Osmanlı Devleti’nin Paris Büyükelçisi Mehmet Rıfat Paşa’ya *“bundan böyle Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün muhafazası meselesi, Fransa için bir inanç ve değişmez bir kural olmaktan çıkmıştır”* ifadelerini kullanmıştır¹⁰⁸.

İtilaf Bloku’nun izlemiş olduğu politika ve artan Almanya baskıları sonucunda Osmanlı Devleti, Almanlar ve müttefikleri saflarına yaklaşmak zorunda kalmıştır. Zira Osmanlı Devleti’nin topraklarının korunmasını Almanya ve müttefikleri hariç hiçbir devlet yazılı olarak garanti etmemiş, aksine, İtilaf Bloku arasında, Osmanlı Devleti’nin toprakları daha önceden varılan antlaşmalar sonucunda paylaştırılmıştır.

Özetle; İtilaf Bloku, Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na katılmasını istememiş ve tarafsız kalması karşılığında toprak bütünlüğünü koruma sözü vermiştir. Ancak, İtilaf Bloku’nun Osmanlı Devleti’nin ekonomik özgürlük ve kapitülasyonların kaldırılması gibi taleplerini reddetmesi, Osmanlı’nın Almanya ve müttefikleriyle yakınlaşmasına neden olmuştur.

İtilaf Bloku’nun Osmanlı toprakları üzerindeki tasarrufları ve Bulgaristan’a yapılan toprak vaatleri, tarafsız kalamayacağını göstermiştir. Sonuç olarak, Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü garanti eden yazılı bir belge alamaması ve İtilaf Bloku’nun politikaları, Osmanlı Devleti’ni savaşa katılmaya itmiştir.

¹⁰⁶ Cavit Bey Hatıraları, Tanin 29, Ekim 1944.

¹⁰⁷ a.g.e., Tanin 30, Ekim 1944.

¹⁰⁸ Mutlucağ, a.g.e., s. 116.

2.3. Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın Yanında Harbe Giriş

2.3.1. Goeben ve Breslau Hadisesi

Almanya ile 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan gizli ittifak antlaşmasının ardından Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmişti ancak diğer yandan savaş için seferberliğini devam ettirmiştir. Eylül ayına gelindiğinde Osmanlı Devleti hâlen topyekûn bir savaş için hazır durumda değildi. Almanya'nın izlemiş olduğu ittifak stratejisi oldukça başarılıydı.

Osmanlı Devleti ile imzalanan antlaşma esnasında Rusya'ya savaş ilan edip deniz kuvvetini de Atlantik Okyanusu ve Akdeniz'e göndermişti. Almanya'nın Akdeniz Donanması'nda yer alan Goeben ve Breslau isimli savaş gemileri 1-4 Ağustos 1914 tarihinde, Avrupa Cephesi'ne asker sevkiyatını engellemek amacıyla Fransız sömürge limanlarını bombalamıştır.

Bu esnada Almanya ile İngiltere fiilî bir savaşın içinde bulunmuyorlardı ve Akdeniz'deki Kraliyet Donanması teyakkuz durumunda bu hadiseye seyirci kalmıştır. Alman gemileri bu bombardımandan sonra İttifak Antlaşması'nın hükümlerine binaen Çanakkale Boğazı'na gitme emri almıştır.

Nitekim 5 Ağustos 1914 tarihinde İngiltere Almanya'ya savaş ilan ettiğinde Alman gemileri erkenden gözden kaybolmuş Çanakkale Boğazı'na doğru yol almıştır. 7 Ağustos 1914 tarihine gelindiğinde Alman gemilerinin Çanakkale Boğazı'na doğru yol aldığı istihbaratını alan Birleşik Filo (Fransa ve İngiltere Deniz Kuvvetleri) bahse konu olan Alman gemilerini takibe başlamıştır. Aslında bu durum Osmanlı Devleti'ni kamuoyunda zor bir duruma düşürmüştür. Çünkü Osmanlı Devleti bu harbe henüz hazır değildi. Fakat Osmanlı Devleti, Almanya ile imzalamış olduğu antlaşmanın yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda kalmıştır.

2.3.2. Gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan Giriş

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, 4 Ağustos 1914 tarihinde Alman gemilerinin boğazdan içeri alınması emrini gayet acele ve gizli ibaresiyle Çanakkale Müstahkem Mevkii Kumandanlığına iletmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti, Goeben ve Breslau gemilerinin tarafsızlık ilkesine aykırı olmadığı hakkında emir

yayımlanmak suretiyle ¹⁰⁹, 11 Ağustos 1914 tarihinde bu gemiler Çanakkale Boğazı'ndan içeri girmiştir. Fakat durum bu kararı vermekle son bulmamıştır. İngiltere ve Fransa'ya daha evvel tarafsızlığını ileten Osmanlı Devleti bu durumun sürdüğünü bildirmek için bu hadiseye bir kılıf uydurmak zorunda kalmıştır.

Bu amaç doğrultusunda Sadrazam Said Halim Paşa'nın konağında bir araya gelen devlet ileri gelenleri bu gemilerin Osmanlı Devleti tarafından satın alındığını duyurmaya karar vermiştir. Gemilerin satın alındığına dair belge ise İngilizlere ibraz edilmiştir¹¹⁰. Böylece hem tarafsızlık ilkesine karşı gelinmemiş olunacak hem de Boğazda bekleyen Birleşik Filo için nispeten tatminkâr bir yanıt verilmiş olacaktı. Aksi durumda Osmanlı Devleti ya bu gemileri kara sularından terke zorlayacaktı ya da tüm teçhizatını söküp limana bağlayacaktı. Bu koşullar göz önüne alınarak verilen karar en mantıklı yol olarak kabul edilmiştir.

Alman savaş gemilerinin Osmanlı Devleti'nin donanmasına katılmasından sonra Almanya, Osmanlı Devleti'nin vakit kaybetmeden harbe dâhil olmasını istemiştir. Çünkü o esnada Almanya hem doğuda Rusya ile hem de batıda İngiltere ve Fransa ile savaş durumundadır. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi Almanya'nın yükünün hafiflemesi anlamına geliyordu.

Tüm bu gelişmeler cereyan ederken İstanbul'daki Goeben ve Breslau'ya Türk sancağı çekilmiş; Goeben'e "Yavuz", Breslau'ya "Midilli" isimleri verilmişti. Ayrıca bu iki yeni geminin de dâhil olduğu Osmanlı Donanmasının başına Alman Amiral Souchon getirilmişti. Amiral Souchon, Osmanlı Devleti'ni en süratli şekilde harbe dâhil etmek adına Karadeniz'deki Rusya Donanması ve limanlarını bombardıman altına almak amacındaydı.

Bu amaçla Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı Donanması, 27 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz'e açılmıştır. Osmanlı Donanması 29 Ekim 1914 sabahı Rus karalarına ulaşmıştır. Taarruz planına göre hareket edilerek Rusya'nın Sivastopol, Odessa, Feodosya ve Novorosiski limanları bombalanmıştır. Rus Donanması, bu bombardıman esnasında büyük zayıat vermiştir. Taarruz harekâtını başarı ile icra eden Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı Donanması İstanbul'a geri dönmüş ve böylece Almanya'nın harbin odağını dağıtma teşebbüsü başarıya ulaşmıştır.

¹⁰⁹ BOA, *Dâhiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus*, 27/2.

¹¹⁰ BOA, *Hariciye Nezareti, Siyasi Kısım*, 3-15, 31.

Yapılan ittifak antlaşması gereğince Osmanlı Devleti, Almanya'nın Avrupa'daki cephe yükünü nispeten de olsa azaltmıştır. Bu hadise ile Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na fiilen, Almanya saflarında dâhil olmuştur.

Özetle; Osmanlı Devleti, Almanya ile 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan gizli ittifak antlaşmasının ardından tarafsızlık ilan etmiş, fakat savaş hazırlıklarını sürdürmüştür. Eylül ayında Osmanlı Devleti'nin savaşa tam olarak hazır olmamasına rağmen, Almanya'nın stratejisi gereği, Akdeniz'deki Alman gemileri Goeben ve Breslau, Fransız sömürgelerini bombalayarak Avrupa Cephesi'ne asker sevkiyatını engellemiştir. Bu eylemler, İngiltere ile henüz savaşta olmayan Almanya'nın, gemileri Çanakkale Boğazı'na yönlendirmesine yol açmıştır.

İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesiyle, Alman gemileri boğazdan geçiş yapmıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'ni savaşa hazır olmaması ve tarafsızlık ilan etmesi nedeniyle zora sokmuştur. Enver Paşa'nın emriyle, Alman gemileri boğaza alınmış ve Osmanlı donanmasına katılmış gibi gösterilmiştir. Gemilere “Yavuz” ve “Midilli” isimleri verilerek Türk bayrağı çekilmiş ve Alman Amiral Souchon komutasında Osmanlı Donanması'na dâhil edilmişlerdir¹¹¹.

2.3.3. Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi

Amiral Souchon'un hedefi, Osmanlı Devleti'ni savaşa dâhil etmek ve Karadeniz'deki Rus limanlarını bombalamaktır. 27 Ekim 1914'te başlayan harekât, Rus Donanması'na büyük kayıplar verdirmiş ve Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle Almanya'nın yükü hafiflemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu eylemleri, Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında resmen katılmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifakı ve savaşa girişi, devletin zaten zayıflamış olan ekonomik ve askerî yapısını daha da sarsmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'ndan yeni çıkmış ve toprak kayıpları yaşamış bir durumdaydı. Almanya ile ittifak, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Ortadoğu'daki stratejik konumunu güçlendirmek ve İtilaf Devletleri'ne karşı bir denge oluşturmak amacı taşımıştır.

¹¹¹ “Yavuz Drednotu ve Midilli Zırhlı Kruvazörü”, *İkdam*, 14 Ağustos 1914, s. 2.

İttifakın imzalanması ve savaşa katılım süreci, Osmanlı Devleti içinde de farklı görüşleri beraberinde getirmiştir. İttihat ve Terakki yönetimi, Almanya'nın askerî gücünü ve savaş tecrübesini Osmanlı Devleti'nin lehine kullanmayı umuyordu. Ancak bu karar, Osmanlı Devleti'nin savaşın sonunda yaşayacağı ağır sonuçların da habercisiydi.

Goeben ve Breslau'nun Çanakkale Boğazı'ndan geçişi ve Osmanlı donanmasına katılması, İngiltere ve Fransa ile ilişkileri daha da germiştir. Bu gemilerin Osmanlı Devleti tarafından satın alındığı yönündeki açıklama, uluslararası sahnede tartışmalara yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık iddiası, bu hamleyle zayıflamış ve savaşa katılması kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın telgraf emri doğrultusunda, Karadeniz'deki Rus limanlarına yapılan bombardıman, Osmanlı Devleti'nin savaşa fiilen katıldığıının ilk işaretidir. Bu saldırı, İtilaf Devletleri'nin tepkisini çekmiş ve Osmanlı Devleti'nin savaşta Almanya'nın yanında yer alacağını resmen ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi, özellikle Ortadoğu'da yeni cephelerin açılmasına neden olmuş, bölgedeki İngiliz ve Fransız çıkarlarını tehdit etmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin savaşa katılımı, savaşın ilerleyen dönemlerinde, Arap isyanları gibi iç karışıklıkları ve cephelerdeki ağır kayıpları da beraberinde getirmiştir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin savaş sonrası parçalanmasına neden olmakla beraber, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına giden yolu da açmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA İZMİR'E YÖNELİK İTİLAFA SALDIRILARI VE İZMİR SAVUNMASI

3.1. Birinci Dünya Savaşının İlk Yıllarında İzmir

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında İzmir, Osmanlı Devleti'nin batı kıyısında yer alan önemli bir liman şehriydi. İzmir Limanı, şehir ekonomisinin kalbi olarak hareketli bir yerdi. Gemi yükleme ve boşaltma faaliyetleri, ithalat ve ihracat işlemleri bu bölgede yoğun olarak gerçekleştirilirdi. Gümrük binaları liman çevresinde sıralanmıştı ve burada gümrük memurları ticari malları kontrol ederdi. Kordon Boyu, İzmir'in en popüler yürüyüş alanlarından biriydi. Kafeler, restoranlar ve oteller bu bölgede yer alırdı. İnsanlar, gün batımında deniz kenarında yürüyüş yapar, sosyal hayatın tadını çıkarırlardı.

Şehrin çeşitli yerlerinde Osmanlı mimarisinin izlerini taşıyan camiler, hamamlar ve hanlar bulunmaktaydı. Konak Meydanı'nda yer alan Saat Kulesi, şehrin simgelerinden biriydi. İzmir'in kapalı çarşısı ve açık hava pazarları, ticaretin yoğun olduğu yerlerdi. Burada baharatlar, tekstil ürünleri, el sanatları ve gıda maddeleri satılırdı. İnsanlar, alışveriş yaparken pazarlık eder ve sosyalleşirdi. Şehir içi ulaşımında tramvaylar ve at arabaları kullanılırdı. Tramvaylar, ana caddelerde yolcu taşıırken, at arabaları daha dar sokaklarda ve mahalle aralarında hizmet verirdi.

İzmir'in çevresinde zeytinlikler, üzüm bağları ve tarlalar yaygındı. Çiftçiler, ürünlerini şehir pazarlarına getirir ve satardı. Tarım, bölge ekonomisinin önemli bir parçasıydı. İzmir, kozmopolit bir yapıya sahipti ve Türkler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Levantenler gibi çeşitli etnik gruplar bir arada yaşardı. Bu kültürel çeşitlilik, şehrin sosyal ve ticari yaşamına renk katardı. Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri henüz şehre tam anlamıyla ulaşmamış olsa da, savaşın getirdiği belirsizlik ve endişe halk arasında hissediliyordu. Ekonomik faaliyetler devam etse de, gelecekle ilgili kaygılar mevcuttu.

İzmir, denize kıyısı olan, ekonomik değeri yüksek bir liman şehri olduğundan denizden gelecek saldırılara açık bir şehirdir. İzmir'i elinde bulunduran ülkeler güçlü bir deniz gücüne sahip olmaya mecburdur.

Güçlü bir deniz gücüne sahip olmak, düşmana İzmir'e yapılacak bir çıkarma harekâtında üstünlük sağlarken, İzmir'i savunacak devlete de düşman kuvvetlerini kıyı hattına ulaşmadan bertaraf etme üstünlüğü sağlar.

Tarih boyunca farklı devletlerin hâkimiyetinde bulunan İzmir, o devletlerin donanmasına da güç katmıştır. Çaka Bey, Gazi Umur Bey ve Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet, İzmir'e sahip olmakla birlikte donanmayı da güçlendirmiştir. Osmanlı donanması, İzmir, İstanbul, İskenderun ve İskenderiye limanları ile güçlenmiş ve Akdeniz'de Türk hâkimiyetini tesis etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti zamanla, Coğrafi Keşifler ve Sanayi Devrimi ile güçlenen Avrupa'daki gelişmiş savaş gemilerine kıyasla daha geride bir donanmaya sahip olmuştur.

Mısır'da hâkimiyetin sarsılması ve 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılması sonucunda Osmanlı Devleti'nin deniz hâkimiyeti zaafa uğramıştır. Ancak Alman Donanmasına ait bir geminin Kızıldeniz'de kaza sonucu batması üzerine, Alman hükûmeti, Osmanlı Devleti'nden bir harita çalışması yapmasını talep etmiştir. Osmanlı Devleti bu talep üzerine harita çalışması için Beyrut Mesaha Gemisi'ni görevlendirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine İngiltere, Akdeniz'deki Osmanlı gemilerine el koyma kararı almıştır. Bu kararla İngilizler Osmanlı Devleti'ne ait Sultan Osman ve Reşadiye zırhlılarına da İngiltere limanlarında el koymuştur. Bu durum arşiv belgelerine şu şekilde yansımıştır:

“İngiltere Hükûmeti ahîren Reşadiye zırhlımızı dahi yed-i gasb ve zabtına geçirmiş olduğu gibi İngiltere destgâhlarında Şili Hükûmeti nâmına inşa edilmiş olup Hükûmet-i Seniyyece mübâyaaı takarrür etmiş ve pazarlığı icra edilmiş olan (1850) tonilatoluk iki torpido destroyelerini de zabt ve bunları resmen ilan eylemiştir.

Sultan Osman-ı Evvel'e “Agincourt” ve Reşadiye'ye “Erin” namları verilmiştir. Bu muâmele Hükûmet-i Seniyyece son derece bâ'is-i taaccüb ve teessüf olmuştur. Gazetelere tebliğ edilmiştir¹¹².”

Osmanlı Devleti'ne ait olup İngiltere tarafından alıkonulan gemilerimize, aynı Goeben ve Breslau zırhlılarına Yavuz ve Midilli isimlerinin konulması gibi, İngiltere tarafından Agincourt ve Erin isimleri verilmiştir.

¹¹² BOA, Matbuat Dairesi, HR. MA, 1105/41.

Bu karar sonucunda Beyrut Mesaha Gemisi, İstanbul'a doğru yol almış ancak peşinde iki İngiliz kruvazörü de onu takip etmiştir. Beyrut Mesaha Gemisi'nin İzmir limanına girişi belgelerde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Girişin tamamen kapanmazdan evvel, tehlikesiz uygulanması, mümkünse Beyrut yatının geçitten içeri alınması, mümkün değilse gerektiğinde batırmak üzere top vb. mühimmat ve aksamının sökülmesi ve topaltında uygun bir yere demirlettirilmesi¹¹³.”

Öncelikle bu gemi limana alınmaya çalışılmıştır. Ancak bir diğer belgede İzmir'in girişi olan körfeze torpil döşenmesi nedeniyle bunun mümkün olmadığı görülmüş ve geminin parçalara ayrılması planlanmıştır.

“Torpil geçidinin seddi ikmal edilmiştir. Birkaç gün evvel ta'kib-i eşkiyâ için Milâs sahiline gönderilen Beyrut yatı medhâlin seddinden evvel İzmir'e yetişememiştir. Mezkûr yatın Güllük Limanı'ndan hareket ettiği şimdi bildirildi.

Yatı, mümkün olursa liman dâhiline sokmağa çalışacak isem de olamazsa istikşâf hizmetinde kullanım için, son zamanda başdan kara ederek eslihâsını çıkartacak ve kendisini tahrib etdireceyim¹¹⁴.”

Osmanlı Devleti'nin hedefi ve körfeze torpil döşenmesinin sebebi; düşman torpidolarının İzmir Körfezine girmesini her ne pahasına olursa olsun engellemek, düşman torpidoları İzmir Körfezine girdikten sonra kıyı tabyalarının elinde bulunan mantelli toplarla ilerleyişini durdurmak ve nihayetinde şehir merkezinin, devlet binalarının hasara uğramasına, sivillerin zarar görmesine, stratejik İzmir Limanı'nın düşman eline geçmesine, karaya herhangi bir ihraç hareketine fırsat vermemektir.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde de, denizlerde üstünlük İtilaf Devletlerindedir. İtilaf Devletleri, hemen hemen savaş süresince Osmanlı Devleti'nin bütün kıyılarını ve İzmir'in çıkış noktalarını abluka altında tutmakta başarılı olmuşlardır.

Osmanlı Devleti, bu olayların olacağını tahmin ederek birtakım tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden dolayı Beyrut Mesaha Gemisi zor durumda kalmıştır.

Denizlerde hâkimiyeti sebebiyle Osmanlı Devleti açısından en az İngiltere kadar tehlike yaratan bir diğer ülke ise İtalya olmuştur. Osmanlı Hükûmetinde, İtalya'ya karşı duyulan tedirginlik İngiltere tarafından da paylaşılmıştır. Söz konusu tedirginliğin sebebi; hem denizde hem karada olmak üzere İtalya'nın,

¹¹³ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, BDH, K.4751, G.H3, B.1-7(a).

¹¹⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H3, B.1-15.

İzmir'in tamamında sahip olduğu geniş ve güçlü askerî varlığıdır. İngiliz raporlarında bu duruma şöyle dikkat çekilmiştir:

“İzmir’de geniş sayıda askerin varlığı sebebiyle, limanda güçlü bir silahlanma, su altı mayını, kruvazör ve torpido bot bulunmaktadır. Bütün niyet ve amaç İzmir’i müstahkem bir yer yapmaktır. İtalyan Hükûmetinin saldırı kararında İzmir’i uygun hedef noktası olarak gördüğü, gemilerini göndererek bombalayacağı yönündedir¹¹⁵.”

Ancak bu tedbirler sayesinde İngiliz kruvazörleri her ne kadar İzmir yakınlarına gelse de saldırı için Mart 1915’i beklemişlerdir. Bu tedbirleri askerî tedbirler, istihkâm faaliyetleri, lojistik ve ikmal hatlarının tesisi, İzmir Limanı’nın kapatılması ve gemi kontrolü, istihbarat ve teftiş/kontrol faaliyetleri olmak üzere 6 farklı başlıkta inceleyebiliriz.

İzmir, tedbirlere rağmen 5-11 Mart 1915 ve 8-16 Şubat 1916 tarihleri arasında olmak üzere iki defa büyük ve süreklilik arz eden bombardımana uğramıştır. Önce gemiler, ardından uçaklar vasıtasıyla bombalanan İzmir işgal edilememiştir. Bu sebeple İzmir’in bombalanması hadisesi önce birinci bombardıman, ardından iki bombardıman arasında gemi ve uçaklar vasıtasıyla bombardıman ve ikinci bombardıman olmak üzere üç başlık altında anlatılmıştır.

İzmir’in İtilaf donanmasınca bombalanmasının ardında, askerî amaçlar olduğu kadar psikolojik amaçlar da vardır. 1915 yılına gelindiğinde İtilaf devletlerince tatbikine başlanan bu amaç doğrultusunda psikolojik yıldırma amacıyla başta İzmir olmak üzere çevresindeki limanlar ve askerî tesisler, İtilaf donanmasınca bombalanmaya başlanmıştır.

İtilaf donanmasınca yapılan bu askerî harekâta karşılık dönemin İzmir Valisi olan Rahmi Bey tarafından Kordonboyu’na kum torbaları ve toplar yerleştirilmiş ve şehrin güvenliğini sağlamak amacıyla askerî devriyelerin sayısı artırılmıştır¹¹⁶.

¹¹⁵ Funda Adıttar, “İzmir İngiliz Başkonsolosluğu’nun Askerî İstihbarat Faaliyetleri (1878-1914),” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXVI, Sayı: 1, 2011, ss. 1-34.

¹¹⁶ Ahmet Mehmetefendioğlu, “Rahmi Bey’in İzmir Valiliği”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, İzmir, 1993, ss. 362-363.

3.1.1. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girmesinin İzmir Basınındaki Yansımaları

İzmir basınının Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılımı karşısındaki tutumu ve bu süreçteki toplumsal ve siyasi tepkileri yansıtması farklılık göstermiştir¹¹⁷.

Bu gazetelerden Köylü Gazetesi; milliyetçi ve muhafazakâr bir çizgide yayın yapmıştır. Gazete, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılımını millî bir zorunluluk olarak görmüş ve bu katılımı desteklemiştir. Köylü Gazetesi, savaşın Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesi ve toprak bütünlüğünü koruması için gerekli olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda, gazete savaşın getirdiği fedakârlıkları ve kahramanlıkları öne çıkarmış, halkı moral ve motivasyon açısından desteklemeye çalışmıştır.

Ahenk Gazetesi ise, daha liberal ve modernist bir bakış açısına sahip olup, savaşın getirdiği ekonomik ve sosyal zorluklara dikkat çekmiştir. Gazete, savaşın Osmanlı toplumunda yarattığı yıkım ve sıkıntıları ele almış, barışçıl çözümler aramıştır. Ahenk Gazetesi, savaşın uzun vadede Osmanlı Devleti'ne zarar vereceğini ve toplumsal yapıyı olumsuz etkileyeceğini savunmuştur. Bu nedenle, gazete savaş karşıtı bir tutum sergilemiş ve barışın önemini vurgulamıştır.

Son olarak Anadolu Gazetesi, yerel halkın sesini duyurmayı amaçlayan bir yayın organı olarak, savaşın getirdiği yıkım ve kayıpları vurgulamıştır. Gazete, özellikle köylülerin ve alt sınıfların yaşadığı sıkıntıları ön plana çıkarmış, savaşın getirdiği ekonomik zorlukları ve sosyal adaletsizlikleri ele almıştır. Anadolu Gazetesi, savaşın halk üzerindeki olumsuz etkilerini detaylı bir şekilde incelemiş ve bu etkilerin hafifletilmesi için çözüm önerileri sunmuştur.

İzmir basınının bu üç önemli gazetesi, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılımı konusunda farklı perspektifler sunarak, okuyucularına çeşitli bakış açıları kazandırmıştır. Bu çeşitlilik, İzmir basınının zengin ve çok sesli yapısını göstermektedir. Gazeteler, savaşın getirdiği zorlukları ve fırsatları farklı açılardan ele alarak, dönemin toplumsal ve siyasi dinamiklerini yansıtmışlardır.

¹¹⁷ Başta Köylü, Ahenk ve Anadolu gazeteleri. Bu hususta benzer bir dönemdeki İzmir basınının tepkileri için: Bk. Birten Çelik, "Çanakkale Savaşının İlk Evresinde İzmir Basını", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1994, Cilt: 2 Sayı: 4, ss. 1-17.

Birinci Dünya Savaşı öncesi İzmir, kozmopolit yapısıyla çeşitli etnik grupların ve farklı siyasi görüşlerin bulunduğu bir şehir olarak öne çıkmaktaydı. Bu durum, basının da çeşitli seslerin yankı bulduğu bir mecra olmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşa girme ihtimali, İzmir basınında tartışılmış ve farklı görüşler öne sürülmüştür. Bazı gazeteler savaşa karşı temkinli bir yaklaşım sergilerken, bazıları ise savaşa katılımın kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Osmanlı Devleti'nin savaşa resmen dâhil olması, İzmir basınında büyük bir yankı uyandırmıştır. İlk tepkiler, genellikle vatanseverlik duygularıyla bezenmiş olup, savaşın gerekliliği ve zafer umudu vurgulanmıştır.

İzmir basınında, savaşın getireceği zorluklar ve olası sonuçlar hakkında farklı görüşler yer almıştır. Bazı gazeteler, savaşın ekonomik ve sosyal maliyetlerine dikkat çekerken, diğerleri ise askerî başarıların altını çizmiştir. Savaşın ilk yıllarında, İzmir'deki ekonomik ve toplumsal hayat üzerinde belirgin etkiler gözlemlenmiştir. İzmir basını, savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıları ve toplumdaki moral değişimlerini de işlemeye başlamıştır. Sonuç olarak, bu dönemde İzmir basını, savaşın getirdiği belirsizlik ve endişe içinde, hem vatanseverlik duygularını hem de ekonomik ve sosyal kaygıları yansıtmıştır¹¹⁸.

3.2. İzmir’de Alınan Tedbirler

İzmir’de alınan tedbirler kapsamında, öncelikle askerî birimlerin tesisi ve sevki gerçekleştirilmiştir. Bu tedbirlerin yanında istihkâm faaliyetleri yürütülmüştür. İzmir Limanı’nın kapatılması ve gemi kontrolü sağlanmıştır. Lojistik faaliyetler düzenlenmiştir. Eşkıya ve çetelere karşı askerî müdahale yapılmıştır. Teftiş ve denetim faaliyetleri uygulanmıştır. Bu tedbirler, bölgedeki güvenliğini sağlamak ve düzeni korumak amacıyla titizlikle uygulanmıştır. Askerî birimlerin stratejik noktalara yerleştirilmesi ve sevki, bölgenin savunma kapasitesini artırmıştır. İstihkâm faaliyetleri ile altyapı güçlendirilmiştir. İzmir Limanı’nın kapatılması ve gemi kontrolü, deniz yoluyla gelebilecek tehditlere karşı önlem alınmasını sağlamıştır. Lojistik faaliyetler ile askerî ve sivil ihtiyaçların karşılanması hedeflenmiştir. Eşkıya ve çetelere karşı gerçekleştirilen askerî müdahaleler, bölgedeki huzuru ve güvenliğini tesis etmiştir. Son olarak, teftiş ve denetim

¹¹⁸ Sabri Sürgevil, “Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na Girişinin İzmir Basınındaki Yankıları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1983, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 118-128.

faaliyetleri ile alınan tedbirlerin etkinliği sürekli olarak kontrol edilmiştir ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır¹¹⁹.

3.2.1. Askerî Birimlerin Tesisi ve Sevki

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Osmanlı ordusu farklı dönemlerden geçmiş ve modern bir ordu sistemi oluşturulmuştur. Yeniçeri Ocağı, 17 Haziran 1826 tarihinde lağvedilmiş ve akabinde *Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye* ismiyle yeni bir ordunun teşkil edildiği ilan olunmuştur¹²⁰.

Asâkir-i Mansure-i Nazırı, ordunun ikmal ve lojistik hizmetlerinden; Asâkir-i Mansure Başkâtibi ise, askerî yazışmalardan sorumluydu. Mansure ordusu her biri 1527'şer personelden oluşan 8 tertipten meydana gelecek; her tertibin başında bir binbaşı olacaktı¹²¹. 1835 senesi içinde 19'u Anadolu'da ve 8'i Rumeli'de olmak üzere toplam 37.000 kişilik 27 Redif taburu oluşturuldu¹²².

1869 yılında da orduda yeni birtakım düzenlemelere gidildi. Ordu merkezleri yeniden tespit edildi ve bu düzenleme Balkan Savaşları'na kadar devam etti¹²³. 1907-1908 yıllarında, kara ordusunun iskeletini ve çekirdeğini teşkil eden yedi ordu ve bunlara ilave olunan iki bağımsız tümen şeklinde teşkilatlanmıştı, bunlara bağımsız tümenler ve Redifler de ilave olunca ordunun kadrosu tamamlanmış oluyordu¹²⁴. Kâmil Paşa'nın sadareti sırasında (Kasım 1912-Ocak 1913 tarihleri) Osmanlı orduları mevcudu 292 bin 291 kişi civarında olmuştur¹²⁵. (Nizamiye ordusu 222.512, Bahriye 18.191, Topçu 10.908, jandarma da 40.680 kişi)¹²⁶.

¹¹⁹ Birinci Dünya Savaşı süresince İzmir'e yönelik saldırılar ve bu saldırılara karşı yapılan savunma hareketlerinin başlıcaları için Bk.: Sabri Sürgevil, **II. Meşrutiyet Döneminde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2009, ss. 79-86.

¹²⁰ Gültekin Yıldız, **"Askerî Düzenlemeler, 1876-1918"**, Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri 1876-1918 içinde, Anadolu Üni. Açık Öğretim Fakültesi, Eskişehir, 2013, s. 23.

¹²¹ Gültekin Yıldız, **a.y.**

¹²² Gültekin Yıldız, **"Askerî Düzenlemeler, 1876-1918"**, s. 28.

¹²³ Bu düzenlemeye göre, I. Ordu İstanbul, II. Ordu Edirne, III. Ordu Manastır, IV. Ordu Erzurum, V. Ordu Şam, VI. Ordu Bağdat, VII. Ordu San'a'da bulunacaktı. Bk. İhsan Hûn, **Osmanlı Genelkurmayının Ne Suretle Teşekkül Ettiği**, İstanbul, 1952, s. 25; Ziya Şakir (Soku), **Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi**, İstanbul, 1952, s. 32.

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için Bkz. J. Denny, "Redif", **İslam Ansiklopedisi**, C. IX, Millî Eğitim Bakanlığı, 1964, s. 665-668, ss. 666-667.

¹²⁵ Bk. BOA, **TEE, Sadrazam Kamil Paşa Evrakı**, Dosya: 86/37, Numara: 3626.

¹²⁶ Zekeriya Türkmen, "II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Ordusunda Ordu-Siyaset İlişkileri", **Erdem Dergisi**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Araştırma ve Eğitim Merkezi, C. 12, S. 35, Yıl: 2000, s. 587.

Balkan Savaşları sürecinde ordunun düzeni bozulmuştur. Bozulan ordunun modern bir şekilde düzenlenmesi için, daha Mahmut Şevket Paşa'nın Harbiye Nazırlığı zamanında başlayan fakat bir türlü gerçekleştirilemeyen çalışmalar, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı sırasında gerçekleşmiş ve bu amaçla birçok Alman subayından kurulu bir “Askerî Islah Heyeti” General Liman Von Sanders başkanlığında İstanbul'a getirilmiştir¹²⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusu; biri bağımsız, 13 kolordu olmak üzere otuz sekiz piyade tümeni, (ikisi bağımsız) dört ihtiyat süvari tümeninden Karadeniz, Çanakkale, İzmir, Çatalca, Edirne, Erzurum Müstahkem Mevkii Kumandanlıklarından oluşmuştur.¹²⁸

İzmir'de ise 4'üncü Kolordu Kumandanlığı¹²⁹, 10'uncu Fırka Kumandanlığı ve İzmir Müstahkem Mevkii Kumandanlığı bulunuyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nda İzmir'in savunmasından ve güvenliğinden sorumlu dört mıntıka bulunmaktadır. **1'inci mıntıka** (*Ayvalık hariç Foça dâhil, Gediz bölgesine kadar*) Kuzey mıntıka olup merkezi Bergama'dır. **2'nci mıntıka** (*Yenikale ve Hristiyan Köyü (Urla) dâhil*) Orta mıntıka olup merkezi Yenikale'dir. **3'üncü mıntıka** (*Hristiyan Köyü (Urla) hariç Menderes dâhil*) orta alt mıntıka olup merkezi Söke'dir. **4'üncü mıntıka** (*Menderes hariç, Bodrum dâhil*) Güney mıntıka olup merkezi Bodrum'dur¹³⁰.

Birinci Dünya Savaşı'nda İzmir'i de içine alan hemen hemen bugünkü bütün Ege bölgesi kıyılarını kapsayan sahil hattından yapılabilecek bir ihraç hareketine yani çıkarmaya karşı askerî tedbir, bu dört temel mıntıka üzerine oturtulmuştur. Savunma yapılanmasını başarıya ulaştırmak, bölgedeki asayiş olaylarını asgariye indirmek, halkın ırz, can ve mal güvenliğini temin etmek maksadıyla, mıntıklar sırasına göre, Bergama Jandarma Taburu, Urla Jandarma Taburu, Ödemiş Jandarma Taburu ve Milas Jandarma Taburu olacak şekilde yapılandırılmış, İzmir Merkez Mıntıkasındaki İzmir Jandarma Alay Komutanı Kaymakam Baha Bey'e bağlanmışlardır¹³¹.

¹²⁷ Zekeriya Türkmen, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001. s. 19.

¹²⁸ TSK Tarihi **Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik**, C. X, ATASE Yayınevi, Ankara, 1985, s. 91.

¹²⁹ 4'üncü Kolordu Kumandanlığı görevini Pertev Demirhan icra etmiştir.

¹³⁰ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, BDH, K.4751, G.H-1, B.1-1.

¹³¹ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, BDH, K.4751, G.H-1, B.1-1.

28 Mart 1914 tarihinde, seferberlik öncesinde 4'üncü Kolordu Kumandanlığı Erkan-ı Harp Reisi Cafer Tayyar Bey, İzmir ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. Bu raporun içeriğinde;

“4'üncü Kolordu Kumandanlığı tarafından, Maliye ve Harbiye nezaretlerine müracaata gerek kalmadan bütçenin doğru düzenlenmesinin gerektiği,

Personelin maaş ve harcırahlarının düzene konulması ve personelin maaş ve harcırahlarının Fırkalar (tümenler) tarafından verilmesi,

Mükâfat (ödül), mücazat (ceza) ve mezuniyet (izin) için her amire yetki verilmesi,

Askerî sevkiyatın düzenlenmesi,

Askere alındığında ailesine bakacak kimsesi olan ve kimsesi olmayan efradın, silahaltına alınırken, tamamı bir arada olacak şekilde kıtalarına sevk edilmesi, bu efradın kıtalarına ayrı ayrı verilmesinden sarfı nazar edilmesi,

Acemi neferlerin kıtalarına varışlarının tanzim edilmesi,

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye tarafından teşkilatın sık sık değiştirilmemesi,

Kıtalarda görülen yetersizlik ve noksanlıkların derhal mahallinde şifahi emirlerle düzeltilmesi ve tamamlattırılması,

Deniz yoluyla gönderilecek askerler için uygun bir sevk usulünün belirlenmesi, vapurun ne zaman hazır edilip gönderileceğinin önceden bildirilerek, efradın ona göre çağrılmaları, boş yere birçok haberleşmeye, efradın sevk edileceği istasyon ve iskelelerde elbiseleri ile aylarca sefalet içinde bekleyerek mağduriyetlerine meydan bırakılmaması,

Efradın askere sevk işlemleri ile ilgili yazışmaların nizamiye fırkaları ile asker alma kalemlerinden yukarı mercilere çıkarılmadan, bu iki makam arasındaki yazışmalar ile çözümlenmesi,

4'üncü Kolordu Kumandanlığının, İzmir'de yeni teşkil edilen bir kolordu olduğu, kolordu mıntıkasında yeterli askerî yapıların olmadığı, bu nedenle kolordu efradının yaz ve kış çadır altında barınmaya mecbur kaldığı, bazı yerlerde efrat kışın camilere, hanlara, mekteplere, evlere, özetle; çok dağınık yerlere konularak kıtaatın

iskânının temin edildiği, bu dağınık konaklamanın efradın genel sağlığını bozduğu, bu durumun birçok farklı hastalığın ve felaketin ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği bildirilmiştir¹³².”

Burada bütçe, konaklama ve sevkiyat gibi farklı sorunlara değinilmektedir. Osmanlı ekonomisi ve deniz gücü düşünüldüğünde bu tür sorunların ortaya çıkması gayet doğaldır. Ancak özellikle konaklama sorunu çözülemezse salgın hastalık riskinin ortaya çıkabileceği öngörüsü çok kritiktir. Çünkü salgın hastalıklar askerî gücü zayıflatmakla birlikte, disiplinin bozulmasına ve savunmanın aksamasına neden olur.

Bu sebeple Harbiye Nezareti tarafından, seferde sıhhiye hizmetleri hakkında genel bilgilendirme ve çeşitli hastalıklara karşı tedbirleri gösteren bir kitapçık hazırlanarak, kolordu ve fırka kumandanlarına, kolordu ve fırka baştabiplerine, alay kumandanlarına ve alay tabiplerine birer nüsha dağıtılmak üzere toplam 80 adet kitapçık Harbiye Nezaretinden, İzmir’e 4’üncü Kolordu Kumandanlığına gönderilmiştir¹³³.

4’üncü Kolordu Kurmay Başkanı Cafer Tayyar Bey’in, çok kritik sorunların önüne geçmek için dikkate değer bir rapor hazırladığını söyleyebiliriz. Raporun devamında, 4’üncü Kolordu Dairesinde 110.238’i talim görmüş, 96.185’i talim görmemiş toplam 206.422 efradın olduğu, kolordunun hâlihazırda seferberliği için takriben 20.000 ikmal efradına ihtiyacı olduğu tebliğ edilmiştir.¹³⁴

Osmanlı Devleti, 3 Ağustos 1914 tarihinde genel seferberlik ilan edince, Başkumandanlık Vekâletinden gelen emirle, 4’üncü Kolordu Kumandanı Mirliya Pertev (Demirhan) Paşa’nın, seferberlik ve teferruatı ile ilgilenmesi emredilmiştir. Başkumandanlık Vekâletinin emrine binaen Kolordu Karargâhının Buca’ya hareketinden sonra, kolordu kumandanlığına vekâlet, Miralay Mehmet Cemal Bey tarafından ifa olunmuş ve mıntika asayişine memur jandarma kıtaatı ile depo taburları doğrudan doğruya Mehmet Cemal Bey kumandasına verilmiştir¹³⁵.

¹³² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.3-3.

¹³³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-15.

¹³⁴ A.y.

¹³⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.13-1

10'uncu Fırka (ihtiyat tümeni) Kumandanı olarak görevini ifa ederken, 4'üncü Kolordu Kumandanlığına vekâleten tayin edilen Miralay Mehmet Cemal Bey, Kolordu'nun sorumluluk sahasında bulunduğundan dolayı Başkumandanlık Vekâleti tarafından aynı zamanda İzmir ve Havalisi Kumandanlığı görevine de tayin edilmiştir. 4'üncü Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi Cafer Tayyar Bey tarafından, 16 Ağustos 1914 tarihinde bildirilen, Başkumandanlık Vekâletinden, gönderilen tayin emriyle, Miralay Mehmet Cemal Bey, resmen hem 4'üncü Kolordu Kumandanlığı hem de İzmir ve Havalisi Kumandanlığı görevlerini üstlenmiştir¹³⁶.

Aydın Valisi Rahmi Bey imzasıyla 2 Ağustos 1914 tarihinde gönderilen yazıda Denizli dolaylarında bulunan Hristiyan asker mevcudunun şimdilik 380 nefer olduğu, ciheti askerîye ile yapılan istişare sonucunda Denizli'nin Garbikaraağaç şose yolunun eksik kısmının ikmalinde çalıştırılacaklarının Denizli mutasarrıflığından bildirildiği ifade edilmiştir.¹³⁷

Osmanlı Devleti, 3 Ağustos 1914 tarihinde seferberlik ve silahlı tarafsızlık ilan edince, Jandarma taburlarının mevcudu da sefer kadrosuna göre yapılandırılmıştır. Jandarma bölükleri öncelikle seyyar jandarma ve sabit jandarma olmak üzere iki farklı şekilde örgütlenmiştir. Seyyar jandarma bölükleri eşkıya ile ilgili istihbarat sağlamada önemli bir rol üstlenmiştir. Salihli Seyyar Jandarma Bölüğünün, 1 Kasım 1914 tarihinde, çete ile çatışması belgelerinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Midilli'den gelecek eşkıya grubuna karşı, eşkıya nazarından bizim müfrezeye örtü ve gizleme sağlayan Çandarlı Körfezi kıyılarındaki bir tabyaya gece 12.00 sularında Salihli Seyyar Jandarma Bölük Kumandanlığına bağlı 28 kişilik bir müfreze grubunca gece pusu atıldığı, yelken kayığından karaya eşkıya çıktığı esnada pusu bekleyen müfrezenin ateş açtığı, bir saat kadar karşılıklı çatışma yaşandığı, gecenin karanlığından istifade ederek eşkıyanın kayıklarla firar ettiği, efrattan telefât olmadığı, Salihli Seyyar Jandarma Bölük Kumandanlığınca bildirilmiştir¹³⁸.”

Ankara'da konuşlu 5'inci Kolordu Kumandanlığından, emrindeki Kastamonu ve Yozgat Jandarma Taburlarını seferberlik kapsamında ne zaman İzmir'e gönderecekleri, bu taburların zabitan ve efrat mevcutlarının bildirilmesi ve tüfek

¹³⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-2(a).

¹³⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-16(a).

¹³⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-118.

eksikliği olup olmadığının bildirilmesi, 4'üncü Kolordu Kumandanlığı Vekilliği tarafından talep edilmektedir¹³⁹.

4'üncü Kolordu Kumandanı Vekili Miralay Mehmet Cemal, korumakla görevli olduğu mıntika dâhilindeki, muhtelif mıntika kumandanlarının vazifelerini layık-ı vecihle yapabilmeleri için, mülkiye memurları ile daima sıkı bir koordinasyon hâlinde bulunarak, ortak mesai eyleyerek ve her zaman el ele vererek çalışmaları ile mümkün olduğunu, sivil-asker iş birliğinin son derece önemli olduğunu, İzmir Vilayeti Celilesi'ne yazıyla bildirmiş, memleketin düzen ve asayiş ile müdafaa ve muhafazasına ilişkin her türlü hususta mülki memurlar tarafından, mıntika kumandanlarına yardımcı olunması, elde edilecek malumat ve istihbaratın paylaşılması hususunda koordine yazısı göndermiştir¹⁴⁰.

Yeni askerî birimlerin tesisinin yanında hâlihazırdaki birliklerin eksikliklerinin giderilmesi hususunda da adımlar atılmıştır. En önemli eksikliklerden biri İzmir'de 4'üncü Kolordu Kumandanlığının bünyesinde yeteri kadar top bulunmamasıydı.

Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla Başkumandan Vekili Enver Paşa namına Erkan-ı Harbiye Reis-i Sanisi Bahaaddin tarafından gönderilen şifreli telgrafta İzmir'deki 4'üncü Kolordu Kumandanlığına on sekiz mantelli cinsi topun gönderildiği, bunlardan acil olarak üç batarya teşkil edilmesi emri verilmiştir. Telgrafta şu ifadeler kullanılmıştır:

“İzmir’de Dördüncü Kolordu Kumandanlığına,

On sekiz mantelli gönderiliyor. Evvelce de işar olunduğu üzere bunlardan serian üç batarya teşkil edilerek Kolordu Kumandan Vekilinin emri altına verilecektir. İstihkâm muhabere kıtası meselesi kolorduca halledilmedir.

Başkumandan Vekili Namına

Erkan-ı Harbiye Reis-i Sanisi

Bahaaddin¹⁴¹.”

¹³⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-6.

¹⁴⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-8.

¹⁴¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-5a.

25 Ağustos 1914 tarihinde Harbiye Müsteşarı Vekili Süleyman Fethi Bey tarafından 4'üncü Kolordu Kumandanlığına gönderilen emirde, seferberlik talimatında, kolordular kendi mıntikalarının iç ve dış emniyetini, muhafazasını sağlamaktan sorumlu tutulmuşlardır.

Jandarma Seferberliği de bu maksada nazaran yapılacaktır. Bu husus Jandarma Seferberlik Talimatı'nda da gösterilmiştir. Demiryolları çevresinde meskûn bulunan güvenilir Müslüman halkın demiryolu hatlarının korunmasında kullanılmasıyla, kolordular jandarma kuvvetinden istifade edebilecektir¹⁴².

Hat ve sahil muhafazasında, birbirlerine mücavir kolorduların, görevlerini tam olarak yerine getirmeleri, birbirleriyle irtibat kurmaları ve temasta bulunmaları ile mümkün olacak, kolordu mıntikasında, sahil vazifesi gibi aynı vazife ile vazifelendirilmiş, jandarma kıtaatına alay ve fırka kumandanı bağıllığının sağlanması harekâtın tek elden icrasını temin edebilecektir.

Seferberlikten istisna tutulacak memurlara, ilk başta, belgelerinin, Harbiye Nezaretince düzenleneceği duyurulmuş, ancak daha sonra her memura belgelerinin, mensup olduğu daire amiri tarafından, daire amiri bulunmadığı durumlarda, o mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından verilmesi ve bu belgeleri asker alma şubelerine göstermek suretiyle işlerin kolaylaştırılması uygun görülmüştür¹⁴³.

İzmir bir sahil kentidir. Bombardıman öncesi, İzmir Seyyar Jandarma İhtiyatı Umumiye Kumandanlığı, yaşanan sahil tecavüzlerine karşı mıntika dâhilindeki jandarma tabur ve bölüklerinden, düşman ateşine maruz kalabilecek bölgeleri ve ahalinin nüfus ve mezheplerinin bölükten küçük müfrezeeye kadar askerî mevkiilerin genel ve özel yol durumunu, muhabere vasıtalarını, ulaşımını açıklayan resmî yazı talep etmektedir¹⁴⁴. Bu sayede düşmanın hamlelerinin daha iyi tahmin edilmesi ve halkın zarar görmemesi düşünülmüştür.

Bu düşünce sebebiyle 4'üncü Kolordu Kumandanı Vekili Mehmet Cemal Bey, mıntika dâhilindeki kıtaatın daima hazır ve teyakkuz hâlinde bulundurulması, özellikle gözetlemeye gayet dikkat edilmesini, gözetleyicilerin edineceği bilgileri, kumandanlık karargâhına ve komşu mıntikalara hemen tebliği, icabında

¹⁴² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-9a.

¹⁴³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-12a.

¹⁴⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-33.

karşı koymaktan kesinlikle çekinilmemesini, karaya düşman ihracı hâlinde hiçbir fedakârlıktan çekinmeyerek, son ferde kadar namuskârane mukabelede bulunulmasını talep etmektedir¹⁴⁵.

Ayrıca Sahil muhafazasında esas şartın hızlı hareket etmek olduğunu belirten Miralay Mehmet Cemal Bey, adi ateşli bir cebel bataryasının bir de daha çok torpil hatlarının müdafaası için bir makineli tüfek bölüğünün gönderilmesini telgrafla talep etmektedir¹⁴⁶.

Harbiye nezaretinden verilecek emre göre fazla kalan jandarma taburlarının hareket etmek üzere hazır bulundurulması, bu taburların mümkünse küçük çaplı tüfekler ile silahlandırılması, Jandarma Seferberlik Talimatı'nın 16'ncı maddesi gereğince hareket kabiliyetlerini muhafaza için ağırlıklarına gerekli nakil vasıtalarının verilmesi, mntıkalarında demiryolu bulunan jandarma kıtaatının gerektiğinde hemen hareket imkânının sağlanması için, istasyonlar civarında bulundurulması emredilmiştir¹⁴⁷.

Seyyar Jandarma bölüklerinin personel ve ikmali, 7 Ocak 1915 tarihli belgede şu şekildedir:

“Dinar Seyyar Jandarma Bölüğü bir yüzbaşı, bir mülazım-ı sani 206 neferden mürekkep teşkil edildi. Efrad ve hayvan noksanı derdest-i ikmaldir.

Silah, süngü, palaska, cephe ile ve ekserisi çıplak denilecek bir hâldedir¹⁴⁸.”

29 Mart 1915 tarihinde seyyar jandarma bölükleri görevlerini terk ederek nizamiye taburları hâlinde yeniden örgütlenmişlerdir¹⁴⁹. Sabit Jandarma bölüklerine ise halktan insanların (45-50 yaşlarında) gönüllü olarak bu bölüklere dâhil olabileceğine dair bilgilere belgelerde rastlanılmıştır¹⁵⁰.

Osmanlı Devleti'nde seferberlik ilan edilmesi sonucunda, seferberlik ilan edilerek toplanan birliklerin bir kısmı İstanbul'dan sonra önemli bir liman kenti olan İzmir'e sevk edilmiştir. Öncelikle coğrafi konumu nedeniyle bahriye sınıfı asker İzmir'e getirilmiştir.

¹⁴⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-31(a).

¹⁴⁶ A.y.

¹⁴⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-10.

¹⁴⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-190.

¹⁴⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-125.

¹⁵⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-128.

Belgelere göre; Osmanlı Devleti Bahriye Nazırlığı, 30 Mayıs 1914 tarihinde İzmir’de, Bahr-ı Siyah (Karadeniz) ve Bahr-ı Sefid (Akdeniz) Boğazlarında deniz torpili ile müdafaa hattı oluşturmak maksadıyla İstanbul merkezinde 50, Bahr-ı Sefid’de 120, Bahr-ı Siyah’ta 70, Giresun depo talim gemisinde 20, İzmir Mevkiinde 50 kişi olmak üzere toplamda 310 kişilik bir denizci teknik sınıf kadrosu oluşturmuştur¹⁵¹.

Savaş sürecinde bazı birlikler farklı cephelere kaydırılmıştır. Bu birliklerden bazıları da İzmir’de görev almaktadır.

“Milas, Altmış ikinci Alay’ın Dördüncü ve Ayaslug’daki Altmış birinci Alay’ın Dördüncü ve Akhisar’daki Altmış beşinci Alay’ın Üçüncü taburları Irak’a sevk edilmek üzere tertip olunmuşlardır.

Bunların yerine, Dersaadet’ten başka taburlar gönderilecektir¹⁵².”

İzmir’e bağlı birliklerin Irak’a gönderilmesi, Irak Cephesi’nde muharebelerin yoğunlaştığı ve destek gönderildiği anlamına gelebilir. Ancak 11 Ocak 1916 tarihinde tüm birliklerin Dördüncü Kolordu Kumandanlığına tabi olacakları bildirilmiştir.

İtilaf donanması tarafından, 5-11 Mart 1915 ve 8-16 Şubat 1916 tarihlerinde olmak üzere yapılan iki baskının arasında böyle bir emir verilmesi dikkat çekicidir. Bu iki tarih arasında düşman donanmasına bağlı gemilerin küçük çapta bombardıman icra ettikleri belgelerle sabittir. Bu emir şu şekildedir:

1- *“Bilumum piyade ve sınıf-ı muhtelif depoya kıtaatı ba’dema idare, iaşe, emr u kumanda vesair bil-cümle hususatda mıntıkasında bulundukları kolordu kumandanlık vekâletlerine tabi’ olacaklardır.*

2- *Ancak, kolordu vekâletleri, nezaretten emr-i mahsus olmadıkça depoya kıtaatında gerek ta’lim ve terbiye eden efraddan ve gerek heyet-i ta’limiyesinden esliha, cephanesinden almak veya tebdil etmek memnu’dur¹⁵³.”*

Burada, “Depodan bir şey almak yasaktır.” ifadesinden yola çıkarak önceden böyle bir durumun olduğu ve bunu engellemek maksadıyla bu emrin çıkartıldığını söylemek yanlış olmaz. Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı ekonomisinin durumu düşünüldüğünde, ordunun cephanesi sıkıntısı çekme ihtimali olacağını söylemekle

¹⁵¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.H1, B.7-3.

¹⁵² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-15(a).

¹⁵³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1- 55.

birlikte bu emrin mühimmat yetersizliğini veya firar etme olasılığı olan askerin mühimmat çalmasını engellemek maksadıyla yayımlandığı düşünmeye değerdir. Çünkü Osmanlı ordusundan askerlerin firar ettiği ve firari askerlerin çete kurdukları ve bu çetelerin ikmal hatlarına saldırma olasılığının olduğuna dair bilgilere, belgelerde rastlanılmıştır.

“Her ne kadar mezkûr hattın diğer kısımları tecavüzat-ı hariciyeye o kadar maruz olmasalar bile dâhilde öteden beri mevcut ve peyderpey asker firarilerinden müteşekkil muhtelif çetelerin taarruzuna karşı gerek istasyonlarla hududun (hatların) ve gerek trenlerin muhafazası kati’-i elzemdir.

Nitekim Atça, Eğridir ve daha birçok hat üzerinde ve civarında hat muhafız efradiyla, eşkıya arasında müsademeler vuk’u bulmuştur¹⁵⁴.”

İkmal hattının güvenliğini sağlayan birlikler, düşman saldırısının yanında eşkıya saldırılarına karşı da tedbirler almak zorunda bırakılmıştır. Düşmanın ilk bombardımanı sonrasında da ikmal hatlarının güvenliği önemli olup, olası düşman saldırısına karşı ihtiyat birliklerinin görevlendirildiği 15 Ocak 1916 tarihli belgede görülmektedir:

“Birinci Ordu-yu Hümayun Kumandanlığına, Söke mıntıkasındaki Balatak ile Ayasluğ istasyonu beynindeki demiryolu kısmının ehemmiyetine binaen Manisa’daki teşkilatı derdest-i ikmal olan Altıncı Top Alayı’ndan bir taburun Ayasluğ ve civarına i’zamiyla düşmanın o civara bir teşebbüsü vuku’unda kullanılmak üzere mıntikanın ihtiyat kuvveti olarak ikamesine...¹⁵⁵.”

Savaş öncesi askerî tatbikatın icra edilmesi hayati bir öneme sahiptir. Bu önemin farkında olan Osmanlı Devleti, 22 -28 Mart 1914 tarihleri arasında 10’uncu ve 12’nci Süvari Alaylarının bilimum zabitanı ile Manisa-Kırkağaç-Soma-Bergama-Reşadiye-Menemen üzerinden Manisa’ya dönecek şekilde, tatbikat icra etmiştir. Yine Ayvalık-İzmir arasındaki mıntıkada tarassut (gözetleme) vazifesi ifa edilmiştir. Kapsamlı bir Keşif ve Gözetleme faaliyetini içeren bu tatbikat, Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi Cafer Tayyar Bey tarafından bizzat yönetilmiştir¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4753, GH12, B.1-65.

¹⁵⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, GH12, B. 1-62(a).

¹⁵⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-5a.

Ayrıca 18-19 Nisan 1914 tarihlerinde, 30'uncu Alaydan 400 mevcutlu sabit bir taburun katılımıyla Ayasluğ (bugünkü Selçuk) ile Kuşadası arasında, zabitan, efrad, top bataryası, 44 cephane sandığı, cephane arabaları, eşya ve erzak binekleri, 74 mekkârenin katılımıyla tatbikat yapılmıştır¹⁵⁷.

Osmanlı ordusunda birlik merkezlerinin değiştirilmesi de söz konusudur. Genel seferberlik kapsamında, Antalya Jandarma Taburu da seferber edilmiştir. Antalya Jandarma Taburunun Antalya, Akseki, Elmalı ve Alanya'da bölükleri bulunmaktadır. Seferberlik gereği bu bölüklerin tamamının, Antalya merkezde toplu bulundurulmasında 4'üncü Kolordu Kumandanı Pertev Paşa tarafından fayda görülmüştür. Böylece, Antalya Jandarma Taburunun İzmir'e naklini de kolaylaştıracağı Antalya Jandarma Tabur Kumandanlığına yazılmıştır¹⁵⁸.

“Başkumandanlık Vekâletinin emr, mucibince Depo Alayı Manisa'da kalacaktır. Buna nazaran Dördüncü Kolordu'nun vazü'lceyşince berverh-i ati ta'dilat icra edilecektir.

46'ncı Fırka Karargâhıyla 146'ncı Alay Menemen ve 145'inci Alay Ulucak, 144'üncü Alay Ulupınar'dan kıtaat-ı saire Menemen'de; 47'nci Fırka Karargâhı ile 149'uncu Alay Seydiköy, 148'inci Alay Cumaovası, 147'nci Alay Topalca, kıtaat-ı saire Seydiköy ve Gaziemir'de; 48'inci Fırkanın Menemen'deki alayı Kokluca ve Işıklar'a alınacak ve Seydiköy'ndeki alayı Kokoryalı civarına yerleştirilecektir.

Fırka karargâhı Kilizman'daki alay ve kıtaat-ı saire yerlerinde kalacaktır. 46'nci 47'nci, 48'inci Fırkaları süvari birlikleriyle kolordu süvari bölüğü müctemian Bornova ve Hacılar ve Narlı'da bulunacaklardır. Diğer kıtaat ve kolların vaziyetinde tebeddü'at yoktur.

Konakların buna nazaran sür'at-ı ihzarı mütemennadır. Keyfiyet İzmir ve Havalisi Kumandanlığına yazılmıştır¹⁵⁹.

Burada İzmir'de bulunan birliklerin yer değiştirdiğini görebiliriz. Ancak depo alaylarının Manisa'da kalmasının nedeni 30 Ocak 1916 tarihli belgede izah edilmiştir:

¹⁵⁷ A.y.

¹⁵⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-4

¹⁵⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-109.

“(Manisa)’da vaziyet-i sevkülceyiye i’tibarıyla bir alayın bulundurulması Dördüncü Kolordu ve Ordu’ca derece-i elzemiyette görünmekte olup depo alayıyla diğer bir alayın mevki-i mezkûrda iskânı için müsait mahaller olmadığından...¹⁶⁰.”

Metinden de anlaşılacağı üzere, depo alayı ile ilgili müsait bir yer olmadığından depo alayları Manisa’da bırakılmıştır. Manisa’da depo alayları bulunmakla birlikte, Bergama’da 127’nci Depo Alayı mevcuttur. Bu alayın tatbikata tabi tutulduğu görülmektedir.

“Bugün Bergama’da 127’nci Alay depo taburuyla Dikili istikametinde harp yürüyüşü, bir süvariye karşı suret-i hareket, bir geçidi geçip mefruz düşmana taarruz etmek tatbikatı yaptırılmaktadır.¹⁶¹.”

Ayrıca Süvari Depo Bölüğünün Menemen’e aldırılması ile ilgili belgede bu durum “Süvari Depo Bölüğü’nün Menemen’e aldırılması muvafıktır. Batarya hakkında evvelce emr mucibince hareket edilecektir¹⁶².” şeklinde ifade edilmiştir.

İzmir’de Müslüman ahali ve Hristiyan ahali bir arada yaşamlarını sürdürmektedir. 1910 yılında yapılan nüfus sayımında İzmir’in genel nüfusu 225.000, Rum nüfusu 100.000 olarak kaydedilmiştir¹⁶³. Bu rakamlara göre İzmir nüfusunun yaklaşık %45’i Rumlardan oluşmaktadır.

Genel seferberlik emri verilince, Urla-Sivrihisar hattının batısında bulunan Müslüman ahaliden eli silah tutmayanlarının vaktiyle Urla-Sivrihisar hattının doğusuna hareket ettirilmesinin, bu bölgedeki İslam ahaliyi panik ortamından ve Rum taarruzundan korumak maksadıyla, gerek İzmir’de gerekse Rumlarla meskûn mahallerde asayişin muhafazası için, Rumların ileri gelenlerini, seferberlikle beraber derhal rehin alarak tevkif ettirip, muhafaza için lazım gelen tedbirleri, Cihet-i Askeriyenin, Cihet-i Mülkiye ile düşünmesi emredilmiştir¹⁶⁴.

Söke Mıntıkası Kumandanlığına bildirilen emre göre gerektiğinde Müslüman ahali istihdam edileceği ve ahaliye silah verileceği ifade edilirken Rum ahaliye karşı farklı bir tavır sergilenmiştir. Bu tavır belgede şu şekilde ifade edilmiştir:

¹⁶⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-070-1.

¹⁶¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H5, B.1-46.

¹⁶² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-70.

¹⁶³ Tuncer Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi*, s.59.

¹⁶⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.13-1

“Şu kadar ki, ahali-yi Hristiyanıyenin müselleha teşkili ile istihdamlarına devletçe henüz bir ihtiyaç bulunmadığından bunların bila-lüzûm tehlikeye maruz kalmaları hükûmetin merhamet ve atıfetine muvafık görülmediğinden şimdilik dâhildeki yerleşimine devam-ı ikametleri tensip edilmiş ve mesele vilayetten de ora kaimakamlığına derdest-i tebliğ bulunmuştur¹⁶⁵.”

Sonuç olarak; Hristiyan ahalinin silahlanmasına lüzum görülmemiştir. Ancak Müslüman ahaliye sabit jandarma birliklerine verilen Şinayder tüfekleri verilmesi, sabit jandarma birliklerine büyük çaplı Martin tüfekleri teslim edilmesi sonrası, söz konusu Şinayder tüfeklerinin halka dağıtılacağını söylemek yukarıdaki kararı destekler niteliktedir¹⁶⁶.

Bununla birlikte salgın hastalık riski bir askerî eylemde çok kritik bir öneme haiz olmuştur. Bu sebeple askerlerin sağlığına dikkat edilmesi gerekmektedir. 9 Haziran 1916 tarihli belgede koleradan bahsedilmektedir:

“7’nci Fırka’nın nihayetine bırakılan 147’nci Alay üçüncü taburunda Kolera vuku’atı bu kerre tekrar etmiş olduğundan mezkûr taburun nakline tahsis olunan trenler hıfz edilecektir¹⁶⁷.”

İtilaf Devletleri tarafından İzmir’e yönelik bombardıman başlamadan önce tesis edilen sivil ve askerî birliklerdeki komuta kademesi şu şekildedir¹⁶⁸:

4. Kolordu Kumandanı Pertev Paşa, Kurmay Başkanı Erkan-ı Harp Kaymakamı Cafer Tayyar (Eğilmez), Yaveri Yüzbaşı Nuri Bey,

İzmir Müstahkem Mevkii Kumandanı Alman Generali Trommer,

İzmir ve Havalisi Merkez Kumandanı Miralay Mehmet Celal,

Ahz-ı Asker Reisi Ali Rıza Paşa, 10. Ahz-ı Asker Reisi Miralay Mehmet Sermet, Şube Reisi Ahmet Hamdi,

Amele Taburları Kumandanı Miralay Cafer,

8. Ordu Kumandanı Cevat Paşa, Kurmay Başkanı Yarbay Sadullah (Güney), Yenikale Deniz Üssü Kumandanı Münif Kaptan,

¹⁶⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H14, B.1-15.

¹⁶⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H14, B.1-19.

¹⁶⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, 661-456-2-84.

¹⁶⁸ Uluç Hanhan, **Bir Zamanlar Uzunada**, Meta Basım, İzmir, 2019, ss. 13-14.

4. Kolordunun bağılı bulunduğu 1. ve sonraki 5. Ordu Kumandanı Mareşal Liman Von Sanders¹⁶⁹.

Uluç Hanhan ve Sabri Sürgevil Komuta kademesini yukarıda görüldüğü şekilde vermekle beraber, incelenen, dönemin ATASE belgelerinde İzmir Müstahkem Mevkii Kumandanının Alman olduğuna ve 1'inci Ordu Kumandanlığına Liman Von Sanders Paşa'nın komuta ettiğine dair belgeye rastlanmamıştır. İzmir Müstahkem Mevkii Kumandanı emeklilik durumu olmasına rağmen, büyük bir özveri ile görevi kabul eden ateş hattında durmayı kendisi için büyük bir şeref sayan Kurmay Albay Selahaddin Saib Bey'dir. Belgelerde, Birinci Ordu Kumandanı ise Yanya Savunması'nda ve Çanakkale'de büyük yararlılıklar gösteren, büyük kumandan Esat (BÜLKAT) Paşa'dır. 4'üncü Kolordu'nun 1'inci Ordu'dan 5'inci Ordu'ya bağlanmasıyla Alman Liman Von Sanders'in sorumluluk sahalarında ve görev alan birlik ve alaylarda yapısal değişikliklere gittiği belgelerde de görülmektedir.

3.2.2. İstihkâm Faaliyetleri

İzmir şehri, Doğu Akdeniz'deki körfezlerin en uzunlarından birisi olan İzmir Körfezi'nin en ucunda kurulmuştur. Karaburun Yarımadası, körfezin batı ve güneye doğru uzanan kıyılarını oluşturur ve güneybatıdan körfeze gelen rüzgârlara karşı bir kalkan görevi yapar¹⁷⁰. Denizden İzmir'e saldırmak için öncelikle bu boğazdan içeri girmek ve körfezde ilerlemek gerekmektedir.

Bu coğrafi konumun bilincinde olan Osmanlı Devleti, Körfez'in girişini torpille kapatma yoluna gitmiştir. Diğer taraftan olası ilerlemelere karşı topçu bataryaları ile körfeze giren gemilerin batırılması planlanmıştır.

Yenikale'deki Müstahkem Mevkii Kumandanlığının susturulması durumunda nihayetinde düşman kuvvetlerinin İzmir Limanı'na girişini son bir kez engellemek için Liman girişini de mayınlamak planlamalarında mevcuttur. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sürecinde, istihkâm faaliyetleri çerçevesinde bu iki tedbire başvurmuştur.

¹⁶⁹ İzmir savunmasında görev alan komutanların ayrıntılı biyografileri için, Bk.: Genelkurmay Başkanlığı, **Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

¹⁷⁰ Necmi Ülker, **XVII ve XVIII Yüzyıllarda İzmir Şehri ve Tarihi I**, Ticaret Tarihi Araştırmaları, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s. 2.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na resmen girmeden ve seferberlik ilan edilmeden önce 4'üncü Kolordu Kumandanı Mirliya Pertev (Demirhan) Paşa, 14 Haziran 1914 tarihinde, İzmir Limanı'nın korunması maksadıyla torpil ikmalinin sağlandığını ve limanı ne zaman torpillerle sedd etmek lazım geleceğini kestirmek güç olacağından, limana torpil ilkasının İstanbul'dan emredilmesini talep etmiştir¹⁷¹.

Bahriye Nazırlığı, emir bekleme vaziyetinde olmayı, 4'üncü Kolordu Kumandanı Mirliya Pertev (Demirhan) Paşa'nın ve İzmir Mevkii Müstahkem Kumandanlığının İzmir Medhalini (Girişini) kapatmak fikrinde olduğu şeklinde yorumlamış, boğaza ve liman girişine torpil döşeme yetkisinin, 4'üncü Kolordu Kumandanlığında ve Mevkii Müstahkem Kumandanlığında olmadığını Harbiye Nazırlığına bildirmiştir.

Düşman, boğaza bir hücum icrasına teşebbüs etmedikçe veya harb ilan ederek düşman boğazı zorlamadıkça, Bahr-i Sefid (Çanakkale) Boğazı'na torpil bırakılmaması ve bu hâlde bile medhalin seddi en son tedbir olarak, Meclis'i Vükela kararıyla icrası ve düşman donanmasının İzmir'e yaklaştıkları görülmedikçe İzmir'deki girişin ise kapatılmaması talep edilmiştir¹⁷². Bu talep, Harbiye Nazırlığı'nca kabul görmüş, İzmir Limanı ve Çanakkale Boğazı'nın ne vakit torpil ile kapanması hususunda Erkan-ı Harbiye'nin de aynı fikirde olduğu, tamamen kapanma keyfiyetinin ancak mecbur durumlarda olacağı Bahriye Nazırlığı'na bildirilmiştir¹⁷³.

Diğer taraftan Başkumandanlık Vekâleti Erkân-ı Harbiye Reis-i Sanisi Bahaaddin Paşa tarafından gönderilen yazıda, İzmir'e 18 adet mantelli top gönderildiği ve bu toplardan üç batarya teşkil edilmesini, bu bataryaların 4'üncü Kolordu Kumandan Vekili Mehmet Cemal Bey'in emrine verileceği bildirilmektedir¹⁷⁴.

Bu planlamalar çerçevesinde, 5 Ekim 1914 tarihinde, Yenikale Müstahkem Mevkii Kumandanlığının karşı sahiline (Ragıp Paşa Dalyanı'na) Vickers toplarından

¹⁷¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.H31, B.7.

¹⁷² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.H31, B.7-4.

¹⁷³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.H31, B.7-7

¹⁷⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-5(a).

iki top yerleştirilmiştir. 8 Ekim 1914 tarihinde de Gediz Dalyanı'na iki Brodvel Topu konulması kararlaştırılmıştır¹⁷⁵.

30 Ekim 1914 tarihinde İzmir limanında torpil seddinin inşasına başlanmıştır¹⁷⁶. Torpil seddinin tamamlanması ardından limana gelmek isteyen torpidolara dikkat edilmesi yönünde tebliğler yapılmıştır. Ancak zaman içerisinde daha gelişmiş kruvazörlerin körfeze gelmesi nedeniyle topçu bataryaları yetersiz kalmıştır. Düşman donanması önünde torpil tarama ve toplama gemileri ilerlemeye başlamıştır. Bu nedenle 21 Ocak 1916 tarihinde daha gelişmiş topların İzmir'e sevkine izin verilmesi gerektiği Harbiye Vekâletine bildirilmiştir¹⁷⁷.

20 Şubat 1916 tarihinde ise torpil müfrezesi memurluğuna torpillerin şu şekilde yerleştirilmesi emredilmiştir:

"1- Rasad torpillerin zemin üzerinde bulunacak parçalara karşı bunları mümkün mertebe gömüp üzerlerini kum ile örtmelidir.

2- Torpil tarassud (gözlem) me'murları behemahal mevkiinde bulunacak ve lazım ise etrafa kuvvetli siper yapılacaktır¹⁷⁸."

Burada torpillerin dışarıdan fark edilmemesi için üzerinin iyice örtülmesi vurgulanmaktadır. Çünkü gözlem gemileri sürekli torpil taraması yapmış, bunu engellemek ve bataryalar torpil hatlarına yaklaşan gemileri uzaklaştırmak için sürekli teyakkuz hâlinde beklemiştir.

22 Aralık 1914 tarihinde ise İzmir'e gelen topların İtalyan harbi esnasında kullanılan Obüs Mevkii'ne konulacağı bildirilmiştir¹⁷⁹. 9 Ekim 1915 tarihinde ise Menemen'e de mantelli top bataryası konulmasının İzmir'in savunmasına da faydalı olacağı ifade edilmiştir¹⁸⁰. Düşman donanmasının İzmir'i ilk bombalaması sonrasında böyle bir tavsiyenin verilmesi, İzmir'in savunmasında görülen bir zaafiyetin de ifadesi olabilir. Zira Eski Foça, Karaburun, Urla, Menemen gibi yerleşim yerleri, İzmir'den önce, savunması yapılması gereken bir konuma sahiptir.

¹⁷⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-65.

¹⁷⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K. 4751, G.H3, B.1-9.

¹⁷⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-065.

¹⁷⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-13.

¹⁷⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-146

¹⁸⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H11, B. 1-26

9 Ocak 1915 tarihinde Menemen'e yerleştirilmek üzere batarya sevki yapılmış ve bataryalar bölgeye ulaştığında İzmir ve Havalisi Kumandanlığına bilgi verilmesi istenmiřtir¹⁸¹.

Torpil ve batarya ile körfeze gelen gemilerin tespiti ve takibi için helyosta olarak adlandırılan ışık kaynakları Eski Foça, Üçtepe ve Menemen bölgelerine yerleřtirilmiřtir¹⁸². Helyostalar sayesinde, hem düşman donanması gözlenmiş hem de limana giren ve müttefik donanmasına ait gemilerin yanlışlıkla vurulması engellemiştir. Liman kontrolünde bunun faydaları daha detaylı anlaşılacaktır.

Düşman donanmasını takip için yapılan helyosta kurulumunun yanında, gözlem noktaları da inşa edilmiştir. Bu gözlem noktalarına memurlar atanmış ve bu memurlar aracılığıyla düşman donanması anbean takip edilerek, gelişmeler, İzmir ve Havalisi Kumandanlığına, Mehmet Cemal Bey'e bildirilmiştir.

İzmir ve Havalisi Kumandanı Mehmet Cemal Bey, düşman donanmasının kale mıntıkasındaki bataryalarla bazı şehir aksamını bombardıman etmesi hâlinde, umuma görerek emir ve kumanda edebilmek maksadıyla, Kadifekale'nin hemen garbındaki Muhacir Tepesi'nde "Tarassut Mahalli" (gözlem noktası) ve "Yedek Komuta Yeri" yaptırılması emri vermiş, tesis çok kısa sürede faal hâle getirilmiřtir¹⁸³.

Kadifekale'nin batı sırtlarında bu hâkim tepede, "Yedek Komuta Yeri" inşası, stratejik öngörü örneği olduğu kadar, Osmanlı Devleti'nin fedakâr subay ve efradının İzmir'den kolay kolay vazgeçmeyeceklerinin nişanesidir.

3.2.3. İzmir Limanı'nın Kapatılması ve Gemi Kontrolü

İzmir Limanı, ticari açıdan İzmir'in can damarıdır. Ancak savaşın başlaması ve Osmanlı deniz gücünün zayıf olması nedeniyle Harbiye Nazırlığı, 17 Haziran 1914 tarihinde, 4'üncü Kolordu Kumandanlığına ticaret gemilerinin girip çıkmasına mani olmayacak şekilde giriş bırakılmak kaydıyla İzmir Limanı'nın kapatılmasını emretmiş ve bu emir, 20 Haziran 1914 tarihinde yerine getirilmiřtir¹⁸⁴.

¹⁸¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-195.

¹⁸² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H5, B.1-8.

¹⁸³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-92.

¹⁸⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.31, B.7-5(6).

Seferberlik öncesinde, İzmir Limanı'na giriş çıkışların askerî kontrol altına alındığı görülmektedir. İzmir Limanı, 20 Haziran 1914 tarihinde, ticaret gemilerinin girip çıkmasına müsait alan bırakılarak, iki hat üzerine 71 adet fevkalade torpil ile kısmen kapatılmıştır¹⁸⁵.

İzmir Liman Riyaseti, Bahriye Nazırlığı'nın emri altında bulunmakla beraber, İzmir sahillerinin gözetlenmesi ve müdafaasında, düşmanın yaklaşmasına mani olunması ve her durumda vaktiyle haber verilmesi hususunda önceden tedbir almak üzere, 4'üncü Kolordu Kumandanlığı Erkan-ı Harbiyesi'yle¹⁸⁶ sıkı temasta bulunmak, bu konularda 4'üncü Kolordu Kumandanlığının vereceği emirlere göre hareket etmek mecburiyetindedir.

İzmir Limanı, her ne kadar 20 Haziran 1914 tarihi itibarıyla kapatılmışsa da İtilaf donanmasının tedbirleri aşarak İzmir Limanı'na giriş yapmaları ve şehre asker ihracı gibi olası bir aksi durumda, yapılması gerekenlere yönelik, 4'üncü Kolordu Kumandanlığı ile Harbiye Nezareti arasında görüşmeler devamlı surette yapılmıştır.

Askerî makamlar arasında yapılan görüşmeler sonucunda; İtilaf donanmasının İzmir limanına giriş yapması ve akabinde şehri işgal etmesi durumunda şehrin ateşe verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu hususta 20 Ağustos 1914 tarihli belgede şu ifadeler geçmektedir:

“4'üncü Kolordu Kumandanlığına,

Düşman donanmasının limana karaya asker çıkarması ve şehri işgale teşebbüsü hâlinde şehrin düşman tarafından işgal olunan mahalleri ve müdafaaya mâni olan binaları ihrak edersiniz. Bu babda İzmir Valisiyle şimdiden görüşülerek nerelerin ihrakı münasib olacağını kararlaştırınız.

Başkumandan Vekili

Enver¹⁸⁷.”

¹⁸⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.31, B.7-9.

¹⁸⁶ Seferberlik öncesinde, 4'üncü Kolordu Kumandanlığı Erkan-ı Harbiye Reisi (Kurmaya Başkanı) olarak, Kur. Bnb. Cafer Tayyar (EĞİLMEZ) görev yapmaktadır.

¹⁸⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-4(a).

Akdeniz’de bulunan düşman savaş gemilerinin Osmanlı Devleti sularında 24 saatten fazla dinlenmelerine, bir yerde aynı bandıralı üçten fazla savaş gemisinin bulunmasına ve bu gemilerin düşmanlarının deniz gemilerine karşı düşmanlıkta bulunmasına müsaade etmemek, 24 saatten fazla bekleyecek olurlarsa bu savaş gemilerini denize açılmayacak hâle getirmek, eğer bir bölgede adedi üçten fazla olursa gitmeleri için ihtar etmek, geminin kime ait olduğu tanınmıyorsa da aynı esasları uygulamak, düşmanlık sayılacak işlere girişmelerine, ezanı cümle hakkı için ganimet kapsamına alınmasına mahal vermemek ve ganimet aldıkları gemileri salıvermelerini ihtar etmenin memurların vazifesi olduğunu, tereddüt, muhalefet veya mukavemet hâlinde hemen Başkumandanlık Vekâletine haber verilmesinin lazım geldiği, Askerî Ceza Kanunu’na eklenen emir metniyle 8 Eylül 1914 tarihinde 4’üncü Kolordu Kumandanlığına bildirilmiştir¹⁸⁸.

İzmir ve Havalisi Kumandanlığınca, Başkumandanlığın 2 Ekim 1914 tarihinde gönderdiği emre binaen, 3 Ekim 1914 tarihinde birliklerine yayımladığı emirle İzmir Körfezi’nde, Espir Burnu ile Kösten Adası’nın güney burnundan geçen hattın Tuzla Sahiline doğru uzanan hudut dâhilindeki kısım “Askerî Yasak Bölge” ilan edilmiştir¹⁸⁹.

Karadeniz’de Goeben ve Breslau savaş gemilerinin Rus limanlarını bombalaması sonucunda Osmanlı Devleti’nin savaşa girişi olarak kabul edilen bu eylemin ardından Rus donanması harekete geçmiştir. Bu durum 30 Ekim 1914 tarihinde İzmir ve Havalisi Kumandanlığına şu şekilde bildirilmiştir:

“Ruslar, bugün Karadeniz’deki filomuza taaruz ettiği, müsademedede Ruslardan bir ganbot ve bir torpil gemisi batırılmış ve üç zâbit ile seksen üç nefer esir alınmıştır. Bizden hiç zayiât yoktur.

Her bir ihtimâle karşı dâhili ve hârici son derece müteyakkız bulununuz. Düşmânın taaruzunda vazifenizi nâmûs-ı askerî ve haysiyet-i millîyemiz ile mütenâsib bir sûretde icrâ ediniz¹⁹⁰.”

Bu bildiriyle aynı tarihte İzmir Limanı’nın boşaltılması emredilmiştir¹⁹¹. Limanın boşaltılması sonrasında, Yenikale İkinci Mıntıka Kumandanı Miralay Selahaddin Bey, tarassut sahasında görülen gemilerin, bandıralarının ve içinde asker

¹⁸⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-8.

¹⁸⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-12(a).

¹⁹⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H3, B.1-5.

¹⁹¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K. 4751, G.H3, B.1-8(a).

bulunup bulunmadığının tespit edilmesini, sahilden en az 3 mil kadar uzağa açılmaları lüzumunun kendilerine tebliğ edilmesini, özellikle gözetleyicilerin müteyakkız durmalarını, torpil bataryalarını döşeme gemilerinin ve helyostaların daha faal kullanılmalarını ve personelinin öngörülü davranmalarını, gerektiğinde üst kumandanlığa hiç sormadan, danışmadan diğer mıntıkalara yardım etmekten çekinilmemesini, karaya düşman ihracı hâlinde eldeki kuvvetin azlığına bakılmayarak ve hiçbir fedakârlıktan çekinilmeyerek sonuna kadar sebatkârane karşılık verilmesini talep etmektedir¹⁹².

Bölgede görevini ifa eden motorbotlar da mevcuttur. Bu motorbotlar gözlem yapmak maksadıyla kullanılmıştır. Motorbotlar emir ve kumanda bakımından, gözetleme vazifelerine hâlel gelmemek şartıyla, İkinci Mıntıka ve Yenikale Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Selahattin Bey'in emrine verilmiştir. Diğer özel durumlarda, tamir ve teçhizat bakımından eskisi gibi İzmir Liman Riyasetine bağlıdır¹⁹³.

1 Kasım 1914 tarihinde körfezde, Urla istikametinde hareket eden bir gözlem gemisi tespit edilmiştir¹⁹⁴. 24 Kasım 1914 tarihinde, düşman gemileri körfezde tekrar görülmüş ve Sakız Adası yönünde ilerlemiştir. 16 Ocak 1915 tarihinde Arslanburnu Helyosta Posta Amirliği, Midilli yönünde 20 kadar top sesi işitildiğini bildirmiştir¹⁹⁵.

24 Ocak 1915 tarihinde gemilerin birbirine işaret vermesi için mors alfabesinin kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu karara göre:

“Çağırmak Sual: 9 . __

Cevap Sual: 7 . . . _¹⁹⁶.”

Mors alfabesinin yanında farklı işaretler de kullanılmıştır. Bunlar:

“1-Gemilerden veyahut Kızkulesi'nden tahte'l-bahr istikametine doğru beyaz bir veres fişengi endaht edilecektir. Beyaz fişeng atıldıktan sonra tekrar kırmızı veres fişengi endaht edilirse evvelki işaretin yanlışlığına delalet eder.

¹⁹² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-35.

¹⁹³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-47(a).

¹⁹⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H3, B.1-40.

¹⁹⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 4751, H.5, B.1-14.

¹⁹⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K4751, G.H15, B.1-20.

2-Tarassud postalarından: Gündüzün kırmızı bir bez parçasıyla veyahut bayrakla mütemadiyen daire resm etmek, geceleyin alevli ateş yakmaktır¹⁹⁷.”

Bu işaret sistemi 16 Ocak 1916 tarihinde değişmiş ve farklı bir işaret sistemi oluşturulmuştur. Bu işaret sistemi:

“Bir yeşil ve bir kırmızı ziya ve hemen birbiri arkasından gösterilecek ve batarya veya karakollardan aynı işaretle cevap verinceye kadar bu işaret tekrar edilecektir. Gemi doğru işaret verdiği hâlde batarya veya karakollar tarafından yanlışlıkla ateş edilecek olursa, ateş kesilinceye kadar düdük çalacaktır.

İşbu emr batarya ve karakol kumandanlarına layıkıyla tefhim edilecek (bildirilecek) ve zinhar bir yanlışlığa meydan verilmeyecek tarzda ittihaz-ı tedabir edilecektir¹⁹⁸.”

Bu işaret sistemine göre ışık ve düdük kullanılmaktadır. Burada amaç, dost unsurlara hasar vermemektir. Çünkü bölgede Alman denizaltı ve gemileri de faaliyet göstermektedir. Bunları düşmandan ayırt etmek için böyle bir işaret sistemi geliştirilmiştir.

Düşman kuvvetler ise Alman denizaltılarını tespit etmek için bir ödül ortaya koymuşlardır. Alınan istihbarata göre Alman denizaltılarının hareketlerini ihbar edenlere 12.000 frank ödül teklif etmişlerdir¹⁹⁹. 12.000 frank ödül vaadi, bölgede Alman denizaltıların varlığını kanıtlarken, İzmir’in 6 günlük ilk bombardımanının ardından İzmir’e gelen Demirhisar torpidosu, az da olsa Osmanlı Devleti’ne ait deniz gücü olduğunu kanıtlar niteliktedir.

18 Mart 1915 tarihinde, İzmir’e doğru hareket eden Demirhisar Torpidosu hakkında İzmir ve Havalisi Kumandanlığı şu bildiriği yapmıştır:

1- *“Düşman’ın harekât-ı harbiyesini istikşaf ve taarruz etmek üzere Demirhisar Torpidosu İstanbul’dan hareket eyleyecektir.*

2- *Torpidonun hareketi, gayet mektum tutulacak harice kat’iyen ifşa edilmeyecektir. Müsebbib ve mitecasirleri casus addiyle derhal tevkif ve divan-ı harbe verilecektir.*

¹⁹⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K4751, G.H15, B.1-20(a).

¹⁹⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-65.

¹⁹⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-13.

3- *Torpedo bir limana iltihak eylediği vakt bütün kuvvetle mümkün olabilen ve kaffe-i teslihat ve muavenet ifa ve göstereceği ihtiyacatın kaffesi en seri vasıta ile hemen te'min edilecektir.*

4- *Mintikalar düşmana dair elde ettikleri en yeni ma'lumatın kâffesini gayet sahih ve vazih olarak hemen torpedo süvarisine bildireceklerdir.*

5- *Geceleri torpidoyu düşmandan tefrik için parolası [_ _ . _] [iki hat bir nokta bir hattır] fasıla ile bu işaret mükerreren verilebilir²⁰⁰."*

Belgede geçen ifadelerden de anlaşılacağı üzere Demirhisar Torpidosunun gizliliğine büyük önem verilmiştir. Bunun nedeni olarak az sayıdaki torpedo ve denizaltının güvenli bir şekilde hareketini sağlamak ve düşman karşı saldırılarına karşı az sayıdaki deniz gücünün muhafazasını sağlamak olabilir. Ancak limanın önünde torpil seddinin inşa edilmesi, aynı Beyrut Mesaha Gemisi'nde olduğu gibi Demirhisar Torpidosunun da limana girişini güçleştirmiştir. Torpidonun limana girişi şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

"Torpedo 26 Şubat 330 kable'z-zeval (öğleden önce) saat 5.30'da Yenikale'ye muvasalatla evvelce ta'yin edilen torpil me'muru vesatatiyle sâlimen torpil hattından içeri alınmış ve limanda demirlemiştir²⁰¹."

Belgenin devamında, torpidonun ihtiyacı olan malzemelerin ikmalinin de limanda gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Ancak belgede geçen *"İcabında düşmanı iğfal için kullanılmak üzere Fransız, Yunan ve İtalyan bandıraları da yaptırılmıştır²⁰²."* ifadeleri Osmanlı gemilerinin kendilerini saklamak maksadıyla farklı ülkelere ait bandıralar taşıdığını da göstermiştir. Demirhisar torpidosu, düşman deniz kuvvetlerine karşı muharebeye de girişmiştir.

3.2.4. Lojistik Faaliyetler

Harbiye Nazırlığı, 28 Mart 1914 tarihinde İzmir Bölgesi ile ilgili, 4'üncü Kolordu Kumandanlığından genel durumu gösteren rapor gönderilmesini emretmiştir.

4'üncü Kolordu Kumandanı Erkan-ı Harb Reisi Kurmay Binbaşı Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey tarafından seferberlik öncesi bölgenin adeta resmini çeken bir rapor

²⁰⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 4751, H6, 1-68a.

²⁰¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 4751, H6, 1-79.

²⁰² A.y.

hazırlanarak Karargâh-ı Umumiye'ye gönderilmiştir. Kurmay Başkanı Cafer Tayyar Bey, bu raporun içeriğinde²⁰³;

İzmir'in merkezinde Yenikale'de bir topçu cephaneliğinin mevcut olmakla birlikte, fevkalade tamire muhtaç olduğunu, cephanelik tahkimatının tamamen adi topraktan olması nedeniyle, hâlihazırdaki donanma silahlarına karşı hiçbir metanete sahip olmadığını, bu nedenle, Yenikale'deki topçu cephanelerinin emniyet altında olmadığını,

İzmir Kışla'da da (Sarıkışla), bir cephanelik bulunduğunu, bu cephanelikte topçu ve piyade cephanesi bulunmakla birlikte, cephanelik binasının sahilden fevkalade tehlike altında olduğunu ve binanın vaziyetinin mevcut cephaneyi alacak durumda olmadığını,

İzmir Kadifekale'nin arkasında senelik 48 lira ile tutulmuş bir binanın mevcut olduğunu, piyade ve topçu cephanelerinin bir kısmının da bu binada tutulduğunu, bu cephaneliğin sahilden emniyet altında olmasına rağmen, içeriden bakıldığında emniyetsiz vaziyette bulunduğunu,

10'uncu Fırka topçu cephanelerinin de Gaziemir'de bağlarda kiralık tutulan binalarda bulunduğunu, 10'uncu Fırkanın piyade silahlarını muhafaza için lazım gelen bir bina olmadığını, İzmir ve Bornova Asker Alma Şubelerinin bile silahlarını Menemen Asker Alma Şubesinin deposunda bulundurduğunu, kolordu merkezindeki cephaneliklerin ayrı ve sahilden tehlikeye maruz bulunması ve Fırka merkezinin hiçbir yerinde genel bir cephaneliğin bulunmaması yüzünden cephanelerin ve silahların emniyetinin sağlanamadığını ifade etmiştir.

Bu sebeple, ilk başta silahları, emniyetli bir şekilde muhafaza edecek depoların inşa edilmesi gerekmektedir.

Savunmanın güçleşmesi ve askerî personelin yetersizliği gibi riskler değerlendirmeye alınmış ve Kolordu sorumluluk bölgesindeki silahların, büyük küçük silah sandıklarında, çoğunluğunun asker alma şubelerinin depolarında saklandığı, Efradı Ahaliye'ye de gerektiğinde derhâl dağıtılmak üzere birçok büyük çaplı mavzer bulunduğu belgelerde ifade edilmiştir.

²⁰³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.3 (1-7)

İzmir mıntıkalarında eksiklikleri karşılamak için depo taburları mevcuttur. 11'inci Fırka Kumandan Vekili Bedrettin Bey'in, 29 Ağustos 1914 tarihinde sorumluluk bölgesindeki depo taburlarının durumunu bildirdiği raporda,

Aydın'da 127'nci Depo Taburunda 7 zabıt, 2.539 nefer, 110 mekkâre, Söke'de 33'üncü Depo Taburunda 10 zabıt, 1.829 nefer, 43 mekkâre, 126'ncı Depo Taburunda 13 zabıt, 2.067 nefer, 163 mekkâre olmakla birlikte, Fırka Kumandan Vekili bu depo taburlarının hiçbirinde, süvari bineğine elverişli hayvan bulunmadığını bildirmektedir²⁰⁴.

4'üncü Kolordu Kumandan Vekili Miralay Mehmet Cemal, Çanakkale Müstahkem Mevkii Umumi Kumandanı Miralay Cevat (Çobanlı) Bey'e yazı yazarak, 4'üncü Kolordu sahiliyle Çanakkale Müstahkem Mevkii Umum Kumandanlığının, hudut komşusu olması sebebiyle, düşmana dair istihbar olunan bilgiden her iki kumandanlığın birbirini haberdar etmesinin faydalı olacağını, savaş gemileri, nakliye vs. hakkında gerek bizzat orada yapılan keşif ve güç tespitinin gerekse Dersaadetten gelecek haberlerin, peyder pey İzmir'e bildirilmesini rica etmekte, 4'üncü Kolordu Kumandanlığının da aynı suretle muamelede bulunacağını arz etmektedir.²⁰⁵

İzmir savunmasında kilit rolü oynayan, Mevkii Müstahkem Kumandanlığı da seferberliğin ilanından itibaren ihtiyaçlarını, sorumluluk bölgesindeki düzenlemeleri bağlı olduğu 4'üncü Kolordu Kumandanlığına bildirmektedir. Vickers toplarının omuz siperlerinin bitmek üzere olduğunu, Nusrat gemisinin önüne aydınlatma amacıyla projektör ihtiyacı olduğunu, tamirde bulunan iki motorbottan birinin projektörünün, Nusrat gemisine takılmasına müsaade buyrulmasını, mevkii müstahkeme gelecek mantelli toplar için bir miktar cephanenin teslim alındığını telgrafla bildirmektedir²⁰⁶.

Mühimmatın nakledilmesinde en önemli ulaşım aracı şimendiferdir. Bu sebeple, Aydın demiryolu hattının 4 tren, Kasaba (Turgutlu) demiryolu hattının 2 veya 3 tren çıkarabileceğini, 31 adet vagon olduğunu, ulaşım kontratlarının barış için bir kısmının yapıldığını, seferi kontrata sadece Nif'te (Kemalpaşa) ihtiyaç bulunduğu kolordu mıntıkasında, Kuşadası, Marmaris ve Fethiye taburlarının, sahilin

²⁰⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-26a.

²⁰⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-27.

²⁰⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-31.

gözetlenmesine ve şimendiferlerin muhafazasına tahsis edildiği²⁰⁷, kolordu mıntıkasında Ayvalık sahil hududundan, Alanya sahil hududuna kadar Jandarma karakollarına telefonlar inşası suretiyle gözetleme altına alınması gerektiği tebliğ edilmiştir²⁰⁸.

Savunma esnasında kullanılacak en önemli araç silah ve bombadır. Bu sebeple, 4'üncü Kolordu Kumandanlığı, alınan tedbirler kapsamında; lüzumunda kullanılmak üzere yeterli miktarda el bombasının süratle gönderilmesini Başkumandanlık Vekâletinden telgrafla talep etmektedir²⁰⁹.

4'üncü Kolordu Kumandan Vekili Miralay Mehmet Cemal Bey, Söke, Bergama ve İzmir'e mürettep depo taburları ile Marmaris ve Fethiye ihtiyat taburlarının hâlen 11'inci ve 12'nci fırka mıntıkasında bulunduğunu, sahil müdafaa tertibatının bir an evvel ikmali için, mezkûr taburların kolorduya ait erzak ve cephane kollarının nakliyatı tamamlanmadan ara yerde bir an evvel zikredilen yerlere trenle, süratle sevklerini sağlamak maksadıyla Başkumandanlık Vekâletince, İzmir'de Hat Komiserliğine emir verilmesini telgrafla talep etmektedir²¹⁰.

Ayrıca 19 Ekim 1914 tarihinde, Harbiye Nazırı namına Süleyman Fethi tarafından, İzmir ve Havalisi Kumandanlığına gönderilen telgrafta, yapılan sözleşme gereğince satın alınacak 25 bin küçük çaplı mavzer tüfeğinin İzmir'e ihraç edilmek üzere yola çıkarıldığıının müteahhit tarafından bildirildiği, ihracı İzmir'e mümkün olmadığı takdirde, söz konusu tüfeklerin Çeşme ve civarına ihracı da muhtemel olduğu tebliğ edilmiş ve bunların sorunsuz olarak karaya çıkarılması için gerekli tedbirlerin süratle alınması ve teyakkuz üzere bulunulması gerektiği, tüfekleri kontrol için Bahriye Dairesine mensup bir subay yanında gerekli talimat ile hazır bulunacağı ve bununla birlikte bir komisyon teşkil etmek üzere uygun iki subayın da şimdiden oraya görevlendirilmesi gerektiği bildirilmiştir²¹¹.

Mühimmat demiryolu vasıtası olan trenlerle sevk edilirken düşman donanmasına karşı tedbirli olunması gerektiği belgelerde şöyle ifade edilmiştir:

²⁰⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.3-6.

²⁰⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.3-7

²⁰⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-43a.

²¹⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-43a

²¹¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-102.

“İzmir’e bir taarruz vuku’unda düşmanın karaya asker çıkarmak ihtimali hemen mefkûd olmadığından (bulunmadığından) donanmasına karşı son derece sebât ve mukavemet gösteriniz²¹².”

Metinde de görüleceği üzere düşmanın karaya asker çıkarması 30 Eylül-1 Ekim 1914 tarihlerinde beklenmemektedir. Bu sebeple bir an önce sevkياتın tamamlanması ve gerekli mühimmatın bölgeye nakledilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. 14 Ekim 1914 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti seferberlik sonrası ordunun lojistik durumu ile ilgili bir rapor hazırlamıştır.

Bu rapora göre:

“1- Seferberlik tertibatına nazaran umum Ordû-yi Hümâyûn için “126” menzil nakliye kolu teşekkül edecektir.

Beher kol “400” kilo taşıyan “48” arabadan veyâ muâdil hayvânâtdan tereküb edeceğine göre umum kollarda [126 kol x 48 araba x 400 kilo = 2.419.200 erzâk ve yem taşınabilir.

2- Seyyâr Ordû-yi Hümâyûnun kuvve-i umûmiyyesi 450.000 insân, 175.000 hayvân olduğuna göre bir yevmiyye erzâk ve yem istihkakı [450.000 x 1,3+ 175.000 x 5 = 1.460.000] kilo eder.

3- Bâlâdaki iki mâddenin netîcesi olarak “126” menzil nakliye kolu kâmilten erzâka tahsîs olunduğu hâlde Ordunun yalnız 1 2/3 yevmiyyelik erzâk ve yemini nakledebilir. Ya’nî Ordu, menzil merkez noktasından bir yürüyüşden fazla ilerlerse menzil kollarıyla iâşesine imkân kalmaz.

Binâenaleyh

4- Ordunun menzil merkez noktasından üç yürüyüş mesâfeye ilerlemesi hâlinde dahi menzil nakliye kolları vâsıtasıyla iâşesinin te’mîn edilebilmesi için “462” menzil erzâk koluna lüzûm olub “126” adedi teşekkül edeceğinden “336” kola daha ihtiyaç vardır.

5- Menzil ceb-hâne kolları nâmıyla hiçbir kol yoktur. Hâlbuki Kolordu cebhâne kollarındaki mikdârda ceb-hâne [tüfenk başına 85, top başına sahrâ 180, cebel 315, obüs 240 atım] nakledebilmek üzere 58 piyade, 57 sahra, 50 cebel, 2 ağır topçu ki cem’an 167 ceb-hâne kolu iktizâ’ eder.

6- Şu hâlde tertîbât-ı seferiyye de mevcûd “126” koldan başka daha “336”erzâk “167” ceb-hâne kolu ki cem’an “503” menzil nakliye kolu teşkili ile umum kolların “629” a iblâğı iktizâ’ eder.

7- Dördüncü Ordunun vezâif-i mahsûsasının icâb etdirdiği fazla kollarla Üçüncü Ordunun şimendüfer ve vapursuzluk dolayısıyla

²¹² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K. 4751, G. H3, B. 1-15.

dâhil-i memleketden kollarla karadan sevki mecbûrî olacak olan iâşe ve sâir malzeme için iktizâ' edecek pek çok adedde kollar bu hesâbâtıdan tamâmen hâricdir.

8- Ordunun harekât ve manevra kabiliyyetine şiddetle müessir olan menzil ve dolayısıyla iâşe ve sâire vaz'ıyyetinin arz ve îzâhı maksadıyla işbu takrîr takdîm kılındı²¹³.”

Belgeden anlaşılacağı üzere seferberlik sonrası cephelere ikmal sağlamak üzere 126 menzil nakliye kolu oluşturulmuştur. Ayrıca bu nakliye kolları ile ne kadar malzeme taşınacağı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplar sonucunda, 126 nakliye kolunun yetersiz olduğu ve 336 nakliye kolunun daha oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

Ancak 14 Ocak 1915 tarihinde Manisa-Alaşehir ve Manisa-Turgutlu hattının su altında kalması dolayısıyla sevkiyatın aksadığı görülmüştür²¹⁴.

Belgelerde bazı malzemelerin sağlanamadığı ve başka türlü temin edildiğine dair bilgiler mevcuttur. Önemli bir istihkâm malzemesi olan dikenli telin temini ile ilgili, 5 Mayıs 1915 tarihinde aşağıda belirtilen emir bildirilmiştir:

“İzmir tâhkimatı için talep olunan iki bin kangal dikenli telin buraca tedarikine imkân olmadığından Merkez ve mülhakat-ı vilayette tüccar elinde bulananlar ile buradan yapıldığı vechile bağ ve bağçelerin etrafında bulunabilecek dikenli tellerin toplattırılarak İzmir Mevki'-i Müstahkem Kumandanlığına teslim edilmesi²¹⁵.”

Emirden de anlaşılacağı üzere dikenli tel, bağ ve bahçelerin etrafındaki tellerin sökülerek müsadere edilmesi yoluyla temin edilmiştir. Bazı malzemeler, ahaliden alınmıştır. 16 Ocak 1916 tarihli belge bunu doğrular niteliktedir. Belgede bu durum *“Oniki müstahfaz taburunda mevrud bulunan büyük çaplı mavzerlerin mukaddema kaffesi (tümü) ahaliden alınmıştır²¹⁶.”* şeklinde ifade edilmiştir.

30 Mayıs 1915 tarihli belgede, İzmir ve Havalisi Kumandanlığına bağlı bölüklerde görevli personel ve cephanesi ile ilgili şu bilgiler bulunmaktadır:

“1- Urla Sabit Bölüğü'ne 1 zabıt, 1 zabıt vekili, 2 muallim küçük zabıt, 2 muallim onbaşı, 470 müstahfaz, 600 tüfeng, 175.743 fişeng

²¹³ Belge No: 126, **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 67, Sayı: 141, 2018, s. 488-489.

²¹⁴ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, BDH, K.4751, G. H5, B.1-11.

²¹⁵ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, BDH, 2174, 95-1-10.

²¹⁶ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, BDH, K.4751, G. H12, B.1-71.

2- Çeşme Sabit Bölüğü'ne, 1 zabıt, 1 zabıt vekili, 2 muallim küçük zabıt, 1 muallim onbaşı, 400 müstahfaz, 400 tüfeng, 116.550 fişeng,

3- Seferihisar Bölüğü'ne 1 zabıt, 1 zabıt vekili, 4 muallim küçük zabıt, 2 muallim onbaşı, 432 müstahfaz, 6 tüfeng, 86.000 fişeng

4- Seydiköy Bölüğü'ne 1 zabıt, 1 zabıt vekili, 2 muallim küçük zabıt, 2 muallim onbaşı, 400 müstahfaz, 400 tüfeng, 124.000 fişeng²¹⁷.”

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, her bölükte 1 zabıt (subay), 1 zabıt vekili, küçük zabıt ve onbaşılar yer almaktadır. Bazı bölüklerde tüfek yetersizliği olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü Seferihisar Bölüğünde müstahfaz (koruyucu) dışında 8 personel bulunmasına rağmen sadece altı tüfek bulunması bunu ispat etmektedir. Nitekim 27 Aralık 1915 tarihinde, İzmir ve Havalisi Kumandanlığı, 1'inci Ordu Kumandanlığına bu durumu şu şekilde bildirmiştir:

“48'inci Fırka kıtaatı 13.500, müstahfazlar için 13.600;135'inci Alay için 3.552, Merkez Nizamiye Taburu için 1.046, İzmir ve Havalisi Kumandanlığı karargâhıyla cephane ve erzak kolları için 253 ki cem'an 31.088 Rus tüfengine ihtiyaç olduğu²¹⁸.”

Ancak ihtiyaç olan malzemenin gönderilmesine lüzum görülmediği ve malzemenin tasarruflu kullanılması gerektiği 8 Ocak 1916 tarihli belge ile sabittir.

“8'inci Fırka'nın endaht (silah atma) ta'limleri için tüfeng başına 20, mantelli top başına 10, mermi tahsis olunarak kıtaatın elindeki cephanenin tasarruf edilmesi,

48'inci Fırka kıtaatının Rus tüfengi ile taslihi mutasavvır olduğundan noksan tüfenglerin şimdilik ikmaline lüzum kalmadığı, Almanya'dan seri ateşli topların vürudıyla 48'inci Fırka'nın mantelli topları biri sekiz, diğeri altı toptan ve ikişer bataryadan mürekkep iki taburla tebdil edileceği²¹⁹.”

Bazı malzemeler Afyon yolu üzerinden temin edilmektedir. 19 Aralık 1915 tarihinde beş yüz kilo lağım barutu ile iki yüz kangal fitil bu yolla temin edilmiştir²²⁰.

Dersaadet'ten gelen malzeme Haydarpaşa ve Bandırma üzerinden bölgeye nakledilmiştir. 5 Ocak 1915 tarihli belgede nakliyatın Bandırma'dan yapılacağı ifade edilmektedir:

²¹⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G. H8, B.1-70a.

²¹⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-34.

²¹⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-51.

²²⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.2175, G.95, B.1-18.

“Mezkûr bataryanın nakline ve Balıkesir’e zaman-ı muvasalatına dair Balıkesir İstasyon Kumandanlığı’na ve dolayısıyla Mevkii Kumandanlığı’na ma’lumat-ı lazıme verildiği şu muhabereden anlaşılıyor. Trenin hareketinden bir gün evvel Balıkesir İstasyon Kumandanlığı’na keşide edilen telgrafname sureti:

“12 Kanun-i Evvel’de 883 numrolu trenle Balıkesir’e bir batarya topçu gelecek ve orada ihraç olunacaklar.”²²¹.

Bandırma’dan mühimmat nakline dair 18 Şubat 1916 tarihli belgede:

“Yakın zamanda İzmir’e büyük kıta’at nakletmek lüzumu hasıl olması gayr-ı mümkün değildir. Binaenaleyh, bu nakliyatın aynı zamanda Bandırma’dan ve Haydarpaşa’dan icra edilmesi muhtemeldir”²²².

29 Şubat 1916 tarihli belgede 4’üncü Kolorduya bağlı askerî birliklerin mevcudu ve mühimmatı şu şekildedir:

“46’ncı Fırka: 141 zabıt, 10.453 nefer, 12.935 Rus tüfengi, 983 hayvan.

47’nci Fırka: 158 zabıt, 6.617 nefer, 12.925 Rus tüfengi, 4 makineli tüfeng, 586 hayvan.

48’inci Fırka: 128 zabıt, 12.889 nefer, 4.746 büyük çaplı mavzer, 209 şinayder tüfengi, 4 makineli tüfeng, 2.076 hayvan.

Kolordu kıtaatı; 143 zabıt, 3.941 nefer, 536 Rus, 198 Şinayder, 5 vinçester tüfengi, 2.467 hayvan”²²³.

Burada da 30 Mayıs 1915 tarihli belgede görüldüğü gibi silah sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu sebeple, karargâhtan Rus tüfeği talep edilmektedir.

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından, Osmanlı Devleti’nin, siyasi, askerî sosyal ve ekonomik yönden yıpranmış ve zayıf bir vaziyette çıktığı düşünüldüğünde, silah sıkıntısı yaşanması gayet doğaldır.

Bandırma’dan İzmir’e ikmal sevkiyatı yapılmıştır. Bandırma-İzmir nakliye hattı demiryolu ile gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Haydarpaşa-Bandırma-İzmir nakliye hattının oluşturulduğu söylenebilir. Bu yol üzerinden 22 Haziran 1916 tarihinde 12 adet 7,5 cm’lik adi cebel topu ve 4.800 atım mermi

²²¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-186.

²²² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 18-167-85-101.

²²³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 18-167-85-116-1.

nakledilmiştir²²⁴. 26 Haziran 1916 tarihli belgede yine aynı güzergâhtan sevkiyatın yapıldığı şu ifadelerle sabittir:

“İzmir’de Dördüncü Kolordu Kumandanlığına gönderilmek üzere ihzar edilen ve bin sekiz yüz kilo sıkletinde bulunan otuz beş sandık, beş balya ve bir kangaldan ibaret bulunan malzeme-i istihkâmiye ile mevadd-ı infilakiyenin Bandırma’dan İzmir’e kadar şimendiferle nakliyatının te’mini ile inbası rica olunur”²²⁵.

1916 yılında İzmir’de bir tayyare bölüğü de mevcuttur. 30 Temmuz 1916 tarihli belgede tayyare bölüğüne malzeme sevkiyatı yapıldığı bildirilmektedir.

“İzmir’de 5’inci Tayyare Bölüğü namına 22 sandık bombanın, 10 fıçı benzinin İzmir’e gönderildiği ma’ruzdur”²²⁶.

Lojistik faaliyetler genel olarak değerlendirildiğinde üç farklı yol kullanılarak yapılmıştır. İlk başlarda deniz yolu kullanılsa da seferberlik sonrasında kara ve demiryolu sıklıkla kullanılmıştır. Depo alayları Manisa yöresinde inşa edilmekle birlikte İzmir-Salihli demiryolu hattı nakliyatı aktif bir şekilde kullanılmıştır.

Anadolu ve Dersaadet’ten ikmal malzemelerinin nakli farklı yollardan sağlanmıştır. Ancak asker firarileri ve özellikle çetelerin, nakliyatın aksamasında önemli bir rol oynama olasılığı değerlendirilmiştir. Diğer taraftan özellikle sel gibi doğa olayları da nakliyatın aksamasında rol oynamıştır. Balkan Savaşlarından çıkan Osmanlı Devleti’nin elinde çok sayıda mühimmat bulunmamakla birlikte, Alman hükûmetinden mühimmat ve silah desteği sağlanmıştır.

Bir askerî faaliyette, saldırı ya da savunma fark etmeksizin, lojistik destek hayati önem taşır. Çünkü silahsız ve aç bir askerin, ne kadar güçlü ve azimli olursa olsun başarılı olması pek mümkün gözükmemektedir. Bunun farkında olan Osmanlı Devleti de lojistik faaliyetlere önem vermiş ve seferberlik ilan edilmeden önce gerekli tedbirleri almak maksadıyla raporlar talep etmiştir.

Askerî malzemelerin tedariki ile yedek askerî tertiplenme konusunda da tedbir amaçlı birtakım adımlar atılmıştır. İzmir ve Havalisi Kumandanı Miralay Mehmet Cemal Bey’in 7 Ocak 1915 tarihli telgrafı bu duruma çarpıcı bir örnektir. Miralay Mehmet Cemal Bey, 4’üncü Kolordu Kumandanlığına hitaben kaleme aldığı

²²⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, 661-456-284-1-12.

²²⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, 661-456-284-1-22.

²²⁶ A.y.

yazıda; itilaf donanmasının kale mıntıkasında bulunan bataryaları ve şehrin bazı kısımlarını bombalaması ve saf dışı bırakma ihtimaline karşın Kadifekale'nin batısındaki Muhacir Tepesi'nde bir gözetleme noktasının inşa ettirildiğini ifade etmiştir. Miralay Mehmet Cemal Bey, yazının devamında yine aynı maksatla kışlada (Sarı Kışla) bulunan santralin düşman donanması tarafından tahrip edilmesi ihtimaline karşın adı geçen tepenin gerisinde ateş hattından uzak bir mesafede, muhaberenin kesintiye uğramaması için bir santral kurdurmuştur²²⁷.

Bu durum daha öncede ifade edildiği gibi Türk Ordusu'nun, İzmir'den kolay kolay vazgeçmeyeceğine, kanı pahasına direneceğine dair önemli bir delildir.

3.2.5. Eşkîya ve Çetelere Karşı Askerî Müdahale

Kumandanlık sorumluluğunda olan Anadolu sahil kasabalarına yapılan Eşkîya tecavüzleri; sahillerin gece ve gündüz dikkatle gözetlenmesi, helyosta kullanımının ve devriyelerin yaygınlaştırılması, istihbarat ve muhabere sisteminin etkinleştirilmesi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. İzmir'in merkezine yönelecek bir deniz saldırısına karşı, uzaktan taarruzun öneminin farkında olan askerî komuta heyeti, özellikle Urla tahaffuzhane (Karantina) adasından, Köstence (Uzunada) istikametine doğru gözetleme faaliyetlerine büyük önem vermiştir.

Antalya'nın Kaş kazasında birkaç kayıkla yüz kadar eşkıyanın, karaya çıkarak, Kaş sahilinde bekleyen askerlerimize karşı silah kullandıkları ve bir telgrafhane bekçisini yaraladıkları için Fethiye Kaymakamlığından bir müfrezenin bölgeye sevk edildiği, bu, yüz kadar eşkıyanın Fethiye kazasının Rum köylerinden teşkil edildiğini düşündüklerini Muğla ve Teke mutasarrıflarının yazılarına binaen Dâhiliye Nezaretince bildirilmekte olduğu, konu hakkında tahkikat yapılması, eşkıyaların takip edilmesi, tecavüzlerinin engellenmesi ve sonucun Harbiye Nezareti'ne telgrafla bildirilmesi emredilmektedir²²⁸.

3-4 Eylül 1914 tarihlerinde, Urla Jandarma Tabur Kumandanlığından bildirilen telgrafta, Uzunkuyu ile Gülbahçe arasında Müslüman bir erkekle kadının,

²²⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-192.

²²⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-31.

Hristiyanlar tarafından yaralandığı ve katledildiği, Müslüman kadının, katilinin suç ortakları olarak iki Hristiyanın derdest edilerek gözaltına alındığı bildirilmektedir²²⁹.

4-5 Eylül 1914 tarihlerinde, Yedi kayıklı olan eşkıyanın Kara Reis sahiline çıkarak ahali ve jandarma müfrezesiyle çatışmaya başladıkları, bu çatışma esnasında Karakol Kumandanı Abdullah Çavuş'un şehit olduğu, ahaliiden de bir kişinin yaralandığı, eşkıyalardan bir ölü olduğu ve olayın meydana gelmesini müteakiben firar ettikleri istihbar olunmuştur²³⁰.

Anadolu sahillerini eşkıya tecavüzüne karşı korumak maksadıyla İzmir ve Havalisi Kumandanlığının sorumluluk alanının tamamında birtakım tedbirler alınmaya devam edilmektedir. Bu tedbirlerden birini anlatan belge, Midilli'den gelecek eşkıya grubuna karşı, eşkıya nazarından bizim müfrezeye örtü ve gizleme sağlayan Çandarlı Körfezi kıyılarındaki bir tabyaya gece 12.00 sularında Salihli Seyyar Jandarma Bölük Kumandanlığına bağlı 28 kişilik bir müfreze grubunca gece pusu atıldığı, yelken kayığından karaya eşkıya çıktığı esnada pusu bekleyen müfremenin ateş açtığı, bir saat kadar karşılıklı çatışma yaşandığı, gecenin karanlığından istifade ederek eşkıyanın kayıklarla firar ettiği, efrattan telefata olmadığı Salihli Seyyar Jandarma Bölük Kumandanlığınca bildirilmiştir.

Alınan tedbirlerden maksat adaya çıkacak eşkıyayı tepelemek olduğu için, efradın soğukkanlılıklarını muhafaza edememesi yüzünden bir muvaffakiyetin kaçırıldığı, hataları konusunda efradın uyarıldığı bildirilmektedir²³¹.

Eşkıya ve çetelerin faaliyetlerini engellemek ve asayiş sağlamaya için devriyeler icra edilmiştir. Bu devriyeler esnasında çetelerin faaliyetleri ifşa edilebilmiştir. 6 Şubat 1915 tarihli belgede bu durum şu şekilde anlatılmıştır:

“Burak'ın garb-i cenubisinde Tekagaş Burnu'na kadar telakki için her gün çıkması mu'tad olan iki kişilik devriye dün gece o civara yaklaştıklarında sığı izi müşahade ettiklerinden mezkûr izi ta'kiben sahile doğru hareketlerinde Turnalı ile Pamusaki arasında sahile yavaşmış ve beş kişiyi hamil bir kayık müşahade etmişler, teslim olmaları için vak'i olan ihtarlarına silahla mukabele ettiklerinden devriye tarafından dahi ateş edilmiş ve binnetice dördü kayık içinde maktul düşürüldüyse de sağ kalan beşinci refikler denize açılmış ve üzerine vak'i olan andahta rağmen Panaya Adası'na değin kaçmaya

²²⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-8a.

²³⁰ A.y.

²³¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-118.

*muvaffak olduğu kısm-ı cenubi kumandanlığının iş'arından anlaşılmış olmaya ma'ruzdur*²³².”

İzmir'e ilk bombardımanın gerçekleştirildiği 5 Mart 1915 tarihinde Giritli bir kaptanın idaresinde iki çetenin sahillere çıktığına dair istihbarat alınmıştır.

*“Girid’li Kapudan Çipari ile Kapudan Mihal Neraci ismindeki iki şeririn kumandasında yüzellişer kişilik iki çetenin Aydın ve Edremit sevhilîne çıkarak icra-yı şekavet etmek üzere hareket ettikleri Girid’teki biraderi tarafından buradaki bir polis komiserine mevrud bir mektubdan anlaşılmaktadır*²³³.”

Metinden de anlaşılacağı üzere çete faaliyetlerine dair istihbarat faaliyetleri icra edilmektedir. Bu faaliyetlerin başlıca aktörlerinin devlet görevlileri olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca metinlerde halka karşı bir güven sorunu olması dikkat çekmektedir.

*“Ve’l-hasıl, sevhilimize karşı taarruz için ne gibi tedabir hazırlayıp ne niyet beslemekte olduğuna dair istitlaat-ı mükamelede bulunmak ve seri’an bu tarafa malumat-ı şifahîye getirmek üzere askerden ve ümit ettiğim ahali-yi müslimeden hiçbirisi kendisine güvenemiyor. Kimseye bir şey hissettirilmeksizin taharriyat ve tahkikat icra edildiği tabii’dir. Ancak kısm-ı cenubi kumandanı tarafından sadakati taahhüd edilen ve Tumanca(?)’da mukim bir Rum ile kısm-ı şimali tarafından sadakat ve becerikliliği taahhüd edilen kezâ bir Rum bulundu*²³⁴.”

Nisan 1915 tarihli belgede de görüleceği üzere, Müslüman ahaliden hiçbirinin kendisine güvenmediği ve sadece bir Rum’un bulunduğu ifade edilmektedir. Her ne kadar istihbarat faaliyeti devam etse de böyle bir kendine güvensizliğin olduğu yerde istihbarat faaliyetlerinin aksayacağı aşîkârdır.

12 Nisan 1915 tarihli belgede de çete ile mücadelenin iki yüz küsur nefer ile imkânsız olduğu ifade edilmiştir²³⁵.

İstihbarat faaliyetleri çerçevesinde düşmanın hareketleri de izlenmeye başlanmıştır. Bu anlamda İngilizlerin tren hattına saldırı planladıklarına dair istihbarat olunan bilgi gerekli mercilere 19 Mayıs 1915 tarihli belgede şu şekilde bildirilmiştir:

“Sisam’dan birtakım İngilizlerin geldiği ve Aydın-İzmir hattına baskın yapmak için tertibat ittihaz ve Aydın-Ayasluğ şimendifer köprülerini

²³² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H5, B.1-38.

²³³ Genelkurmay ATASE Arşivi, 93-474-017.

²³⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1.-185(a).

²³⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H7, B.1-1(a).

berhava etmeği tasmim ettikleri istihbarata atfen Başkumandanlık Vekâlet-i Celilesi şimendifer Şubesi Müdüriyeti'nden bildirilmektedir.

İktiza eden tedabir-i mânianın ittihâzı ve bu noktalardaki postaların kuvvetlendirilmesi ve emr-i muhafazadan daha müteyakkız-ane olunması hususlarının icap edenlere ehemmiyetle emr buyrulması ma'ruzdur²³⁶."

Metinden de anlaşılacağı üzere İngilizler sadece denizden değil gizlice karadan da eylem yapmaya çalışmıştır. Bu anlamda istihbarat faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. İzmir'de bulunan İngiliz konsolosluğunun, savaş öncesinde İngilizler için istihbarat faaliyetlerinin merkezi olduğu bilinmektedir. Rum ahalinin de yoğun bir nüfusa sahip olduğu ve İngiliz propagandasının Yunanistan'da hâkim olduğu böyle bir zamanda istihbarat hayati bir önem taşımaktadır.

İzmir'e, bazı çetelerin sahilden karaya çıkarak, yağma, yapmak üzere olduklarına dair istihbarat da alınmıştır. 23 Haziran 1915 tarihli belgede buna benzer bir eylem meydana geldiği bildirilmiştir:

"Sömbeki Adası çetelerinden Sevahil-i Osmaniye'ye taarruzla yağmagerlik edecekleri kat'i surette istihbar kılınmağla dokuz kişiden mürekkep bir müfreze-i askerîye Aziziye mıntıkasına gönderilmişti. Haziran'ın sekizinci gecesini sabaha karşı yirmiyi mütecaviz eşkıyalar tarafından idare olunmakta olan biri Latin diğeri yelkenli ada çete sandalı Çatal Adası'na kayıklarını demirleyerek çıktıklarını müfrezemiz görmüş ve aynı zamanda şakiler dahi müfrezemizi görerek derhal ateşe başlamışlar ve netice-i müsademedede suret-i kat'iyede iki maktul müşahede edildiği ve altı kadar mecruh olduğu kopardıkları acı feryatlardan anlaşılmıştır²³⁷."

8/9 Ağustos 1915 tarihli belgede de bir çetenin Fransız gambotu ile karakol saldırısı yaptığı ifade edilmiştir:

"Boran sahiline altı mil mesafede bulunan Kamarko(?) adasının Girid, Rodos, Kalimnos, Bodrum ve Anadolu fırarisi Hristiyanlarından müteşekkil 70-80 kişilik bir çetenin bir Fransız gambotu himayesinde Güvercinlik Karakolu'na taarruz ederek mürettebâtını derdest ve sahil ahvali ve Hikmet-i esrarını anlamak ve Bodrum postasını vurmak emel-i mel'unanesinde bulundukları Bodrum Bölüğü Kumandanlığı'ndan verilen ma'lumat üzerine...²³⁸."

²³⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-4.

²³⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H9, B.1-12(a).

²³⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-25.

11 Ağustos 1915 tarihli belgede askerin görev esnasında çete tarafından saldırıya uğradığı bildirilmektedir:

“3. saat 10.00. Ateşimizle batırılmış olan mezkûr iki kayıktan küçüğü karaya çekilmiş ve büyüğünün cerriyile uğraşılıyor iken Karabağ Adası'na ihtifa (gizlenme) etmiş olan eşkıya tarafından asker üzerine ateş edilmekle mukabele edilmiştir. Eşirra adanın arkasında saklamış oldukları büyük bir kayığa rakiben firar etmişlerdir²³⁹.”

Metinden de anlaşılacağı üzere çeteler sadece yağma ve hırsızlık yapmamış, askerin görevini icra etmesine de engel olmuştur. Bu durum, düşman kuvvetlerine hizmet etme anlamına da gelebilir. Önceden de belirtildiği gibi düşman güçler, özellikle İngiltere ve Yunanistan, çeteler üzerinden Türk savunmasını zaafa düşürmek maksadıyla, çeteler vasıtasıyla eylemler yapılmasını desteklemişler ve yönlendirmişlerdir. Bu sebepten 26 Şubat 1916 tarihinde çete mensuplarının uzaklaştırılması değil düşmanın görebileceği bir mahalde asılmaları emredilmiştir²⁴⁰.

İstihbarat faaliyetleri, sadece çetelere karşı bilgi almaktan ibaret olmayıp firarilerin de bulunmasını sağlamıştır. 1 Ekim 1915 tarihli belgede firarilerin hareketleri ile ilgili istihbarat alındığı bildirilmiştir:

“Otuz kadar asker kaçağının demiryolu civarına firar edecekleri istihbar olunmuştur. Pusu tertip olundu. Yirmi-otuz kişi pusuya düştü.

Dur! Emrine itaat etmediklerinden üzerlerine ihfâen birkaç el silah atılmış ve kendileri ferca-yab firar olmuştur. Birkaç koldan çıkarılan ta'kip müfrezeleri tarafından üç-dört asker kaçağı derdest olunmuştur²⁴¹.”

İzmir'de bulunan Rum ahali ile düşman kuvvetleri arasında bir iletişim olduğu istihbar kılınmış ve bu durum belgede şu şekilde ifade edilmiştir:

“İşbu adanın (Tersane Adası) hemen kâmilin Rum olan ahalisi buraya gelen düşman sefain-i harbiyesiyle (savaş gemileri) ve Rodos'la temas-ı daimidedirler. Ada ahalisinin kâmilin dâhile ted'ibi ve mevcut kayık ve sefainin tahribi her neye mütevakıf ise sa'y edilmek üzere muktezasının inbası ma'ruzdur²⁴².”

Tersane Adası günümüzde Muğla ili sınırlarındaki Gökçek Limanı'na yakın bir konumdadır. Bu durum, anlaşıldığı kadarıyla düşmanın sadece İzmir'de değil bütün

²³⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-27.

²⁴⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-118.

²⁴¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-135.

²⁴² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-44.

sahil ve Ada halkları ile iletişim kurma çabasına girmiş olma olasılığını akla getirmektedir.

İzmir’de bulunan 4’üncü Kolordu Kumandanlığı sınırlarına dâhil olan bu bölgede, İngiliz veya Fransızlar herhangi bir eylem ile askerleri bu bölgeye aktarmak ve İzmir savunmasını daha zayıf hâle getirmek veya buradaki halktan istihbarat sağlayarak bu çerçevede eylem yapmak istemiş olabilir. Ancak her ne maksatla olursa olsun düşman ile yerel halk arasında bir iletişim olması önemli bir dezavantajdır.

24 Nisan 1916 tarihli belgede Rum bir zenginin casus olma ihtimalinden bahsedilmektedir:

“Hasan Zekai Efendi’den alınan ma’lumata nazaran Yorgos, Atina ve Fransa’da ikmal-i tahsil eyleyen münevverü’l-fıkr zengin Rumlardandır. Merkumun casusluk etmek ihtimali nazar-ı dikkate alınarak ve hakkında Menteşe mutasarrıflığından yapılan tahkikat dahi bunu ima ettiği cihetle gerek kendisinin ve gerek tanıdıklarının muhbir sıfatıyla adalara i’zam edilmesi ve bunlar hakkında mütemadiyen mazbata yollanması lüzumu evvelce muntika kumandanlığına bildirilmiştir²⁴³.”

İtilaf devletleri İzmir’i bombardımana tutmadan önce, bombardıman esnasında ve bombardıman sonrasında, bölgede her zaman istihbarat faaliyeti yürütmüştür. Bölgenin, deniz kenarında olması ve Osmanlı deniz gücünün zayıflığı vb. nedenlerden dolayı Adalarda, çeteler teşekkül etmiştir. Özellikle düşman güçlerin dikkatini çeken bu çeteler, Osmanlı askerine karşı bir silah gibi kullanılmıştır.

Belgelerde, düşman ile bağlantısı aşikâr olan bu çetelerin faaliyetlerini tespit etmek hem halkın asayişini temin etmek hem de ordunun sağlıklı bir şekilde savunmaya motive olmasını sağlamak, istihbaratın en önemli görevidir. Belgelerde, bu görevi icra ettiği, ama halkın bu istihbarat faaliyetinde güvenilir olmadığını maalesef ifade etmek gerekir. Bu durumun en önemli sebebi Yunanistan’ın bağımsızlık sonrası yapmış olduğu propagandalardır. Bu propagandalardan etkilenen Rum halkına güven azalmış veya düşmana yardım ettiği şüphesi artmıştır. Bu sebeple hem masum Rum halkının zarar görmemesi hem de halka zarar veren çetelerin yok edilmesi için Seyyar Jandarma Kumandanlıklarına bağlı birlikler daima tetikte olmuşlardır.

²⁴³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H14, B.1-93(a).

3.2.6. Teftiş ve Denetim Faaliyetleri

Harbiye Nazırı Enver Paşa Hazretleri Ege bölgesini, Harbiye Nazırlığı'na geldikten sonra, 1914 Ağustos'undan önce denetlemiş, denetleme sonrasında 1'inci Ordu Kumandanlığına emirler vererek, Bergama'dan Marmaris'e kadar olan sahil kasabalarında, jandarma kuvvetlerine yardımcı olmak üzere yaşları birbirinden aşağı kırk beşten aşkın olan ahaliye silah dağıtılmasını sağlamış, Marmaris'ten Alanya'ya kadar olan sahil kasabalarına da bu suretle silah dağıtılması için lazım gelen 3.500 kadar büyük çaplı mavzerin noksan olduğunu tespit etmiş ve tedbir alınmasını emretmiştir²⁴⁴.

Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından, Osmanlı Devleti'nin 3 Ağustos 1914 tarihinde genel seferberlik ilanı sonrası, düşman donanmasının İzmir Limanı'na girerek karaya asker çıkarması ve şehri işgale teşebbüsü hâlinde, şehrin düşman tarafından işgal olunan mahalleri ve müdafaaya engel teşkil eden binalarının askerî tedbir olarak yakılması, bu konuda İzmir Valisi ile şimdiden görüşülerek nerelerin yakılmasının uygun olacağının kararlaştırılması emredilmiştir²⁴⁵.

Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlığı Vekâletine bağlı Müstahkem Mevkiiler Genel Müfettişliğince, 12 Aralık 1914 tarihinde, Bergama sahili savunma hatları incelenmiş ve savunma durumu bir raporla Erkan-ı Harbiye Riyasetine bildirilmiştir.

1- “Bergama mıntıkasının sâhil muhâfazasını tedkik ettiğim esnâda vâki' olan müşâhedâtım bervech-i âtidir:

Bu mıntıkanın şimâl hududu Ayazmend Çayı'nın takiben altı kilometre şimâlinde ve Cenûb Hududu ise Kocaçay'ın beş kilometre cenubundadır. Bu suretle temdid edilmesini bendeniz muvafık görmüyorum. Bundan dolayı Ayazmend Çayı'nın şimalinde duran takımın bu çay üzerinde köprü olmadığından bölük ile irtibatı mevcut değildir. Binaenaleyh, her iki çayın (bunlar dâhil olduğu hâlde) mıntika hududu olarak kabul edilmesini arz ve tavsiye eylerim.

2- *Bu mühim ve doğrudan doğruya Midilli'nin karşısında olan mıntıkanın muhafaza kuvveti ise üç bölüklü bir jandarma taburuyla bir mantelli bataryasından ibarettir. Bu mıntika ise bilhassa Dikili ve Çandarlı civârında düşman için ihrâca en müsâid bir mıntıkadır. Bu iki mevkii'den gelen Kabil-i isti'mâl şoseler doğrudan doğruya*

²⁴⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-46a.

²⁴⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-4a

Bergama'da birleşirler. Buradan ise İzmir-Bandırma hattına kırk iki kilometrelik iyi bir şose ile gidilir. Doğrudan doğruya bu sâhilin muhafazası iki jandarma bölüğüne (Dikili ve Çandarlı'da) tevdi edilmiştir. Bu bölükler ise takımlarını bütün sâhil boyunca taksim etmişlerdir. Üçüncü bölük ihtiyât olarak tamamen sol cenâhda Reşâdiye'dedir. Tabur Kumandanı, Bergama'da bulunup bölüklerin telgrafla irtibatı vardır.

3- Bu veçhile taksimi ben doğru bulmuyorum. İhtiyâtın vakt-i zamanıyla yetiştirilmesi mümkün değildir. Her iki bölüğün muntakası pek büyüktür. Reşadiye'deki üçüncü bölüğünde sahil muhafazasına tahsis edilerek sahilin üç bölük muntkasına tefrik ve taksim edilmesini tavsiye eylerim. Bundan başka ayrıca bir ihtiyâtda kat'iyen elzemdir. Fakat bu ihtiyât, yolların ve arazinin hâline göre Bergama'da bulunmalıdır. Yollar ile vadi burada oldukça kolay olarak sedd edilebilir.

Henüz teşkil edilecek olan dördüncü bölük ihtiyât olarak bulunmalıdır. Bölük düşmanın bir teşebbüsü hâlinde Bergama'da, depo taburu içinde bir himâye teşkil etmiş olur. Bu tabur hâl-i hazırda yalnız hemen birkaç gün evvel çağrılmış gâyr-ı muallim efrâddan müteşekkildir.

4- Mantelli bataryası şimdi iki topla Bergama'da iki topla Dikili'dedir. Dikili'de yalnız zayıf bir jandarma takımı bulunub bir düşman taarruzuna karşı bu topları himâye edemeyeceğinden bataryanın taksim edilmeyib Bergama'da ihtiyât nezdinde bırakılmasını daha muvafık görüyorum.

5- Dikili ve Çandarlı'da bulunan bölükler takımlarını mütesaviyen sâhile taksim etmişlerdir. Takımlar da tekrar karakollara ve nöbetçilere bırakılmıştır. Bu sebeble en mühim olan Dikili ve Çandarlı ihrâc nukâtında yalnız bir jandarma takımı kalmıştır. Diğer sâhil muntikalarında dahi bu vechile taksimat yapılmıştır. Zannedersem en muhtemel olan ihraç nukâtında mümkün mertebe çok mikdârda bir kuvvetin toplu bulunmasına ihtimâm olunması lâzımdır.

Daha az muhtemel olan nukâtda ve meselâ Dikili'nin cenubunda bulunan şibh-i cezire sevâhilinde ise yalnız karakollarla iktifâ olunmalıdır.

6- Geride bulunan kıt'alar ile (karakol takım) tarassud postaları arasında işâretle irtibât te'sisi her yerde mefkûddur. Bu irtibâtın ise telefon âlâtı noksân olduğundan gündüzün işâretle geceleyin fenerlerle te'sisi muktezidir²⁴⁶.

7- Jandarmaların elbiseleri herhâlde muhtâc-ı ikmâldir. Elbiseleri ve ayakkabıları olmayan efrâd pek fenâ bir te'sir husûle getiriyor. Bu jandarmaların hidemât-ı seferiye ve yürüyüşünden ta'lim edilmeleri ve vazifeleri dâhilinde harb tertibi tatbikatlar icra etmeleri lâzımdır.

²⁴⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.93, G.H. 474, B.003.

Bu ise şimdi ancak pek gayr-ı kâfi sûretde mümkündür. Kışın efrâdın koğuşlarında oturması tehlikesi mevcûddur²⁴⁷.”

Alman generallerin de bölgeye teftiş için geldiği belgelerde görülmüştür. 11 Ocak 1915 tarihli belgede, Alman generallerden Goltz Paşa'nın bölgeye geleceği bildirilmiştir.

“Müşir Goltz Paşa Hazretleri yakında bera-yı teftiş İzmir'e geleceklerdir. Müşarün-ileyhin vürudunda mükemmel bir kolordu takdim edebilmek için zabitanın azimkârane çalışmaları ve efradın üst ve başlarının ciddi muayenesiyle noksanlarının ihtimam edilmesi lazımdır²⁴⁸.”

Enver Paşa'nın, ilk İzmir bombardımanının ardından, İzmir ve Havalisi Kumandanlığı ile 4'üncü Kolordu Kumandanlığı sorumluluk bölgesine teftişe geleceği 15 Mart 1915 tarihli belgede bildirilmiştir.

“Harbiye Nazırı Paşa Hazretlerinin yarın İzmir'i teşrifleri münasebetiyle Kolordu'dan mevrud emrin bir sureti bera-yı ma'lumat gönderildi. İstasyondaki resm-i istikbalden maiyetinizde bulunan kıtaat zabitan ve efradı istisna edilmiştir.

Herkes vazîfesi başında bulunacaktır. Yarın paşa-yı müşarün-ileyh sahil istihkâmatını ve belki piyade taburlarını gezeceklerdir²⁴⁹.”

Yapılan teftiş sonucunda İzmir savunmasındaki eksik ve düzeltmeler şu şekilde sıralanmıştır:

“Başkumandan Vekili Paşa Hazretleri bataryaları hin-i teftişlerinde Bademlik Bataryası'nda nişangâhların 7.000 metreye kadar temditlerini, toplara kalkan ilavesini ve üzerlerinin parça ve misketlere karşı setr edilmesini emr buyurmuşlar ve ayrıca tarafımdan üçüncü madde hakkında tahriren de emr te'kidi i'tâ edilmişti.

Kalkanlar için buraca mukavemet tecrübeleri yapılarak istihsal edilen neticeye göre levhalar tedarik edilmiş ve tahtadan kalkan kalıplarının ihzarı ile hemen işe başlattırılması ve lüzum görülürse buradan mahir bir marangoz gönderilmesi bildirilmişti. Elân müsbet bir cevap alınmadığından seriân beyan-ı keyfiyyet edilmesi.

Bombardıman esnasında bataryalara endaht edilen mermiyatın nukata isabetleri ile bunların yaptıkları te'sirâtı ve tahribatını müş'ar tafsilatlı bir batarya, projektör, tarassud noktası...vb. mevzii krokilerinin acilen gönderilmesi ve ika edilen hasaratın şimdiye değin ne dereceye kadar tamir edildiğini ve yeniden yapılması emr edilen veya tarafınızdan ayrıca vücuda getirilen inşaat-ı istihkâmiyenin

²⁴⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH. K.93, G.H. 474, B.003-01

²⁴⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H5, B.1-1.

²⁴⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-53.

*ne raddeye kadar ilerlediğini kezâ tafsilen gösterir krokilerin bir an evvel kumandanlığa irsali mütemennadır.*²⁵⁰”

Bölgede yetkili fırka ve kolordu kumandanları da zaman zaman bataryaları gezmişler ve denetimleri sağlamışlardır. Belgelerde, 4'üncü Kolordu Kumandan Vekili Mehmet Cemal Bey'in otomobille bataryaları gezdiği ve Urla'ya gittiğine dair bilgiler mevcuttur²⁵¹.

Bombardıman öncesi ve esnasında ülkenin ve şehrin güvenliğinden birinci derece sorumlu bulunan makam ve mevkii sahiplerince teftiş ve denetleme faaliyetlerinin icra edilmesine devam edilmiştir. Bu teftişlerin bazılarını Enver Paşa doğrudan, bazısına da Alman generaller iştirak etmiştir. Bu teftişlerin maksadı bölgedeki durumu yakından takip etmek, eksikleri zamanında ve doğru tespit etmek ve savunmadaki olası zaafırları önceden engellemektir. Bu açıdan İzmir'in önemi ve başkente yakınlığı düşünüldüğünde bu teftişlerin sık sık yapılması gayet doğaldır. Özellikle istihkâm faaliyetleri ve ordunun ikmali bu denetimlerde ön plana çıkmıştır.

Askerî açıdan düşünüldüğünde silahsız bir asker ve bataryasız bir savunma imkânsızdır. Bu durumun farkında olan askerî yetkililer, her iki konuda, Başkumandanlık Vekâletine rapor yollamışlardır. Ancak bu raporlardan bazıları dikkate alınsa da ekonomik ve teknolojik yetersizliklerden dolayı raporlardaki birçok talep, geç yerine getirilmiştir. I. Dünya Savaşı süresince, İzmir savunmasında başarılı olunmasının nedenlerinden biri de, alınan tedbirler ve bu tedbirlerin müfettişler ve iç denetim mekanizmaları vasıtasıyla, işleyişinin kontrol altında tutulması sayesinde.

Askerî makamların, teftiş ve denetim faaliyetlerinde üzerinde en çok durdukları nokta askerin her an savaşa hazır hâlde bulundurulmasıdır. Bu amaçla kritik görevler icra eden kumandanlara gönderilen emirlerde askerlere, bir plan dâhilinde ve düzenli olarak talim yaptırılmaları, birliklerini zinde tutmaya önem vermeleri sıklıkla hatırlatılmıştır. Buna rağmen emri altındaki birliklere talim yaptırmayan veya yaptırmakta gevşeklik gösteren kumandanlar sert uyarılarla karşılaşmışlardır.

²⁵⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-121.

²⁵¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-9.

4'üncü Kolordu Kumandan Vekili Miralay Mehmet Cemal Bey, 31 Ağustos 1914 tarihinde, Dikili Seyyar Jandarma Kumandanlığına yolladığı telgrafta Jandarma birliklerinin talim ve terbiyesinden kumandan olarak bizatihi sorumlu olduğunu hatırlatmış ve gelen haberlerden askerlerin ateş dahi edemediğine atıf yaparak bu hususta sert eleştirilerde bulunmuştur²⁵².

Miralay Mehmet Cemal Bey, yine aynı gün gönderdiği bir başka telgrafta bu sefer Bergama 1'inci Mıntıka Kumandanlığına eleştirilerde bulunmuştur. Cemal Bey, Bergama'da meydana gelen birkaç adî olay karşısında mıntıka kumandanının tereddüt gösterip telaşa düşerek, bir kumandana yakışmayacak hâl ve hareketler sergilemesinden dolayı, mıntıka kumandanına sert bir telgraf yollamış ve şifreli telgraf hattının basit işler için kullanılmaması konusunda kumandanı uyarmıştır²⁵³.

3.3. İzmir'e Yönelik İtilaf Saldırıları

3.3.1. Birinci İzmir Bombardımanı (5-11 Mart 1915)

İtilaf Devletleri tarafından, İzmir'e yönelik kapsamlı, koordineli ve devamlılık arz eden ilk bombardıman 5-11 Mart 1915 tarihleri arasında icra edilmiştir. Baskını gerçekleştiren düşman donanması ilk olarak Karaburun gözlem noktasında tespit edilmiştir. Karaburun'daki, görevini layık-ı vecihle yaptığını belgelerden de tespit ettiğimiz, gözlem memuru Yüzbaşı İhsan Efendi, düşman kruvazörlerinin körfeze doğru ilerlediğini bildirmiştir²⁵⁴. Aynı tarihte Urla Tabur Kumandanı Ömer Lütfi de donanmanın körfezde hareket hâlinde olduğunu merkez kışlaya (Sarı Kışla) bildirmiştir²⁵⁵.

İtilaf donanması; Yenikale istihkâmı ile İzmir tabyalarına bombardımana başladığı 5 Mart günü, Euryalus, Triumph, Swiftsure, Theseus, Hamshare, Kleber ve dört zıhlı, beş küçük ve bir nakliye gemisinden oluşmaktaydı²⁵⁶. Körfezde konuşlanan bu donanma 5 Mart 1915 tarihinde, Yenikale istihkâmı ile İzmir tabyalarına bombardımana başlamıştır²⁵⁷.

²⁵² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-40a.

²⁵³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-40a.

²⁵⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-64.

²⁵⁵ A.y.

²⁵⁶ Celal Öcal, "Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş'a İzmir 1914-1922", İleri Yayınları, İstanbul, 2023, s. 60.

²⁵⁷ Alper Bakacak, "I. Dünya Savaşı'nda İzmir Bombardımanı (5-9 Mart 1915)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir'in İşgali Özel Sayısı, Cilt: 19, İzmir, 2019, ss. 13-18.

Belgelerde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Amiral Prisa kumandasında ikişer direkli, biri dört diğerleri ikişer bacalı üç zırlı ve tayyare-i sathiyeyi havi bir nakliye gemisi ve üç dört adedi zırlılara refakat edip diğerleri geride kalan mayın Suliper yani torpil söken ufak gemiler gelmiş ve zırlılar tarafından Yenikale’ye ateş açılmıştır. Tahminen 14 km karadan icra olunan bu ateşe tarafımızdan mukabele edilmesine imkân görülememiştir²⁵⁸.”

İtilaf donanmasından Yenikale’ye, 10 ila 14 km arasında değişen mesafeden ateş açıldığı görülmektedir. Ancak ateşe mukabele edilememesi, her ne kadar savunma sistemi kurulsa da teknolojik anlamda Avrupa’dan geri kaldığımızın göstergesidir. Yenikale’ye, 5 Mart günü ateş açılmakla birlikte, eş zamanlı olarak Urla’ya da bombardıman yapıldığı görülmektedir.

“Zevalde işbu sefain-i harbiyenin limana dâhil olmakta olduğu haber alınmış, saat yarımında Hekim Adası ile Kösten Adası arkasından ileri gelmekte olduğu müşahede edilmiştir. Saat bir buçukta Klazomen(?) açıklarından ateşe bed (başlamak) ile otuz altı mermi kaleye endah etmiştir.

Ba’de bir seyr-i bati ile kaleye takarrüb ve Klizman önlerinden üç buçukta ateşe tekrar başlayarak doksan yedi mermi atarak dörtte ateşe hitam vermiştir²⁵⁹.”

Aynı belgenin devamında Urla limanında bulunan gemilerin bombardıman esnasında hareket ettiği ve sadece Amerika bandıralı bir geminin Urla Limanı’na geri döndüğü bildirilmiştir. Bombardımandan sonra düşman gemileri Kösten Adası önünde gizlenmişlerdir²⁶⁰. 6 Mart günü düşman donanması Kösten Adası’ndan tekrar hareket etmiş ve Karaburun’da iki düşman gemisi daha tespit edilmiştir²⁶¹.

Ardından Foça-yı Atik Liman Reisi Ahmet, düşman gemilerinin Çamaltı Mahallesi karşısından bombardıman yaptıklarını bildirmiştir²⁶². Bataryalar yapılan bombardımana karşılık vermiş, düşman donanmasına ait bir torpil arama gemisini kık tarafından vurarak batırmıştır²⁶³.

6 Mart 1915 tarihinde düşman gemilerinin Kösten Adası’nda demirli vaziyette bulundukları²⁶⁴, beş bacalı bir Rus kruvazörünün de düşman donanmasına katıldığı

²⁵⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-65(a).

²⁵⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-66(a).

²⁶⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-66.

²⁶¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-170(a).

²⁶² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, 1-71.

²⁶³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-71(a).

²⁶⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-72.

belgelerden anlaşılmıştır²⁶⁵. Düşman donanması bu tarihte İzmir'i gün içinde iki defa bombalamıştır. İlk bombardıman sabah 07.45'te başlamış, öğleden sonra 14.30'da tekrar bombardıman başlamış ve 15.15'te sona ermiştir²⁶⁶. Sabah 07.45'te başlayan bombardıman sırasında düşman donanması 489 mermi atmış ve bombardıman sabah saat 09.10'da sona ermiştir²⁶⁷. 6 Mart günü devam eden düşman donanmasının yoğun bombardımanı, donanmada bulunan zırhlıların atış desteğiyle belli bir süre devam etse de Sancakkale topçusunun bu bombardımana karşı ateşle cevap vermesi akabinde, düşman donanması, geri çekilmek zorunda kalmıştır²⁶⁸.

7 Mart 1915 tarihinde Çanakkale'ye de cephanе gönderilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır²⁶⁹. Bu cephanenin şimendiferle nakledileceği bildirilmiştir. Ancak bu cephanenin gönderilmesi esnasında düşman donanmasının sahil istikametinde ilerlediği görülmektedir²⁷⁰. Sahilden gelen düşman donanması 11.00-14.15 saatleri arasında bataryalara 20 kadar mermi atmıştır²⁷¹. Öğleden sonra 15.00-17.00 saatleri arasında 12'lik batarya üzerine aralıklarla 41 mermi atmıştır, Düşman donanmasını takip eden projektörlere de atış yapılmıştır²⁷².

7-8 Mart 1915 tarihlerinde ise projektörler hedef alınmış aralıklarla 85 mermi atılsa da projektörler zarar görmemiş ve düşman donanması torpil hatlarına yaklaşamamıştır. Ancak 8 Mart 1915 tarihinde Urla iskelesindeki toplara 72 mermi²⁷³, Yenikale bataryası üzerine toplam 158 mermi atılmıştır²⁷⁴. Öğleden sonra 19.00'dan 9 Mart 1915 gece 03.00'e kadar projektörlere ateş edilmiş ise de projektörler hasar görmemiş ve torpil hatlarına giren bir gemi torpile çarparak batmıştır²⁷⁵.

9/10 Mart 1915 tarihlerinde, tehlikeli bir durumda, istasyon memurlarından şüpheli görülenlerin, bombardıman esnasında görevlerini terk, emre itaatsizlik veya ihanet suçlarından herhangi birini işlemeleri durumunda kurşuna dizilecekleri bildirilmiştir²⁷⁶. Asker firarilerinin ve çete eylemlerinin görüldüğü böyle bir ortamda

²⁶⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-72(a).

²⁶⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-73.

²⁶⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-006

²⁶⁸ Öcal, a.g.e., s. 65.

²⁶⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, 13-474-020

²⁷⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, 93-474-020-01

²⁷¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-008

²⁷² Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-008-01.

²⁷³ Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-009.

²⁷⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-011.

²⁷⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-012-06.

²⁷⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-9.

bu tür emirlerin tebliğ edilmesi gayet normaldir. Bombardıman sürecinin devam ettiği bu zaman diliminde, özellikle gözetleme memurlarının sadakati çok kritik bir öneme sahiptir.

Bulunan belgeler ışığında 10 Mart 1915 tarihinde de bombardıman görülmektedir²⁷⁷. İzmir Liman Riyaseti, düşman donanmasının tabyalara 118 mermi attığını bildirmiş ve Amerikan konsolosunun, İngiliz amiral gemisine geri döndüğünü bildirmiştir²⁷⁸. Dört savaş ve dört nakliye gemisinden ibaret bir düşman filosunun Urla Boğazı'nda bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır²⁷⁹. Bu tarihte Demirhisar Torpidosu olarak adlandırılan bir torpido da körfeze giriş yapmış ve düşman gemilerini tespit etmeye başlamıştır. Ancak belgede “*yarın saat 10.00’a kadar şehre ateş edilmeyeceği valiye bildirilmiştir*”²⁸⁰.” ifadesi dikkat çekicidir. Bu ifade, düşman donanmasındaki üst düzey personel ile İzmir’deki mülkî amirler arasında bir iletişim olduğunu göstermektedir. Bu ateşkesin sebeplerinden biri, dönemin İzmir Valisi Rahmi Bey’in çabaları ve diplomatik zekâsıdır. İzmir’deki gayrimüslimlerin çok ciddi zarar göreceğini ilgililere bildirmesidir.

Diğer taraftan düşman donanmasının ateş kesmesi karşılığında savaş esirleri de bırakılmıştır²⁸¹. İzmir Valisi Rahmi Bey’in düşman donanması ile görüşme yetkisi olduğunu da söyleyebiliriz. Bununla birlikte, gerçek bir vatansever olan İzmir Valisi Rahmi Bey, İtilaf kuvvetlerinin askerlerini, karaya çıkarması karşılığında kendisine prenslik ünvanı verilmesine dair teklifi de reddetmiştir²⁸².

11 Mart 1915 tarihinde ise düşman donanması kale önünden çekilerek Midilli istikametinde ilerlemeye başlamış ve İtilaf donanmasının ilk İzmir saldırısı sona ermiştir. Bu saldırılar sonucunda ne kadar mermi sarfıyatı yapıldığına dair, bir rapor Başkumandanlığa sunulmuştur. Bu raporda, 5-11 Mart 1915 tarihleri arasında, İtilaf donanmasına karşı, yapılan savunmada kullanılan mermi sayısı verilmiştir²⁸³.

²⁷⁷ “İzmir’deki Bombardıman”, **Tasvir-i Efkâr**, 15 Mart 1915, s. 2.

²⁷⁸ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, 93-474-025-01

²⁷⁹ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, BDH, K.4751, G.H6, B.1-13(a).

²⁸⁰ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, BDH, K.4751, G.H6, B.1-17.

²⁸¹ Celal Öcal, **I. Dünya Savaşı’nda İzmir Savunması**, İleri Yayınları, İstanbul, 2015, s. 82.

²⁸² Celal Öcal, a.g.e., s. 77-78.

²⁸³ **Genelkurmay ATASE Arşivi**, BDH, K.4751, G.H6, B.1-32.

Rapora göre; bombardımanın ikinci günü çok sayıda mermi sarf edilmiştir. İkinci gün itilaf donanması gün içinde iki defa bombardıman icra etmiştir; ancak bataryalardan da aynı şekilde karşılık almıştır.

3.3.2. Birinci ve İkinci Bombardıman Arasında Düşman Donanmasına Ait Gemilerin Körfezdeki Hareketleri

Düşman donanması, 11 Mart 1915 tarihinden sonra körfezden çıksa da tamamen çekilmemiştir. Her ne kadar 5-11 Mart 1915 tarihlerindeki sıklıkta olmasa da zaman zaman İzmir'e bağlı yerleşim yerlerine saldırıldığına dair bilgiler de mevcuttur.

21 Mayıs 1915 tarihinde Düşman donanması, Aliğa Limanı'nda keşif yaptıktan sonra Kepezlik Limanı üstündeki tepeye üç mermi atmıştır²⁸⁴. 21 Mayıs 1915 tarihinde Sığacık'a da bir düşman torpidosu yaklaşmış ancak askerler tarafından ateş açılması üzerine Sığacık'a doğru 14 dane şarapnel fırlatmış ve bu şarapneller sivillerin yaşadığı meskenlere isabet etmiştir²⁸⁵.

30 Mayıs 1915 tarihinde öğleden sonra saat 14.30'a kadar Güllük mevki bombardıman edilmiştir²⁸⁶.

3 Ağustos 1915 tarihinde gün içerisinde iki kere düşman bombardımanı görülmüştür. İlk önce öğleden sonra saat 14.00'te Sığacık'ın doğusundaki Azmak Karakolu'na 80 mermi, ardından saat 15.00'te Türbedag'ı aşırarak suretiyle Sığacık'a farklı çaplarda 180 mermi atmıştır²⁸⁷.

4 Ağustos 1915 tarihinde de bombardıman devam etmiş²⁸⁸ ve bombardıman sonrasında ahaliden iki kişi şehit olmuştur²⁸⁹.

16 Ağustos 1915 tarihinde hem Narlıdere'de Çifut Kalesi²⁹⁰ hem de Ayvalık Sarımsak Adaları bombardımana uğramıştır²⁹¹.

²⁸⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-1.

²⁸⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-14.

²⁸⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-70(a).

²⁸⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-1(a).

²⁸⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-5(a).

²⁸⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-6(a).

²⁹⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-40.

²⁹¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-41.

17 Ağustos 1915 tarihinde öğleden sonra 17.30'da Sisam Adası yönünden gelen bir gambot Sakızağacı Karakolu'nu yarım saat bombardıman etmiştir²⁹².

8 Eylül 1915 tarihinde, Çeşme hedef alınmıştır. Bir düşman torpidosu tarafından, Çeşme Ilıcası'ndaki siperler ve Çeşme'ye bağlı Punto Burnu'nda bulunan gözetleme noktası bombardımana uğramıştır²⁹³.

2 Ekim 1915 tarihinde Çeşme Limanı'na iki bacalı bir Fransız Römorku yanaşmaya çalışmıştır. Ancak siperlerde bulunan askerlerin ateş açması sonucu uzaklaşarak bombardımana başlamış ve aralıklı yirmi kadar mermi atarak Sakız Adası'na doğru çekilmiştir²⁹⁴.

9 Ekim 1915 tarihinde ise Kuşadası hedef alınmış ve tek direkli düşman gemisi kasabayı her taraftan bombardıman etmiştir²⁹⁵.

3.3.3. Birinci ve İkinci Bombardıman Arasında Düşman Uçaklarının Körfezdeki Hareketleri

İzmir'in, düşman donanması tarafından bombardımana tutulmasını müteakip düşman uçakları da harekete geçmiş ve İzmir'e bomba atmaya başlamıştır. 4 Nisan 1915'te İzmir semalarında düşman uçakları tespit edilmiş ve bombardıman icra etmiştir.

Düşman uçaklarının, 4 Nisan 1915 tarihindeki hareketi belgelerde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bugün körfez iki defa tayyare-i sabihe tarafından keşf olunmuştur. Öğleden evvel saat altı raddelerinde Foça'nın Arslanburnu açıklarında bir kruvazör ile bir sefine-i nakliye arasında altı adet tayyare-i sabihenin deniz sathında tecrübe ile meşgul oldukları Karaburun ve Foça tarassud me'murları tarafından görülerek ihbar edilmiştir²⁹⁶.”

“Birinci maddede beyan olunan sefain yerlerinde durmakta olduğu hâlde öğleden sonra saat 1-2'de daha ufak çapta bir tayyare uçağa başlamış ve Üçtepelere bir bomba iskat etmiştir²⁹⁷.”

²⁹² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-47.

²⁹³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-134.

²⁹⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-135a.

²⁹⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H11, B.1-26.

²⁹⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-95a.

²⁹⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-96.

Yukarıdaki metinlerden anlaşılacağı üzere; Üçtepeler, Foça ve Karaburun'da görülen tayyareler gözlem memurları tarafından tespit edilmiştir. Ancak uçaklar, Üçtepeler mevkiini bombardıman etmişlerdir. Ancak siperlerden uçaklara karşı atış yapılmıştır.

Belgelere göre siperlerden atılan toplam mermi miktarı:

*“Zırhlı Kuleden 11 şarapnel
3'üncü Bölük (12'lik) 12 şarapnel
7'nci Bölük (obüs) 6 şarapnel
6'ncı Bölük (Mantelli) 20 şarapnel
5'inci Bölük (Mantelli) 48 şarapnel
12 Numerolu Motorboat 23 top, 63 mavzer mermisi
Müstakil Takım (diğeri maksim) 4 top²⁹⁸.”*

Üçtepeler gözlem noktası memurlarının bildirdiği üzere 5 Nisan 1915 tarihinde hem denizden hem de havadan bombardıman icra edilmiştir. Ancak bataryaların mukavemeti üzerine bombardıman kısa sürmüştür.

“Dün düşmanın, mevkiimizi keşif için çıkardığı ikinci bir tayyare üzerimize beş adet bomba atmak suretiyle ateş menziline sokularak mevcut kuvvetimizle açılan şiddetli ateş üzerine perişan bir hâlde def'olup gitmiştir. İşbu bombaların ikisi denize, üçü de tepe üzerine, isabet etmiştir.

Bade'z-zeval saat bir buçukta dört bacalı iki direkli İngiliz bandırası hâmil bir düşman zırhlısı Kösten ile Hekim adaları beyninden üzerimize muhtelifü'l-cins otuz adet mermi endaht etmiştir²⁹⁹.”

Uçak saldırısına karşı mukavemet başarılı olmuş, ancak beş bomba atabilmiştir. Diğer taraftan denizden zırhlılarla ateş edilmesi savunmayı yıpratmıştır. Üçtepeler'deki savunma, farklı noktalardan saldırı olsa da başarılı olmuştur.

İzmir semalarında düşman uçakları hareket hâlinde olsa da, bize ait bir uçak henüz bölgeye ulaşmamıştır.

1914 yılından itibaren hava kuvvetinin artırılması için çok çaba harcanmışsa da 1916 yılında kısmi bir başarı sağlanabilmişti³⁰⁰. Bu sebeple uçaklara karşı tek savunma harekâtı siperlerden icra edilen karşı saldırı ateşidir. Ancak bu savunma ile düşman uçaklarının düşürüldüğü de belgelerde görülmektedir. 19 Mayıs 1915 tarihli belge bu anlamda örnek teşkil eder. Belgede bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

²⁹⁸ A.y.

²⁹⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-96(a).

³⁰⁰ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi: IV'ncü Cilt 2'nci Kısım, s. 26-27.

“Kösten’in şimalinde bulunan kruvazörlerden, öğleden sonra saat beş otuzda uçurulan bir tayyare Urla İskeleye etrafında üç devir yapmış ve bu sırada faaliyet yerinden icra olunan ateşten müteessir olarak kruvazörün yanına gitmek istemiş ise de muvaffak olamayarak Kösten ile Hekim Adası arasında düştüğü ve bunun üzerine kruvazörden bir motor ve sandal gelerek tayyareyi aldığı Urla Tabur Kumandanlığı’nın iş’arından anlaşılmakta ise de Karaburun tarassudat me’murluğu tarafından düşman kruvazöründen inmiş ve bir âdeti uçarak diğerleri sath-ı deryada tecrübe icra etmiş olan tayyarelerinin kruvazörden avdet etmiş olduğu izbar edilmiş olmasına nazaran hadise-i sükûtun muhtaç-ı teyit görülmüş olduğu ma’ruzdur³⁰¹.”

Kösten Adası’nda, İtilaf güçlerine ait uçak hangarı mevcuttur. Özellikle buradan kalkan düşman uçakları, İzmir semalarında hareketlerine devam etmiştir. Düşman uçaklarının hareketlerine dair raporlar, gözlem noktalarından İzmir’deki merkez karargâha (Sarı Kışla) iletilmiştir. Bazı durumlarda düşman uçaklarına karşı müdahalede bulunulmuş ve bu esnada düşman uçaklarının bombardımanına maruz kalmıştır³⁰².

3 Ağustos 1915 tarihinde Korkmaz Karakolu düşman uçaklarına müdahale etmek durumunda kalmış, bunun üzerine düşman uçağı üç bomba atmış bombardımanda bir kişi şehit olmuştur³⁰³.

1916 yılına gelindiğinde Çanakkale Cephesi’ndeki artan başarısızlıkların ardından İtilaf Devletleri, her ne kadar birliklerini Gelibolu Yarımadasından çekmişse de özellikle Trakya ve Çanakkale Boğazı’ndaki etkinliklerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu kapsamda İtilaf uçakları, İzmir’e yönelik yaptıkları bombardımanlarla bölgeyi kontrol altında tutmayı başarmışlardır. İtilaf uçaklarının bombardımanlarını engellemeye yönelik 1916 yılında İstanbul, Uzunköprü, Çanakkale, Gelibolu Yarımadası ve İzmir’de teşekkül edilen hava birlikleri, İtilaf uçaklarının taarruzlarına son vermeye çalışmıştır³⁰⁴.

³⁰¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-3(a).

³⁰² Kösten Adası’nın İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi 27 Mayıs 1915’te olmuştur. Ada ancak 6 Mayıs 1916’da yapılan bir karşı saldırıyla İtilaf kuvvetlerinden temizlenebilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bk. : Sehernaz Güvenbaş ve Mesut Güvenbaş, “Alman Topçu Binbaşı Lierau’nun Dilinden Kösten Adası’nın Kurtarılması”, Belgi, Sayı: 21, Denizli, 2021, ss. 367-381.

³⁰³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-120.

³⁰⁴ Deniz Kurt ve Erdal Korkmaz, “Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri”, Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1911-1922 Cilt: 1, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Hava Basımevi ve Neşriyat Komutanlığı, Ankara, 2020, ss. 337-338.

İtilaf uçaklarının bombardımanlarına karşı, İzmir savunmasından sorumlu İzmir ve Havalisi Kumandanlığı ve 4'üncü Kolordu Kumandanlığı bir uçak müfrezesi kurulmasını talep etmiştir. Ancak bu talebin yerine getirilmesinin mümkün olmadığı İzmir ve Havalisi Kumandanlığına 26 Ocak 1916 tarihinde iletilmiştir³⁰⁵.

3.3.4. İkinci İzmir Bombardımanı (8-16 Şubat 1916)

Düşman donanmasının, 6 Şubat 1916 tarihinde İzmir'e doğru hareket ettiği gözetleme memurları tarafından merkez karargâhlara (Sarı Kışla ve Buca) bildirilmiştir. Belgede, düşman donanmasının Kösten Adası'ndan bölgeye doğru hareket ettiği ve gerekli çalışmaların yapılması ve emirlerin verilmesi gerektiği bildirilmektedir³⁰⁶.

8 Şubat 1916 tarihinde saldırıların başladığı belgelerle sabittir:

“Çalıburnu ile Tuzla arasında ahz-ı mevki' edip saat iki buçuktan beri Kilizman'ı bombardıman etmekte bulunan düşman monitörü tarafından bade'z-zeval saat 3.35'de Karakaya'ya ateş icrasına başlandığı ma'ruzdur³⁰⁷.”

“Kilizman'da bombardıman etmiş olan torpido muhribini Kösten'in şark-ı cenubisinde bırakarak önünde bir torpido olduğu hâlde Çalıburnu ile Tuzla arasına sokulmuş olan ve hatt-ı müdafaamıza bade'z-zeval saat 3.35'de ateş açmış olan monitör saat 4.20'de ateş keserek Kösten'e doğru hareket etmiş...³⁰⁸.”

Belgelerden de anlaşılacağı üzere 8 Şubat 1916 tarihinde Kilizman Mevkii bombardıman edilmiştir. Bombardıman öğleden sonra saat 16.20'ye kadar sürmüştür. Bombardıman 9 Şubat'ta da devam etmiştir. Bombardıman bataryalara karşı icra edilmiştir.

“Bugün bade'z-zeval saat 2.30'u geçerek düşman sefaininden birisi onüçbin metreden altıncı bataryaya 18, Karakaya'ya 13, obüs bataryası talimhanesine iki ve dördüncü bölükteki bataryaya bir mermi ki cem'ân otuzdört mermi endaht ettiği...³⁰⁹.”

Düşman monitörü, on üç bin metreden atış yapabilmiştir. Bu durum savunmayı güçleştirmiştir. Düşman monitörü, 10 Şubat'ta Urla'yı bombardıman etmiştir.

³⁰⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-067-1

³⁰⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1.

³⁰⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1(a)

³⁰⁸ A.y.

³⁰⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.2(a)

“Bugün bade’z-zeval saat 2.45’te Hekim Adası’nın cenup burnu hizasında ahz-ı mevki etmiş olan monitör Urla iskelesindeki topçu takımına ateş açarak saat 3.55’de bombardımana nihayet vermiş ve müddet-i mezkûre zarfında 19 mermi endaht eylemiştir. Yalnız beş hane tahrip olmuşsa da nüfusça zayıat olmadığı maruzdur³¹⁰.”

11 Şubat’ta Urla’ya bombardıman devam etmiştir. Bombardıman esnasında gayrimüslim bir kız çocuğu vefat etmiştir.

“Sistemi anlaşılamayan bir direk bir bacalı bir sefine-i harbiye ile refakatinde bir torpido bade’z-zeval üçte Yassıada ile Çınarlada beyninde ahz-ı mevki ederek takriben dokuz kilometre açıktan karantina adasını bombardıman edip onbeş mermi endaht ettiği ve mezkûr adada üç baraka iki hane ve bir iskele tahrip ettiği, ba’de ateşini Urla’ya tevcih ederek onbir mermi endaht idüp gayr-i müslim bir kız vefat ve bir ihtiyare gayr-i müslim kadının dizinden ağırca mecruh ve bir hane tamamen beş hane kısmen ve mektep civarındaki Kilise kısmen tahrip ile...³¹¹.”

Düşman bombardımanı devam ederken savunma gittikçe zorlaşmıştır. Savunmayı başarılı bir şekilde gerçekleştirmek maksadıyla bir denizaltıya ihtiyaç olduğu İstanbul’daki merkez karargâha bildirilmiştir:

“Düşman monitörleri büyük çaplı toplarla İzmir sahillerini uzak mesafeden bombardıman etmekte olup mukabeleye imkân olmadığından bu hâlin, askerin kuvve-i maneviyesine tesir ettiği ve mezkûr monitörleri batırmak kabil ise tahte’l-bahir gönderilmesi³¹².”

Ancak olumlu bir cevap alınamayınca, 15 Şubat’ta denizaltı gönderilmesi talebi Donanma Kumandanlığına iletilmiştir:

“Düşmanın torpil taharri gemileriyle sefain-i harbiyesi İzmir körfezine sık sık uğrayarak evvelce döktükleri torpil hatlarını patlatmakta ve körfezin cenup sahilini uzak mesafeden bombardıman etmektedirler.

Sahil bataryalarının menzili haricinde ve bu suretle serbestçe hareket eden düşman gemilerini tahrip için bir tahte’l-bahirin İzmir’e gönderilmesi mümkün olup olmadığının Berlin ile muhabere ederek ta’yin ve inbası mütemennidir³¹³.”

Denizaltı gönderilmesi talep edilen, İzmir Körfezi’nin güney sahillerine yapılan bombardımanın 17 Şubat 1916 tarihine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

³¹⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-4.

³¹¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-4a.

³¹² Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-097.

³¹³ Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-097-01.

Bombardıman hakkında genel bir değerlendirmenin yer aldığı, 17 Şubat 1916 tarihli belgede bu durum açıkça ifade edilmiştir.

“İzmir sevhilini bombardıman eden sefain monitörleri torpido muhripleridir. Monitörler uzak mesafelerden onbeş ve otuzbeşbuçuk santimetrelilik toplarla bombardıman ediyor. Bombardıman üç saat devam ediyor. Monitörlerden maada ba’zen küçük kruvazörlere de meşhud olunmaktadır.

Düşmanın ekseriya bombardıman ettiği sahil Yenikale ile Urla arasındaki kısımdır. Bombardıman, 26 Kanun-i Sani 331(8 Şubat 1916) tarihinden 4 Şubat 1331(17 Şubat 1916) tarihine kadar her gün devam etmiştir.

102’nci Alay Seydiköy ve Aziziye’de, 152’nci Alay Kokaryalı ile Abdullah Ağa Çiftliği’nde, 151’inci Alay Kilizman ve Urla’da, Topçu Alayı Seydiköyle Katipoğlu’nda Kokaryalı cenub-ı garbisinde bulunduğu ma’ruzdur³¹⁴.”

3.3.5. İkinci İzmir Bombardımanından Sonra Düşman Uçak ve Gemilerinin Hareketleri

İkinci Bombardımanın ardından düşman kuvvetleri bölgede kalmaya devam etmiştir. Öncelikle bölgeye bir uçak gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir. 23 Şubat 1916 tarihli belgede; *“İzmir’de şimdilik bir harp tayyaresi vardır”* ifadeleri görülmüştür³¹⁵.

28 Şubat 1916 tarihinde ise icabı hâlinde söz konusu tayyarenin kolordu tarafından kullanılabileceği 1’inci Ordu Kumandanlığına bildirilmiştir³¹⁶.

4 Mart 1916 tarihinde bir tayyare müfrezesi kolordu emrine verilmiştir³¹⁷. Ancak bu tedbirlere rağmen itilaf uçaklarının bombardımana devam ettiği belgelerle sabittir. 30 Mart 1916 tarihli belgede bombardıman şu şekilde ifade edilmiştir:

“Mahall-i mezkûra iki düşman tayyaresi gelmiş ise de bunlardan yalnız biri üç bomba atmış ve def’ olmuşlardır. Bombalar saat on biri üç geçe yarım dakika zarfında endaht edilmiştir.

Bombalardan ikisi dâhil-i kasabaya düşüp, birkaç kişinin mecruiyetine sebep olmuş, nispeten istasyona yakın olarak düşman bir bomba da mahall-i mezkûrda bulunan 150’nci Alay’ın

³¹⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-097-03.

³¹⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-097-10

³¹⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-085-097-11

³¹⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H13, B.1-38.

2'nci Taburu'ndan iki nefere, bir ihtiyara, bir Rum kadını ve kızın vefatına sebebiyet vermiş...³¹⁸.”

Düşman uçakları ile birlikte düşman gemilerinin de bölgedeki bazı yerleşkelere ateş icra ettiği belgelerden anlaşılmaktadır. 21 Şubat 1916 tarihinde Kilizman'a 19 mermi³¹⁹, 4 Mart 1916 tarihinde Gelemen Karakolu civarına 20-25 mermi³²⁰, 14 Mart 1916 tarihinde ise Muğla Mürettep Kumandanlığından bildirildiği üzere iskeleye iki yüzden fazla mermi³²¹, 8 Nisan 1916 tarihinde Çifut Karakolu civarına 6 mermi atışı icra etmiştir³²².

İtilaf kuvvetlerince, bazı zamanlar hem denizden hem de havadan koordineli olarak bombardıman icra edilmiştir. Bu durum bizlere, günümüzde bir ordunun gelişmişlik durumunu değerlendirirken önemli bir kuvvet çarpanı saydığımız müşterek ve birleşik harekât yapabilme yeteneğinin, 1916 yıllarına gelindiğinde yavaş yavaş gelişmeye başladığını göstermektedir.

13 Nisan 1916 tarihli belgede bu müşterek ve koordineli bombardıman şu şekilde ifade edilmiştir:

“M. Düşmanın bir tayyaresi Kayapınar karakolunun münasıbına gitmekte olan devriye efradı üzerine yarım saat bu'ud mesafede bıraktığı bombayı müteakip Gâvur Limanı'nda hal-i tevakufta bulunan monitörlerden biri de İğdir Hoca Karyesi, Çayağzı sırtlarına yirmi kadar mermi endah ettiği...³²³.”

Metinlerden de anlaşılacağı üzere birinci ve ikinci bombardıman olarak adlandırılan düşman kuvvetlerinin saldırılarından sonra da düşman kuvvetleri İzmir'i bombardıman etmiştir. Ancak bu bombardımanlar devamlı bir saldırıdan çok bir tür vur-kaç saldırısı şeklinde tanımlanabilir.

Düşman kuvvetleri bu saldırılarla, hem Akdeniz'den Dersaadet'e güvenli bir güzergâh inşa etmiş hem de İzmir gibi stratejik konuma sahip bir liman şehrini, savaş boyunca ablukada tutarak Osmanlı ordusunun denizdeki gücünü azaltmıştır.

³¹⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H14, B.1-39.

³¹⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H13, B.1-7.

³²⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H13, B.1-38.

³²¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.4-1.

³²² Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-27.

³²³ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-9a.

3.3.6. İzmir Savunması Hakkında Genel Değerlendirme

İzmir savunması başarılı bir şekilde icra edilmiştir. 1917-1918 yılları arasında büyük bir saldırı olmamıştır. İzmir savunmasının başarılı olmasında en önemli etmenler ikmal hattının sağlıklı olması, limana ve körfeze torpiller döşenmesi, bataryaların güçlü bir şekilde tesis edilmesi ve itilaf güçlerinin olası hamlelerinin hesap edilerek gerekli askerî tedbirlerin zamanında alınmasıdır.

İtilaf kuvvetlerinin olası karaya çıkma planları da hesap edilmiştir. Belgelerde, düşmanın bu hamlesine karşılık nasıl bir strateji uygulanacağına dair bilgiler mevcuttur. 4 Ağustos 1915 tarihli belgede bu durum şu şekilde anlatılmıştır:

“Büyük sefain-i harbiyeden ikisinin Alamanya (?) Boğazı istikametine gittiği 2'nci Fırka Kumandanlığından bildirilmiştir. Düşman Alamanya Boğazı cihetinden karaya asker çıkarsa Ayasluğ (bugünkü Selçuk ilçesi) istikametine ilerleyerek şimendifer hattını kat' etmek amâliyle bir harekette bulunması ihtimalden baid olmadığından ona göre fevkâlade müteyakkız bulunulması, hattın imalat-ı sanaiyesinin müdafaası için dahi o nispette tezyid-i takyidat olunması ehemmiyetle matlubdur³²⁴.”

Metinden de anlaşılacağı üzere düşmanın olası saldırıları değerlendirilmiş ve ona göre tedbirler alınmıştır. Diğer taraftan bölgeye deniz yolu ile giriş yapan çetelere karşı gezici devriyeler artırılmış ve halka silah dağıtımı yapılmış, asayiş ve huzuru bozan durumların engellenmesine azami dikkat edilmiştir. Bu çerçevede bataryaların da güçlendirilmesi sonucunda savunma başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Savaşın son iki yılını kapsayan 1917-1918 senelerinde bu tedbirler sonucunda büyük bir bombardıman görülmemiş ve itilaf kuvvetlerinin saldırı girişimleri başarılı bir şekilde durdurulmuştur.

³²⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-22.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'nın karmaşık siyasi ve askerî dinamikleri, Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş sürecini ve sonrasında yaşananları derinden etkilemiştir. Almanya'nın stratejik hamleleri ve İngiltere, Fransa, Rusya'nın baskıları, Osmanlı Devleti'ni savaşın içine çekmiştir. Bu süreç, Cemal Paşa ve Ali İhsan Sabis'in anılarında detaylıca anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık çabaları, Marne yenilgisi ve Rus ordularının ilerleyişi karşısında Almanya'nın baskısıyla sona ermiş ve Osmanlı Devleti'nin savaşa katılımı kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Savaşın başlamasıyla kapitülasyonların kaldırılması ve İngilizlerin Osmanlı Devleti gemilerine ambargo uygulaması, Osmanlı Devleti'nin ekonomisi ve deniz gücü üzerinde büyük etki yaratmıştır. Gıda sorunu ve İstanbul'da yaşanan açlık sorunu, New York Times'ın 1917 tarihli sayısında çarpıcı bir şekilde ifade edilmiştir.

İzmir'in jeopolitik ve jeostratejik önemi, savaş döneminde daha da belirginleşmiştir. İzmir, Anadolu ve İpek Yolu üzerinden İran'a ilerlemek için stratejik bir üs olarak öne çıkmış, ekonomik ve askerî açıdan büyük önem kazanmıştır. İzmir üzerinden yapılan ticaret, ticareti ellerinde bulunduran Gayrimüslim tüccarların ve Levanten grupların zenginleşmesini sağlarken, Osmanlı Devleti'nin merkezi gücünün zayıflamasıyla da desteklenmiştir.

Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914'te genel seferberlik ilan ederek sıhhiye hizmetleri açısından önemli adımlar atmıştır. Kolordu ve tümen merkezlerinde yüz yataklı hastaneler kurulmuş, müstahkem mevkillerde bin yataklı hastanelerle sağlık hizmetleri altyapısı güçlendirilmiştir. Bu düzenlemeler, doktor ve hemşire sayısı çok yetersiz olmakla beraber, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine ve askerî potansiyelini maksimize etmesine katkı sağlamıştır.

Enver Paşa'nın liderliğinde, 4 Ağustos 1914 tarihinde, İzmir ve Boğazlar'da ilk mayın hatları kurularak liman girişlerine torpil döşenmiştir. Osmanlı ordusunun ağır silahlarının birleştirilmesi ve merkeze yakın konumlandırılması, 1'inci ve 2'nci Orduların topçu gücünü artırmıştır. İstanbul'da bakım ve onarımları yapılan Avusturya-Macaristan yapımı obüsler ve diğer ağır silahlarla donatılan birlikler, Osmanlı Devleti'nin savunma kabiliyetini güçlendirmiştir.

Kolordu ve Çanakkale Grubu gibi stratejik bölgelerdeki ordular, Avusturya-Macaristan yapımı obüsler ve diğer ağır silahlarla donatılmıştır. Kıyı güvenliğini sağlamak üzere 300 bomba topu hazırlanmıştır. Boğazlar ve Marmara çevresindeki hassas bölgelerde, seyyar birliklerin güçlendirilmesi ve koordinasyonu öncelikli hedef olmuştur. İzmir'de kurulan İhtiyat Tümen Topçusu, 2'nci Ordu'ya tertip edilen iki 8,7 cm'lik mantelli batarya ile desteklenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin, deniz ve hava kuvvetleri zayıf olduğundan, savunma çabaları özellikle Rus donanmasının Karadeniz'deki faaliyetleri nedeniyle boğazların korunmasını zorunlu kılmıştır. Marmara bölgesinde konuşlanmış olan 1'inci ve 2'nci ve 5'inci Türk Ordusu, bölgenin savunulmasında önemli bir rol oynamıştır.

Deniz, hava birlikleri ise Boğazlar Komutanlığı emri altında faaliyet göstermiş, Çanakkale dolaylarında 6'ncı Foker Tayyare Bölüğü'nün yanı sıra İzmir'de bulunan 5'inci Tayyare Bölüğü (Gaziemir) ile bir deniz Tayyare Müfrezesi de yer almıştır.

Ancak, İzmir'de uçak müfrezesinin kurulması 1916 yılına kadar gerçekleşmemiştir. Bu durum, düşman uçaklarının bölgedeki üstünlüğünü artırmış ve savunmayı güçleştirmiştir. Belgelere göre, düşman gemileri özellikle Beyrut Mesaha Gemisi aracılığıyla bölgede bekleyerek, 5 Mart 1915 tarihinde İzmir'i bombardımana tutmuş ve şehri izole etmiştir. Benzer şekilde, 6 Şubat 1916'daki bombardıman da şehirde tahribata ve kayıplara neden olmuştur.

Düşman, sadece şehri bombardımana tutmakla kalmayıp ayrıca çeteler aracılığıyla şehir asayişine zarar vermiş, savunma çabalarını daha da güçleştirmiştir.

Osmanlı Devleti ile İtalya arasında yapılan Uşi Antlaşması sonucunda Ege Denizi'nde bulunan 12 Ada'nın İtalya hâkimiyetine geçmesi, İzmir'in savunmasını olumsuz etkilemiştir. Düşman donanması, İzmir'i izole ederek dışarıdan gelebilecek destek kuvvetlerini engellemiştir. Belgeler, düşman donanmasının özellikle Hekim Adası yönünden İzmir içlerine ilerlediğini ve bu ada üzerinden bölgeden uzaklaştığını göstermektedir.

Tüm bu faktörler göz önüne alındığında, Osmanlı Devleti'nin deniz ve hava kuvvetleri açısından yetersizliği, İzmir'in savunmasında, önemli bir kuvvet çarpanından mahrum kalınmasına, düşmanın bölgedeki faaliyetlerini artırmasına, şehrin sürekli tehdit altında kalmasına ve ilave savunma ihtiyaçlarımızın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak; İzmir, tarih boyunca Akdeniz ve Karadeniz arasında stratejik bir geçiş noktası olarak önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu konum, farklı medeniyetlerin hâkimiyetinde yaşamasına ve bölgenin ticari açıdan canlılığını sürdürmesine olanak tanımıştır. Özellikle Osmanlı döneminde, İzmir'in ticaret merkezi olarak önemi giderek artmıştır. Konsoloslukların varlığı ve ticari davaların sıkça yaşanması, İzmir'in uluslararası ticaretteki rolünü vurgulamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nin zayıf düşmesi ve bölgedeki istikrarsızlık, İzmir'i savunmasız hâle getirmiştir. Bu durumun farkında olan Osmanlı Devleti yönetimi, İzmir'i korumak için çeşitli tedbirler almıştır. Ancak, savaşın getirdiği koşullar ve Osmanlı Devleti'nin sınırlı kaynakları, savunma sürecini zorlaştırmıştır.

İzmir'in, düşman saldırısına karşı başarıyla savunulması, alınan tedbirlerin yanı sıra halkın birlik ve direniş ruhuyla mümkün olmuştur. Savunma sürecinde, halka silah dağıtılması ve gönüllü olarak destek verilmesi, İzmir'in işgaline karşı gösterilen kararlılığın bir ifadesidir. Bu direniş ruhu, İzmir halkının vatanseverlik duygusunun her daim yüksek ve canlı olduğunun göstergesidir.

Tezimizde, İzmir'in İtilaf Devletlerine ait düşman donanması tarafından kuşatılması ve saldırıya uğraması arşiv belgeleri ile anlatılmaya çalışılmıştır. İncelenen arşiv belgelerinde İzmir şehrinin abluka altına alınmasına ve düşman tarafından bombalanmasına karşı ne gibi savunma tedbirleri alındığı, detaylı bir şekilde açıklanmış, İzmir'in ciddi şekilde bombardımana uğradığı, belgelerle tespit edilmiştir.

İncelenen ATASE arşiv belgelerinde sıklıkla üç isme rastlanılmıştır. Bunlar 4'üncü Kolordu Kumandanı Pertev (Demirhan) Paşa, İzmir Savunmasındaki başarılarından dolayı 31 Mayıs 1915 tarihinde terfi ettirilerek Mirliya rütbesine yükseltilen, İzmir ve Havalisi Kumandanı Mehmet Cemal Bey ve şehrin sivil ayağında otoriteyi elinde bulunduran İzmir Valisi Rahmi Bey'dir.

İzmir, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla hem deniz hem kara ticareti açısından hem de Anadolu içlerine, Avrupa'ya uzanmak için önemli bir limana sahip üs bölgesi konumundadır. İzmir, Asya'nın derinliklerine uzanabilmek için Anadolu'da bir köprübaşı vazifesi görmektedir.

İzmir'in abluka altına alınması ve saldırı süreci, Beyrut Mesaha (ölçüm) gemisinin düşman tarafından tespit edilerek takip edilmesi ile başlamıştır. Ancak savunma tedbirleri bu süreçten önce başlamıştır. İtilaf kuvvetlerinin baş aktörü

İngiltere tarafından, Osmanlı Devleti'ne ait gemilere el konulması, olası işgal saldırılarına karşı tedbir alma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Beyrut isimli ölçüm gemisinin limana girdiği esnada, limanın torpille kapalı olmasından dolayı limana girişte sorunların oluştuğu belgelerden anlaşılmaktadır ve bu durum tedbirlerin daha önce başladığını kanıtlar niteliktedir.

Öncelikle İzmir şehri bir heyet tarafından incelemeye tabi tutulmuş ve ardından gerekli tedbirler alınarak istihkâm ve lojistik faaliyetler başlamıştır. İzmir iç ve dış körfezini denizden gelecek saldırılara karşı korumak maksadıyla yapılan istihkâm çalışmalarıyla torpil hatları ve bataryalar kurulmuştur. Bu torpil hatları ve bataryalar İzmirliilerin hayatının kurtarılmasında son derece etkili olmuştur. Belgelerde görüldüğü kadarıyla, Osmanlı idaresini elinde bulunduran İttihat ve Terakki partisi ve Enver Paşa muhtemel düşman saldırılarına karşı bazı tedbirler aldırılmıştır. 4'üncü Kolordu Kurmay Başkanı Kurmay Binbaşı Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey tarafından hazırlanan rapor bu durumu kanıtlar niteliktedir. Cafer Tayyar Bey tarafından hazırlanan bu raporda mühimmat yetersizliği ve olası saldırı durumunda ne gibi zorluklarla karşılaşılacağı tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti donanmasının, olası deniz saldırılarına karşı yetersiz durumda olduğu belgelerle sabittir. Bu zayıflığı gidermek için İzmir Körfezi girişi ve limanlar (Çandarlı, Dikili dâhil) torpil yerleştirilerek düşman gemilerine kapatılmıştır. Bu sayede düşman donanması körfezi geçmekte zorlanmış ve mayın arama gemilerini kullanmaya mecbur kalmıştır. Bu durum bataryaların da desteği ile savunmanın başarılı olmasında önemli bir katkı sağlamıştır. Yenikale civarında konuşlandırılan bataryalar ve limana döşenen torpil hatları düşman gemilerinin yaklaşmasını önlemiştir.

İzmir bombardımanı ilk olarak denizden, ardından uçaklar yardımı ile havadan icra edilmiştir. İlk başlarda hava saldırılarına karşı etkili bir savunma yapılamamış, ancak İzmir ve Havalisi Kumandanı Mehmet Cemal Bey'in ısrarlı talepleri sonucunda İzmir'de Hava Müfreze Kumandanlığı kurulması sağlanmıştır.

İzmir önlerine gelen İtilaf donanması 5 Mart 1915 tarihinde ilk bombardımanı gerçekleştirmiştir. Bombardıman konusunda yapılan araştırmalarda 5-11 Mart 1915 tarihlerindeki saldırı vurgulanırken, Şubat 1916 tarihindeki bombardıman dikkate alınmamaktadır. Diğer taraftan Osmanlı ordusunun farklı cephelerde savaşması nedeniyle İzmir bombardımanı yerel İzmir gazetelerinde haber olarak daha sık neşredilmiştir.

Birinci ve ikinci bombardımanlar dışında, yukarıda verilen belgelerde de görüleceği üzere, İzmir'e sürekli bir bombardıman söz konusudur. Ancak bu bombardımanlar günübürlük olup bir devamlılık göstermediğinden araştırmacılar bunu dikkate almamış olabilirler. Bu günübürlük bombardımanlar aslında İzmir halkına ve İzmir'de görevli askerî yetkililere düşmana ait donanmanın hâlâ orada olduğunu ve her an saldırı olabileceğini göstermiştir.

İzmir Savunmasının bataryalar ve torpil hatları ile güçlendirilmesi ile birlikte Üçtepe ve Eski Foça gibi körfezi gözleyebilecek konumdaki tepelere belgelerde Helyosta şeklinde isimlendirilen ı ışık kaynakları da yerleştirilmiştir. Helyostalarla körfeze giren düşman gemileri anbean gözlenmiş ve düşman gemilerinin muhtemel saldırı noktaları tahmin edilerek tedbir alınmasına yardımcı olmuştur.

İzmir konumu gereği Akdeniz ve Çanakkale Boğazı arasında yer alan Ege Denizi'nde önemli bir deniz üssüdür. İtilaf devletlerine ait donanma Çanakkale Boğazına doğru ilerlerken, İzmir körfezi de abluka altına alınmıştır. İtilaf Devletleri'nin bu abluka ile hem olası saldırıları engellemek hem de Anadolu'da yeni bir cephe açarak, halkın direncini kırmayı planladığını söyleyebiliriz. Belgelerde görüleceği üzere deniz yolu ile İzmir çevresine saldırılar yapan bazı çeteler bu açıdan önemli bir rol oynamıştır. İzmir'deki saldırılar Çanakkale saldırılarının habercisidir. İzmir'e yapılan aralıklı bombardımanlarla Osmanlı ordusunun gücü kırılarak Ege Denizi'nde olası bir Osmanlı saldırısı engellenmiş ve bu sayede İtilaf donanması rahatlıkla Ege Denizi'nden geçerek Çanakkale'ye ulaşmıştır. Diğer taraftan Osmanlı hâkimiyetinde olmayan adalar, düşman gemilerine barınak hâline gelmiş ve düşman sürekli vur kaç saldırıları ile İzmir'i baskı altında tutmuştur. Ancak Çanakkale Zaferi ve Savunma tedbirlerinin faydası ile İzmir önlerindeki İtilaf donanması çekilmiş ve abluka ortadan kalkmıştır.

Tezimizde daha çok arşiv belgeleri kullanılmıştır. Günümüzde arşivlerde kullanılmayı bekleyen çok sayıda belge bulunmaktadır. Dönemin ATASE belgeleri Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı ordusunun durumu ve askerî stratejisi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Belgelerden anlaşılacağı üzere Osmanlı ekonomisinde yaşanan zorluklara rağmen hem askerî yetkililerin stratejik hamleleri hem halkın desteği hem de idari yetkililerin özverili çalışmaları sonucunda İzmir Savunması başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. İzmir Valisi Rahmi Bey'in esir değişimi stratejisi, birinci bombardımanın sona ermesini sağlamıştır. Diğer taraftan İzmir ve Havalisi Kumandanı Mehmet Cemal Bey'in asker-sivil iş birliği stratejisi halkın da savunmaya destek olmasını sağlamıştır.

در مدحی قول دارد قوما زانده کافر
قوما زانی: برادی محمد علیک
اکامه حربی: بلیین کرام الله بهک

لہجہ باری و الخ قلمرو

121

D	23
F	3

۱۵ - مانتیج نامی محمد و محمد استانی امانت مدعیانک تحریک الحاکمیه عامه
مواظبت

۱ - امیر - ولدان محمد و محمد - از بزرگترین کتب معتبره بر طبعی
جایزه ای موهبت اولوب فواید کثیره تحریک محتاج اولوبتلی مالک هانزده که
دو تا صدلیه فا - یکه به برضائی حاکم دکتور - حقیقت بالمعنی
تجلیات عادی طویاضن عبارت کید - بدو جزیه کیه فواید بکثافت
طویجی جایزه ای تحت اقتدار دکتور -
برده قدره بر جایزه ای - بداره طویجی و بداره جایزه ای
بولنفته و فقط نیات و معنی موهبت جایزه ای و لطیف ایده مالکده
و موهبت فواید کثیره موهبت بولنفته در - بولنفته
از بزرگترین فواید است - در فواید بولنفته سوی مالک ایلی
طویضه بر بنا موهبت اولوب بداره و طویجی جایزه ای بزرگ برضیحه بداره
و موهبت بولنفته در - بولنفته موهبت تحت اقتدار ایده لوده
و موهبت بداره ایلی بداره بداره مالکده

۱۰ - تحریک طویجی جایزه ای بداره بداره بداره بداره بداره
بولنفته و بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره
جایزه ای بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره
مطلوبه موهبت - دلف [افدکتور] بداره بداره بداره بداره
بولنفته بداره

خود - دو موهبت که جایزه ای بداره بداره بداره بداره بداره
و فرقه مکرر بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره
و موهبت بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره
بداره ۱۱ - تحریک و موهبت بداره بداره بداره بداره بداره بداره
فایده بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره
عالم بالمعنی جایزه ای بداره بداره بداره بداره بداره بداره
سمت بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره
کتاب بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره بداره

Belge 2: Cafer Tayyar Bey'in Raporu, Sayfa: 1
(Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.1649, G.43, B.3)

D	23
F	3-1

اول قول - دو دولت تر که حیاء بعد از ترش شدن - بوی و مسکنت آید و در -
 که با حفظ شکم و مکرر کردن بهیچ حیاء نکند موله و آب در ده بونکرده
 اکثرینک محافظه بدواری موله بویا پنده و صبح استغایه ری
 آنگی - دین طایفه که در وقت آن - نشاید که در جوش مفعول
 تا به ایه مکنده - بدوایا خدا - دولت - صبر و حفظ
 نظری و در ایه جوش حیاء تر که بعد تر و کنده نظایه لای
 مکرر کردن که محفوظ چه موله خوشه مجبوز - موله نکند و در -
 آنچه چه موله و مکرر و بی حاله شدن - طایفه و در و در
 حیاء تر بوی و جوش خدا - دو و کنده تر و کنده مناسب بوی
 و آری طایفه حیاء نکند و در - در - در و در این استغایه
 نظری که مکرر و در -

م-۱ قانونی تحفہ

۱- انجمنه مؤلفین نظام ضابطی اید اوله ده بیله نظام ضابطی
ضابطی . انجمنه - اوله استقامت . ختم کله تده .
اولون - انجمن استقامت . ختم کله تده . ضابطی ختمی
۲- خود ادوا - لاه حویه - طبع اوله ایدلی .

ب۔ ۱۲ کا نقشہ

۱- کتبی نسخی ، اکتبی نسخی ، خطی اید میرالوزی بر مناسبت طبعی بطریقی
بر مناسبت مفسرہ کی کتاب ، بر مناسبت مفسرہ کی ، از مفسرہ - بر مناسبت اور مناسبت
۲- کتبی نسخی نوعی انان فاسحق جلدی

۱-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲

۱- انجمنه مولود بالبحر
۲- انجمنه مولود بالبحر
۳- انجمنه مولود بالبحر
۴- انجمنه مولود بالبحر
۵- انجمنه مولود بالبحر
۶- انجمنه مولود بالبحر
۷- انجمنه مولود بالبحر
۸- انجمنه مولود بالبحر
۹- انجمنه مولود بالبحر
۱۰- انجمنه مولود بالبحر

۵۰
D 23
F 3-5

۶- قه‌اردو دانه سی باضنه ۱۱.۴۴۱ منی ۹۲۱۸۰ غی معی که حیثاً ،
«۲۴» ازار وارده . قه‌اردو دانه سی که معی که حیثاً .
ضربتی ایون تقیاً ۱۱.۴۴۱ آکای اضافی احتیاج وارده .
آکای قوی نظیر قطعی فی ضربه سیه احتیاط وارده و بعد از آن
ازار اوله سی قول ای طقد . قه‌اردو دانه سی باغی قاجام ۱۱.۴۴۱
کو . رضات ایون نه بلده بر نکسلوت و نه مورنه احتیاج قه‌اردو دانه
درختی قه‌اردو دانه سی و سالت تقیاً ۱۱.۴۴۱ ، آسیر ، دوه ، آت ،
آت ، حکیم کی حکیم اولون کهری مکتف بر خیره نیخی اولون
بوزخ یک حیض . بوزخ ایوب و بوزخ آکای قه‌اردو دانه سی باغی
قه‌اردو دانه سی تقیاً ۱۱.۴۴۱ . قوی و سالت تقیاً ۱۱.۴۴۱
دسته ۱۱.۴۴۱ قی زخمت مکتف اولون بوزخ . آسیر ، دوه ، آت ،
اقدی که قهری اولون آکای بوزخ بوزخ زخمت مکتف یکدی که قوت
وامم آکیده و سالت تقیاً ۱۱.۴۴۱ و سالت مکتف مکتف
آکیده ۱۱.۴۴۱ . آتجه آسیر و سالت تقیاً ۱۱.۴۴۱
مکتف اولون بر سالت اولون سالت بکیز درختی قه‌اردو دانه سی
بکیز و سالت بکیز و سالت تقیاً ۱۱.۴۴۱ آکای مکتف
کو . قه‌اردو دانه سی .

۶	۴	۷- درختی قه‌اردو دانه سی
۵	۴	تلفات
۵	۵	آکای طوی
۸	۵	آسیر
۱۲	۵	احتیاج
۱۰	۵	آکای بکیز
۷	۶	کک بکیز
۷	۵	کک بکیز
۱۰	۵	کک طوی

Belge 6: Cafer Tayyar Bey'in Raporu, Sayfa: 5
(Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.1649, G.43, B.3-4)

A	50
D	23
E	3-6

صفحه
۷

۶	۴	کتابخانه	اودنچی رقم قطعه
۶	۴	کتابخانه	
۸	۴	کتابخانه	
۱۰	۴	کتابخانه	
۱۱	۷	کتابخانه	اودنچی رقم قطعه
۱۰	۶	کتابخانه	
۱۲	۷	کتابخانه	
۱۱	۷	کتابخانه	

نام همدی قتیرو . با نام خدا اودن قطعه ۱۱ مخزن
بر دفعه نخستین محلی یا بلای اودن کرده ضربت با سنگین
اودن رقم اودن کلمه ویرانی اودن . ۱۰ مخزن و ۱۱ مخزن
همن نام کند . اودن اودن بلای اودن ضربت
مخزن رقم یا بلای اودن .

۸- اودن اودن منطقه سده کلمه نقد و کلمه تفکیک اودن
ضربت اودن اودن اودن اودن اودن . ویران شده
موجود اودن اودن اودن اودن اودن . ویران شده
موجود .

۹- ضربت تقیوت قویا بلای کلمه اودن اودن . اودن
ضربت و کلمه اودن ضربت اودن اودن ویران شده
۱۰ ویران شده اودن . ویران شده اودن اودن
ویران شده اودن اودن اودن اودن اودن . ویران شده
فوندا اودن اودن اودن اودن اودن اودن . ویران شده
ضربت فوندا اودن اودن . ویران شده اودن اودن
بکرم فوندا اودن اودن . ویران شده اودن اودن
ویران شده اودن اودن اودن اودن اودن . ویران شده
موجود اودن اودن اودن اودن اودن .

A	50
D	23
F	3-7

۱- هک تهرصدی اید سغورورک مافطی ایچون قه اورو منطقه سون
 قه اورو ، مری ، مکی طوبی مکی هک تهرصدی سغورورک
 مافطی نه خفیه اید مکی .

آبالقده اغیا قوی جندی همدیه قدر مافطی سون
 واه کوردی مافطی اونی صورتی تحت تر صوره آفکده . ویر
 ایچون زبایات یا بیه . ویا بیه همد . وایک تر دینه ده بیا
 قه اورو بولمده .

۲- مکی قه اورو ده همدیه قه نظام سون مکی مکی
 بولمده مکی اید مکی مکی .

مکی قه اورو ده مکی مکی
 مکی مکی
 مکی مکی

ازمیرده کی بومباردمان

ازمیرده دشمن طوریل کیسینک عرقی حقننده

ازمیر قوماندانلی ط فندن ۲۶ شباط تاریخله ازمیر غزنه لرینه نبلغات آتیله اجرا اولونمشدر: دونگی (اولکی) صالی کیجه سی دشمن دوناعامی قلعه جوارینه تقریبه پروژو کتورلر اوزرینه ساعت بدیده آتش آجه رقی یوز بکری مریمی اداخت اتمش و بو آئاده طوریل سیادی کیسی ایلری سورمش ایسه ده مذ کور کینک بطاریه لریمز طرفندن آتیلان مرینک اصاجی و یاطوریلله چاربه سی ایله غرق اولدینی مرتبانک جانغراش صدالردن آکلاشیلمشدر .
بو آئاده ده له الحمد بطاریه لریمز و استحقاکلریمز هیچ بر خساره اوغرامادی کی افرادجه ده ضایعاتر یوقدر .

ازمیر قییلانده ظهور ایدن انقاض و امشلر

صولکلی « کویلی » غزنه سندن: بطاریه و یاطوریللریمزک غرق ایتدیکی دشمن کیلری افراندق بوغولانلرک نملری یاواش یاواش قیلرله جیقه جیقه باشلامشدر . دون طوزله طرفلرله بولمشلردن برقاچ دانه چیقمشدر . آرتق بولمشلرله موقعیلریمیزی تأویل قبول ایتیه جک سورنده انبات ایلمکده درلر .
§ صاغلام اوله رق خبر آلدیمیزه کوره ، دون آقشام اوزری قارش یاقه ساحلنه مفروق واپورل انقضندن ایکی صندال ایله برقاچ شایقه کتیرلمشدر .

قهرمان عسکر و ابطلریمزک مقابله سی

کویلی غزنه سندن : ولایت عمومی مجلسنک وطنی شان و شرفله مدافعه ایدن مستحکم موقملرک قهرمان ضابط و آوسلان عسکر لرینه تشکر ایلمدیکینی کینلرده یازمش ابدک ازمیر وحوالیسی قوماندانلی بودنه صورتی آشاغی به کچر دیکم زنجیر براتی والی بکه کوندردک ، بو دلاورلرک مقابله و تأمینای اولاشدیرمشدر .

« ذات ولایتینا اهلرله ازمیر ولایتنک ممثلی اولان مجلس عمومی » ولایت اعضاسی طرفندن موقم مستحکم ضابطان و اقراینه ابلاغ بووریلان سلام و تشکر تبلیغ ایدلمشدر .
حکومت و ملتزک ممللری طرفندن وقوع بولان شو جان قیمت سلام و تشکر طوب باشندم آنجق و طبقه سی ایفا ایدن ضابطان و عسکر لریمزی لبرر من شکران ایلمشدر .

دقیقه دن دقیقه به ذاتاً عجز ایچنده « قهور اوافنده بولونان دشمنک مقدس طوبراقلریمزه آباق بیله باصه مایه جفته شیمدین امنیت مطلقه ایچنده بولونلرینک ذات ولایتینا اهلرله محترم اعضای ولایت تبلیغی طاجزلردن استرحام ایشلر و بلایه الک صمیمی سلاملر ایله عرض من شکران ایلمشدر اولبایده

ازمیرده کی محارب دولتر تبعه سی

۲۵ شباط تاریخلی « آشنک » غزنه سندن : محاربته الیهی شکل اوزرینه شهریمزده اقامت ایدوب حکومتجه امیر حرب صیقله دوست و لطف بنالره برله شد بر بلرک تحت نظارت آتیش اولان دشمن دولتر تبعه سی دون صباح مرست برافتمشدر .

Belge 10: İzmir Bombardmanı Hakkında Gazete Haberidir.
(Tasvir-i Efkâr Gazetesi, Numara 1379, 15 Mart 1915, sayfa: 2)

ياوز دريد نوطى ومدلى قروا زورى

حکومت مزك ، بتون افراد مائى سونجندن
آغلانان موفقيات فوق العاده سندن اوله رق ،
آلمانلردن (غوبن) و (بره سلاو) سفينه -
فرينك صائون آلتى خبرى ، دون صبا حندن
برى شهرينز اهالىنى تصويره صيغماز برشوق
وغليان ايچنده ياشاشدر .

— خبرك وارمى ؟

بو مقدمه ، و آل برلر زش مسرت ايچنده
تكرار ايديليور و صكره هر كس فكرينى بيان
ايدييور ، كوكلنك سويجلىرى دو كويور ،
آس-ميدلر ، تبريكلىر بونى تعقيب ايدييوردي .
تايدى قوله دن سر كجيه قدر ساحل بوييه
اهالى يايلىش ، قادين ، اركك ، چوجوق ،
كنج واختيار - آرقى بزم اولان و بزم شانلى
س-نجاعزى طاشيده جق اولان - بو مكملى
حرب سفينه لرى كورمكه شتاب ايتمشدى .
واپورلر كدون ليانمز كه جكنى ظن ايله مشلردى .
حال بوكه سفينه لر دون هنوز نعره لياننده
بولتيوردى .

جناب حقك برا حسان ربانىسى وحكومت مزك
ى افتخار بر اثر كياستى اولان بوموفقيت ،
ياشاديفمز تاريخى ومهم كوتلرده ، بزم
لون ايضاحدن مستغنى براهميت خارق العاده ي
يزدر . اويله كه بونى بتون عثمانلر در حال تقدير
ايلروحياتك كمستناد يقه لرنده طولاجق بر
سهيجان پروران ايله غننه لرده كي بومزده ي
برج دفعه لر او قوم مشلر و كنديلرى اينسا -
نذقه جاليت مشلردر .

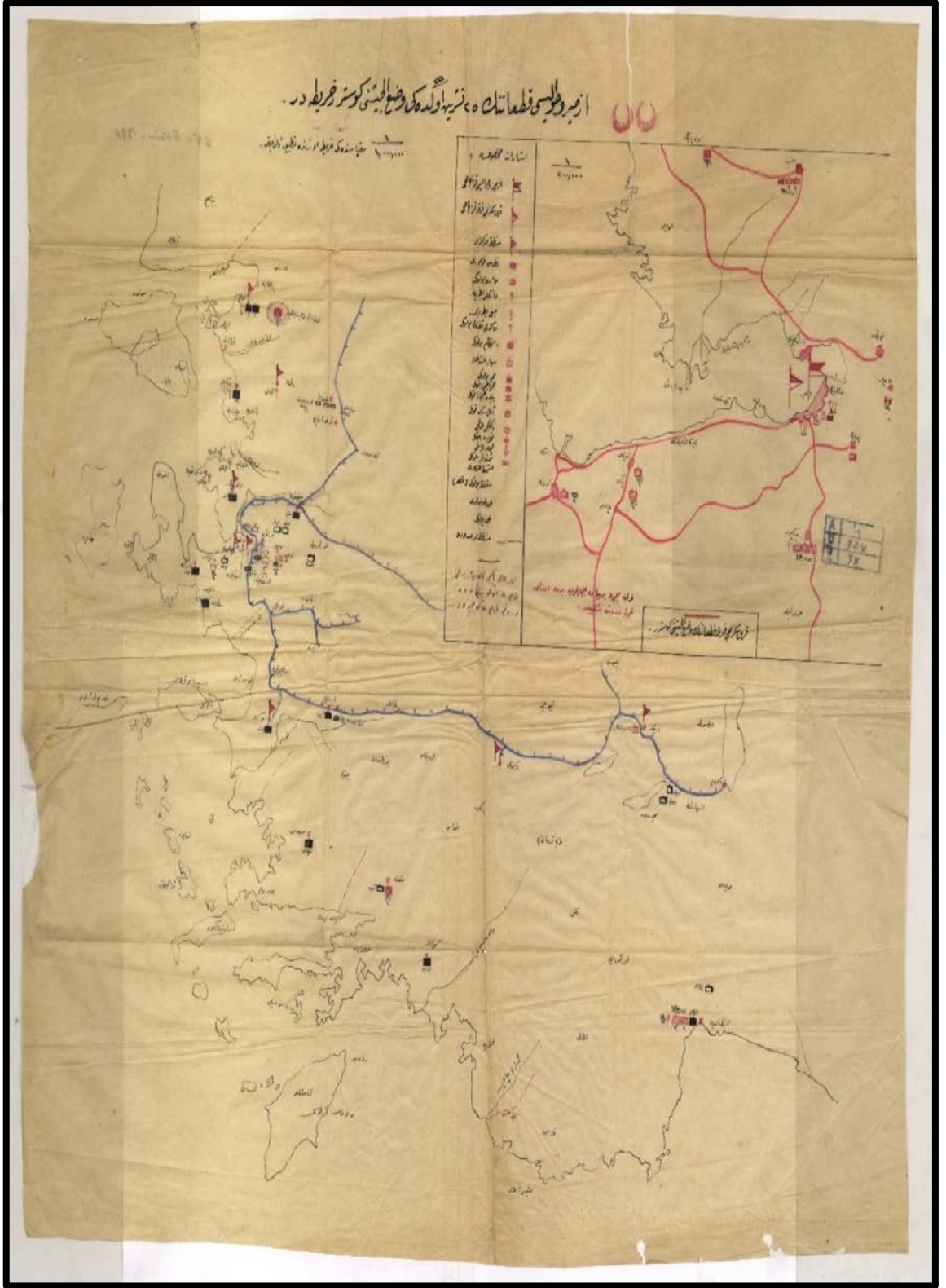
Belge 11: Yavuz ve Midilli Kruvazörleri Hakkında Gazete Haberidir.
(İkdam Gazetesi, Numara: 6277, Tarih: 14 Ağustos 1914, sayfa: 2)

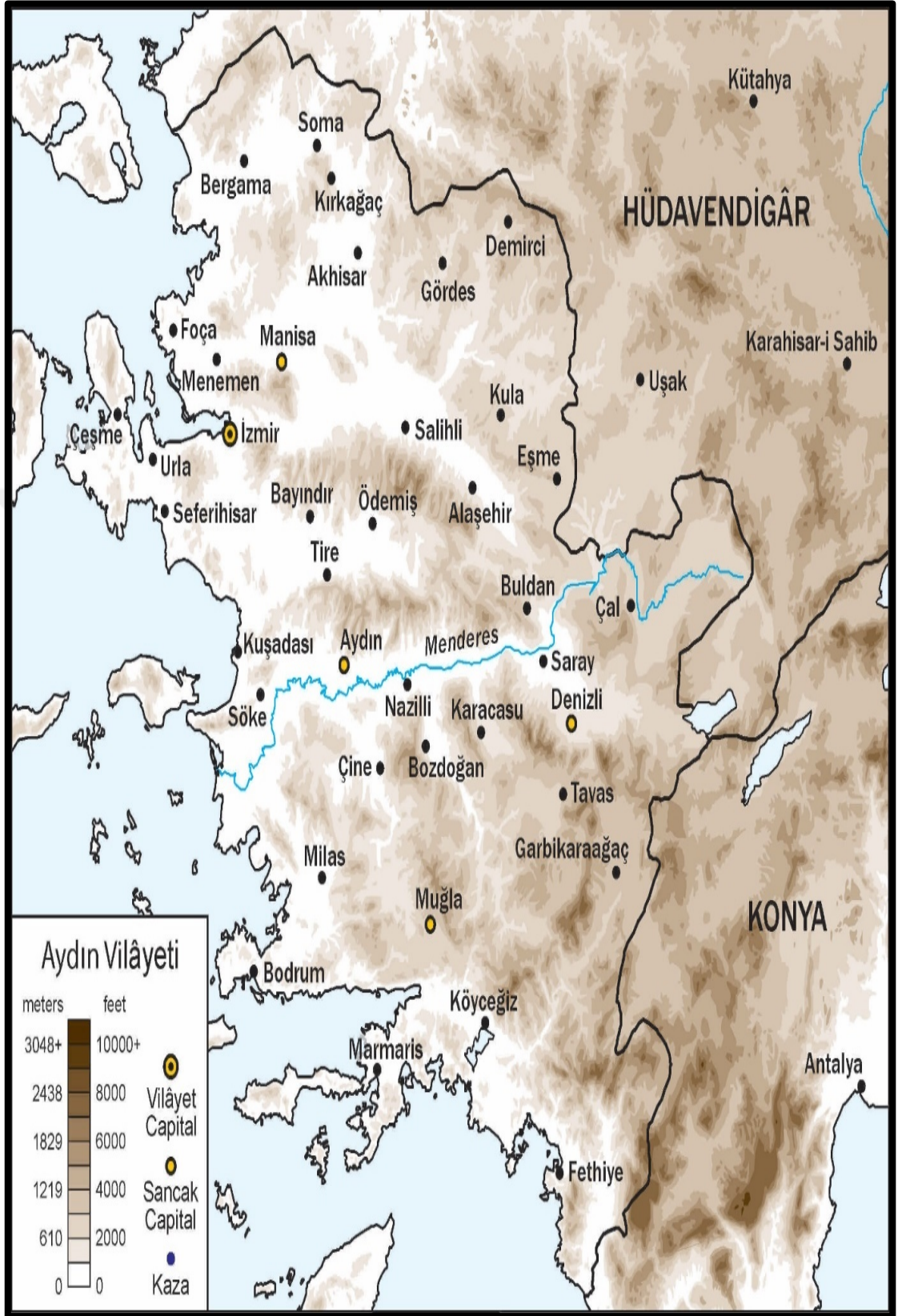
Belge 12: Birinci İzmir Bombardımanında (5-11 Mart 1915) Bataryalarımızdan Yapılan Mermi Sarfiyatını Gösterir Cetveldir.
(Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.4751, G.H-6, B.1-32)

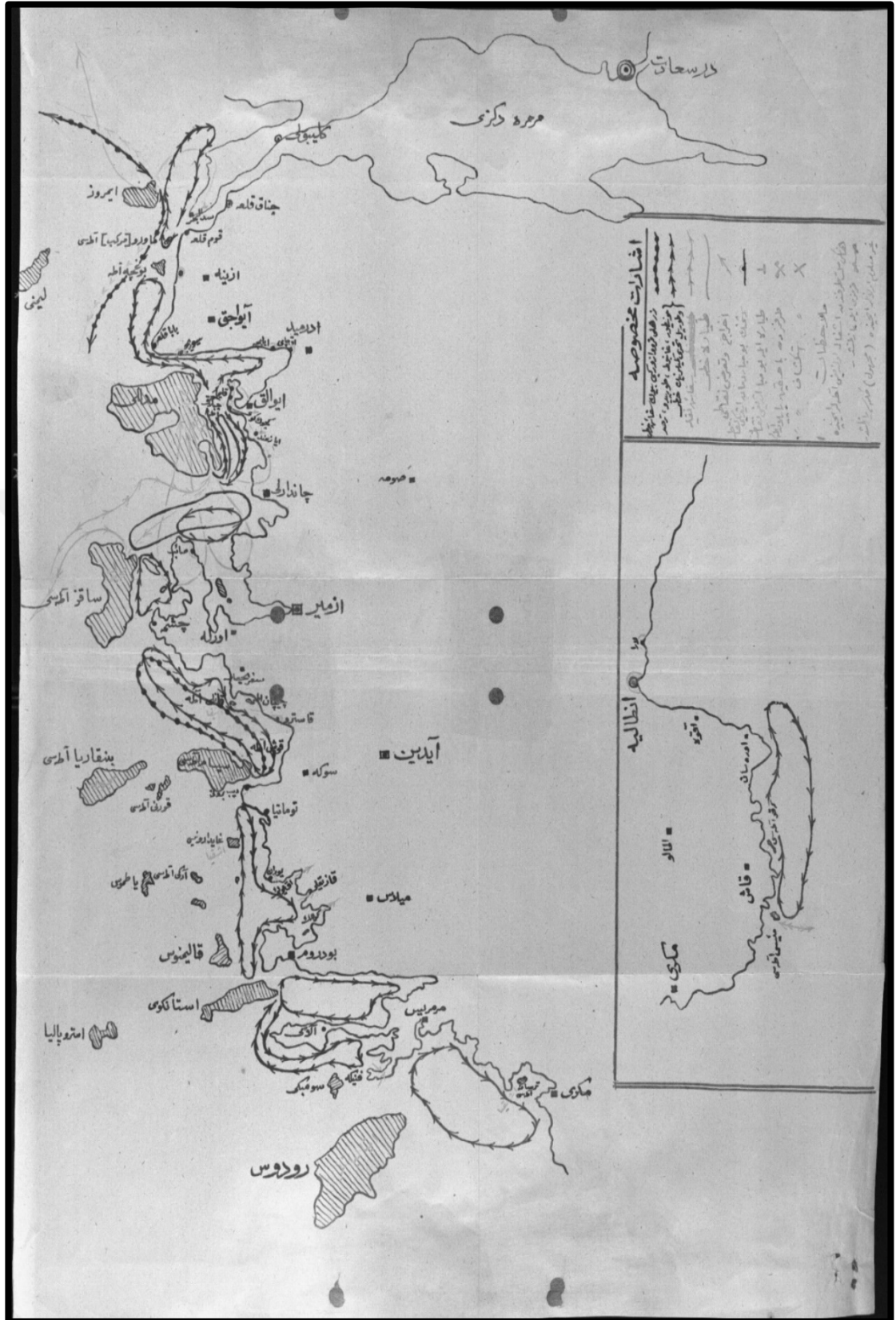
Belge 13: 4'üncü Kolordu ve Kolorduya merbut İzmir ve Havalisi Kumandanlığı Nizam-ı Harbini Gösterir Belgedir.
(Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.4751, G.H-6, B.1-65)

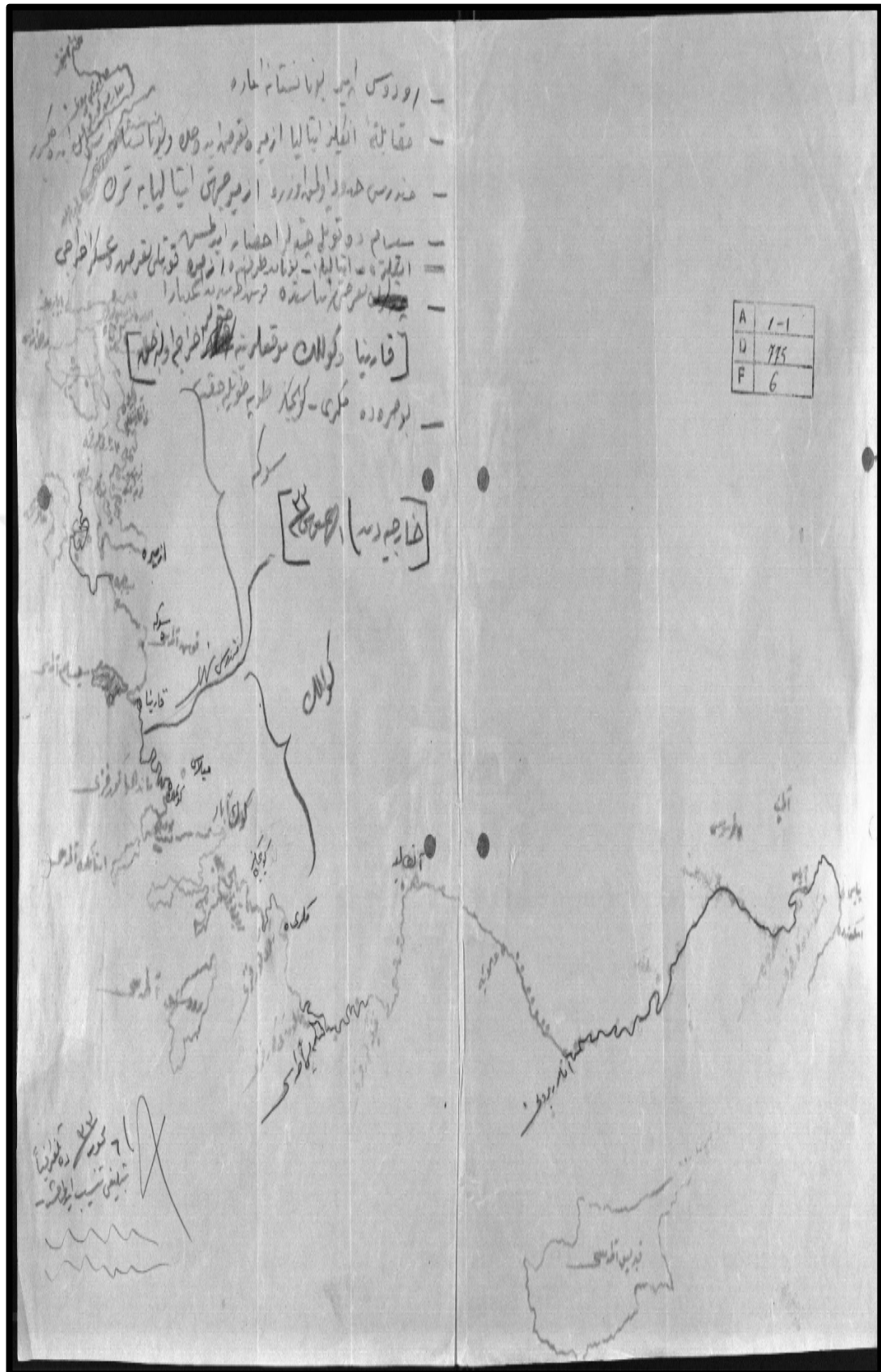
Harita 1: İzmir ve Havalisi Kıtaatının 7 Kasım 1915 Tarihli Askerî Durumunu Gösterir Haritadır.
(Genelkurmay ATASE Arşivi:123-728-581-038)

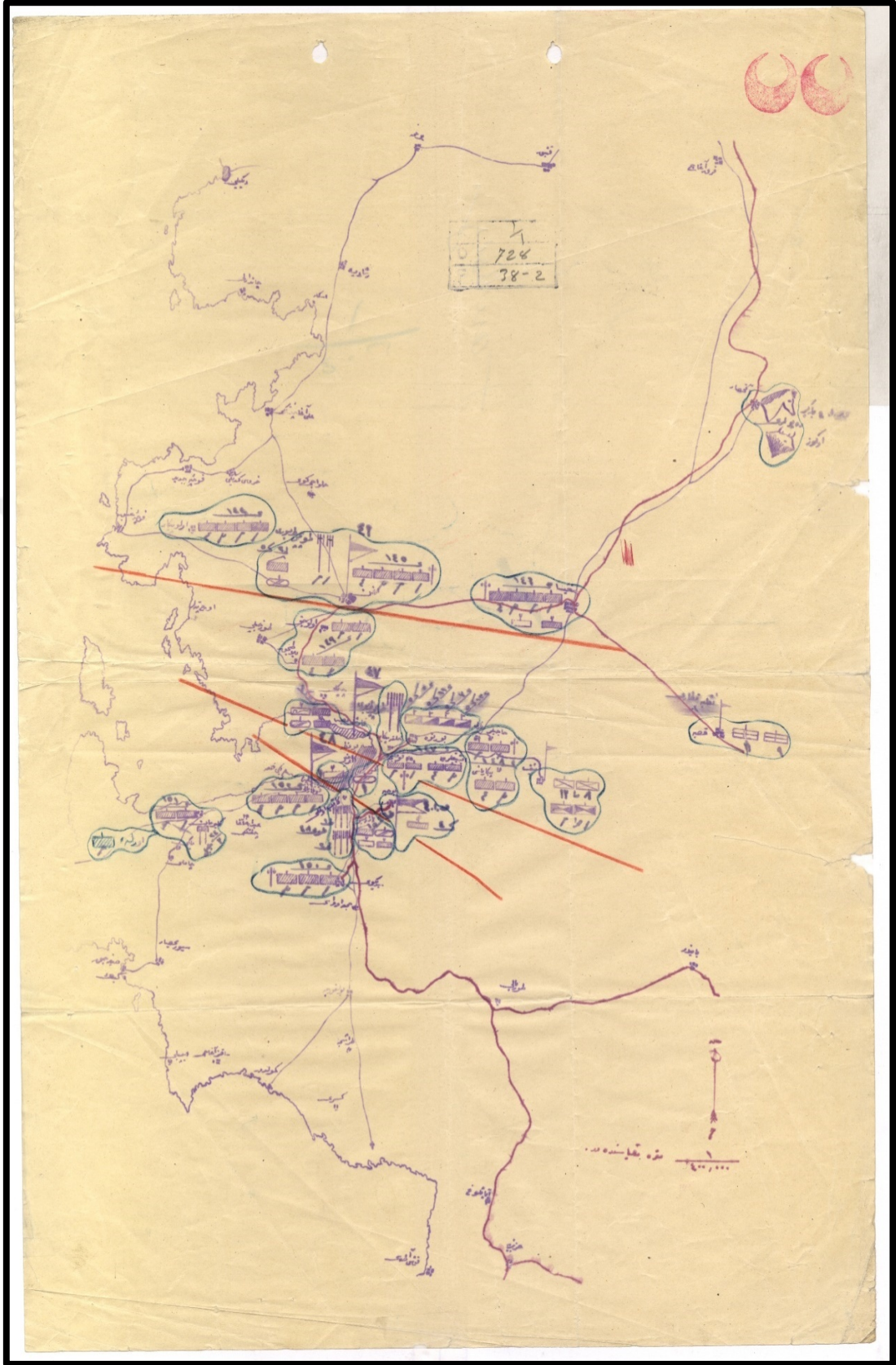
Harita 2: Aydın Vilâyeti

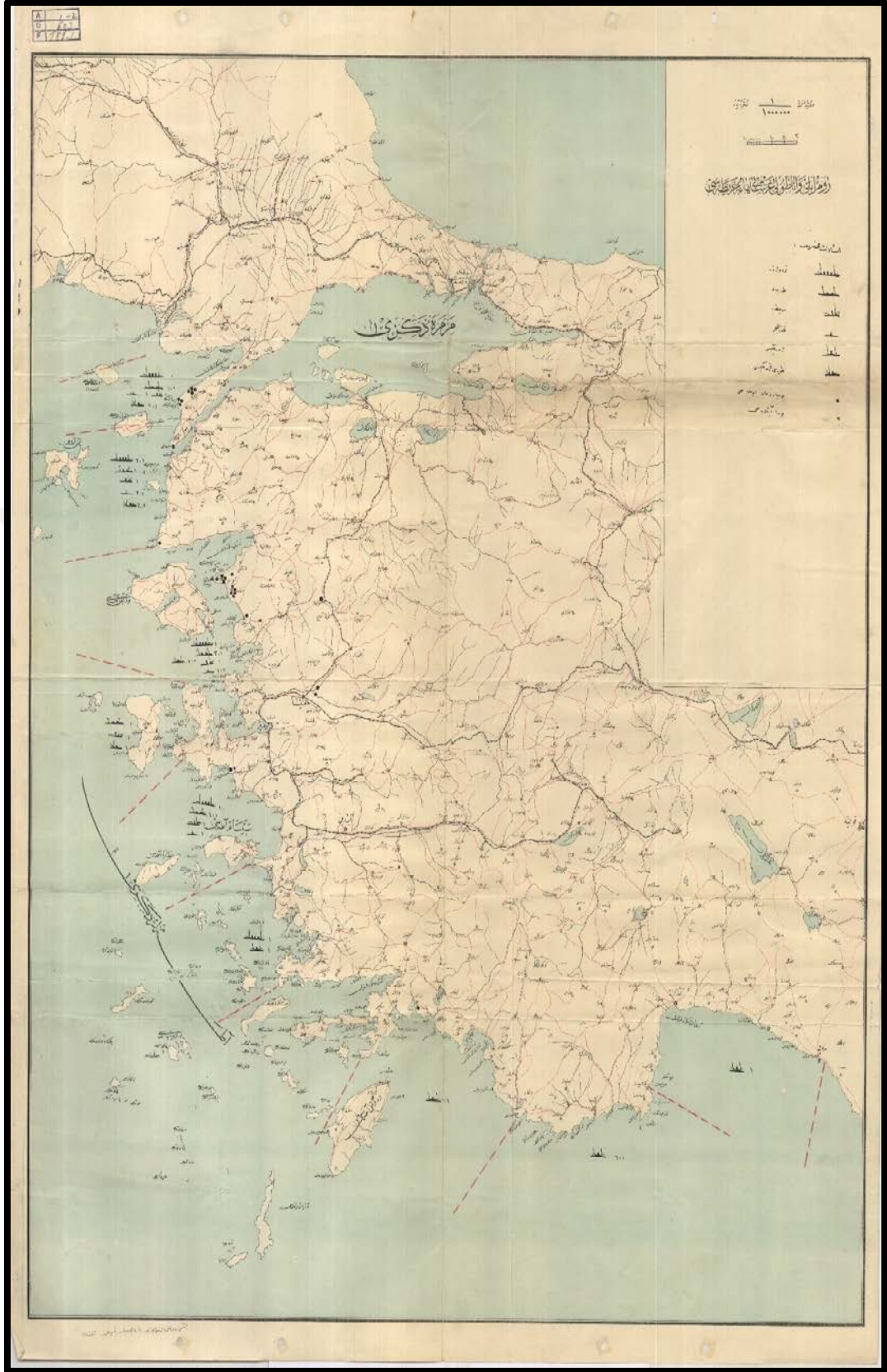
Harita 3: Zırhlı, Gambot, Nakliye Gemisi ve Uçak Hatlarını Gösterir Haritadır. (Genelkurmay ATASE Arşivi: 39-775-178-012)

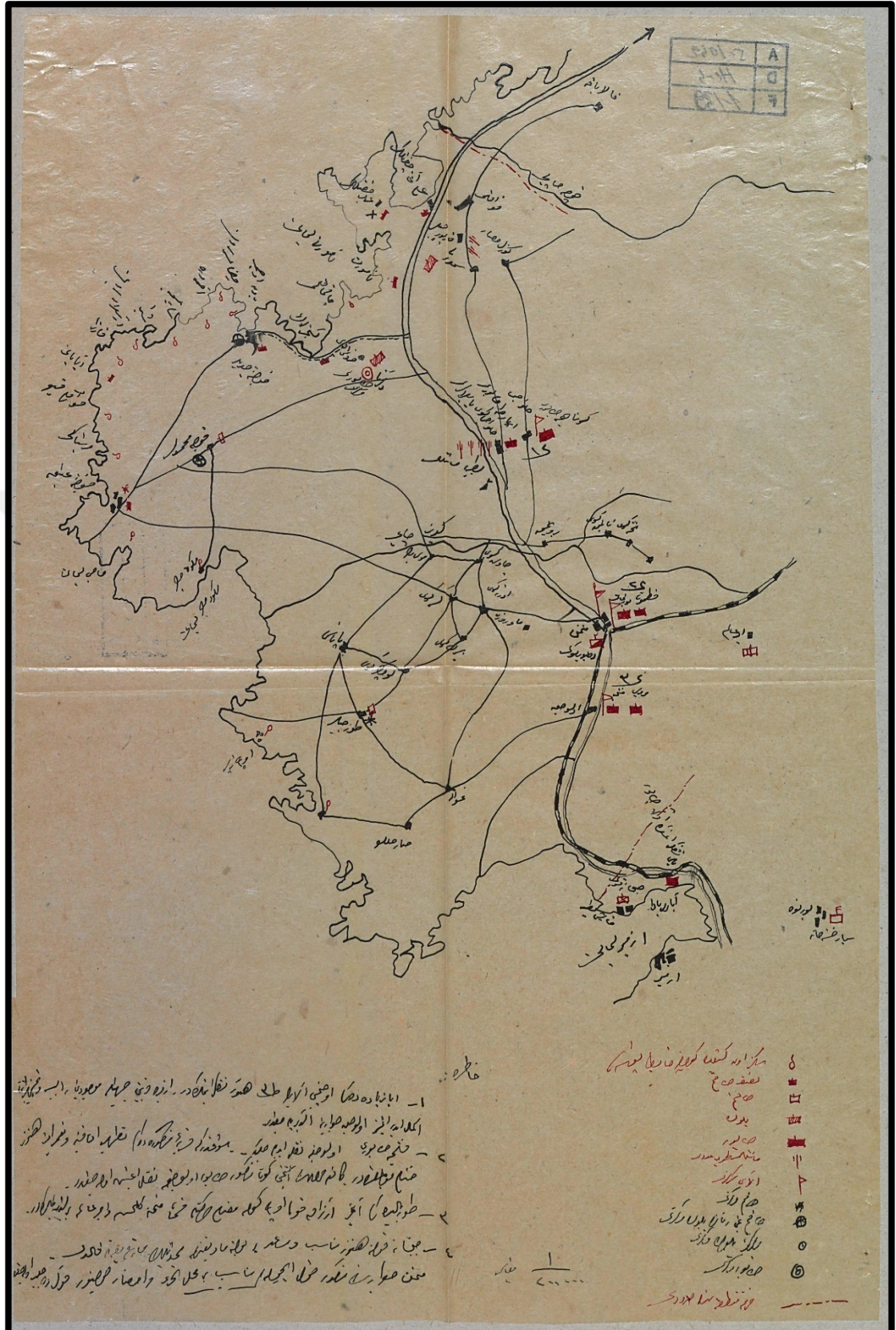
Harita 4: Düşman Kuvvetlerini Gösterir 1 Ağustos 1917 Tarihli Haritadır.
(Genelkurmay ATASE Arşivi, 39-775-178-006)

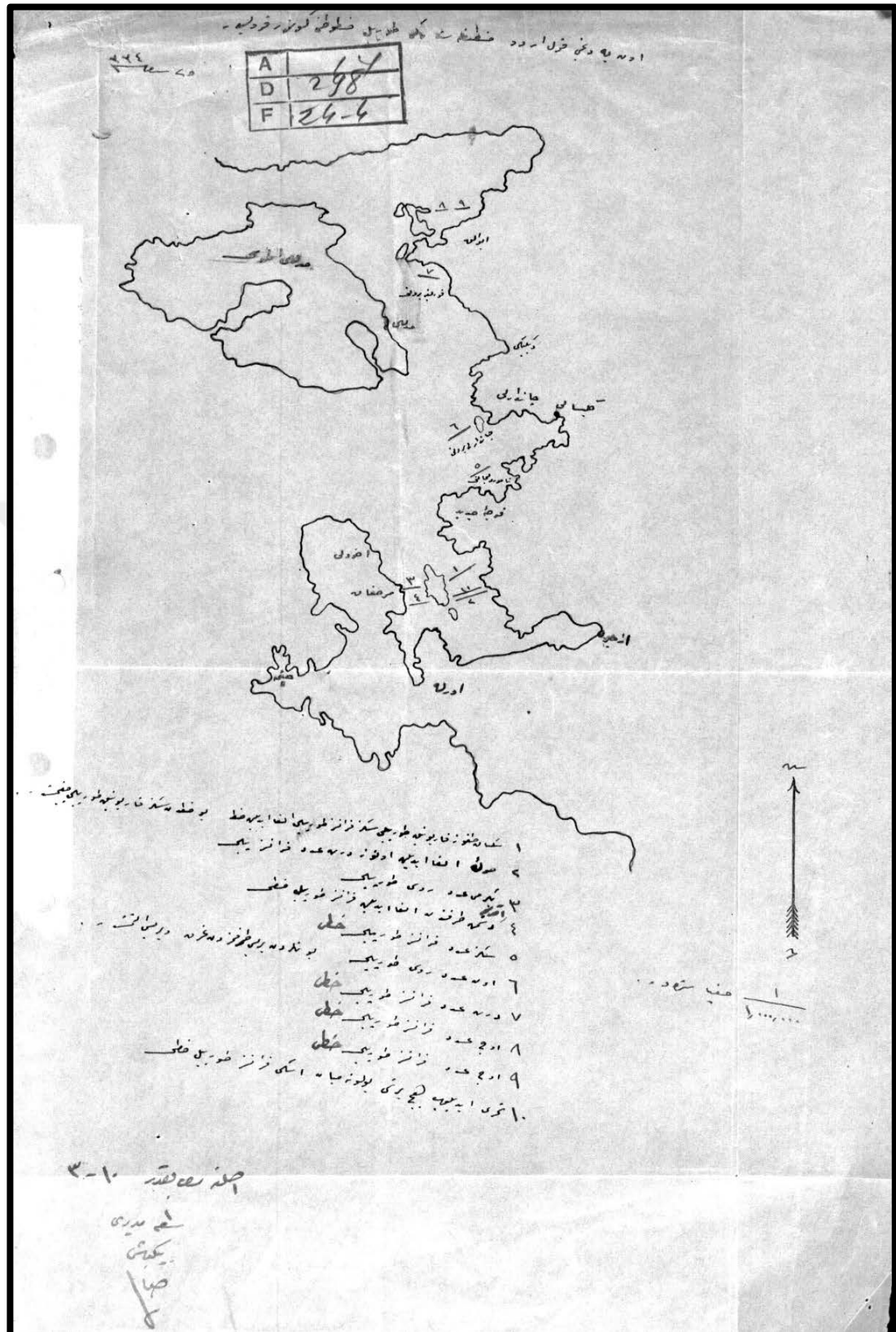
Harita 5: İzmir’de Birliklerin Durumunu Gösterir Haritadır.
(Genelkurmay ATASE Arşivi: 123-728-581-038)

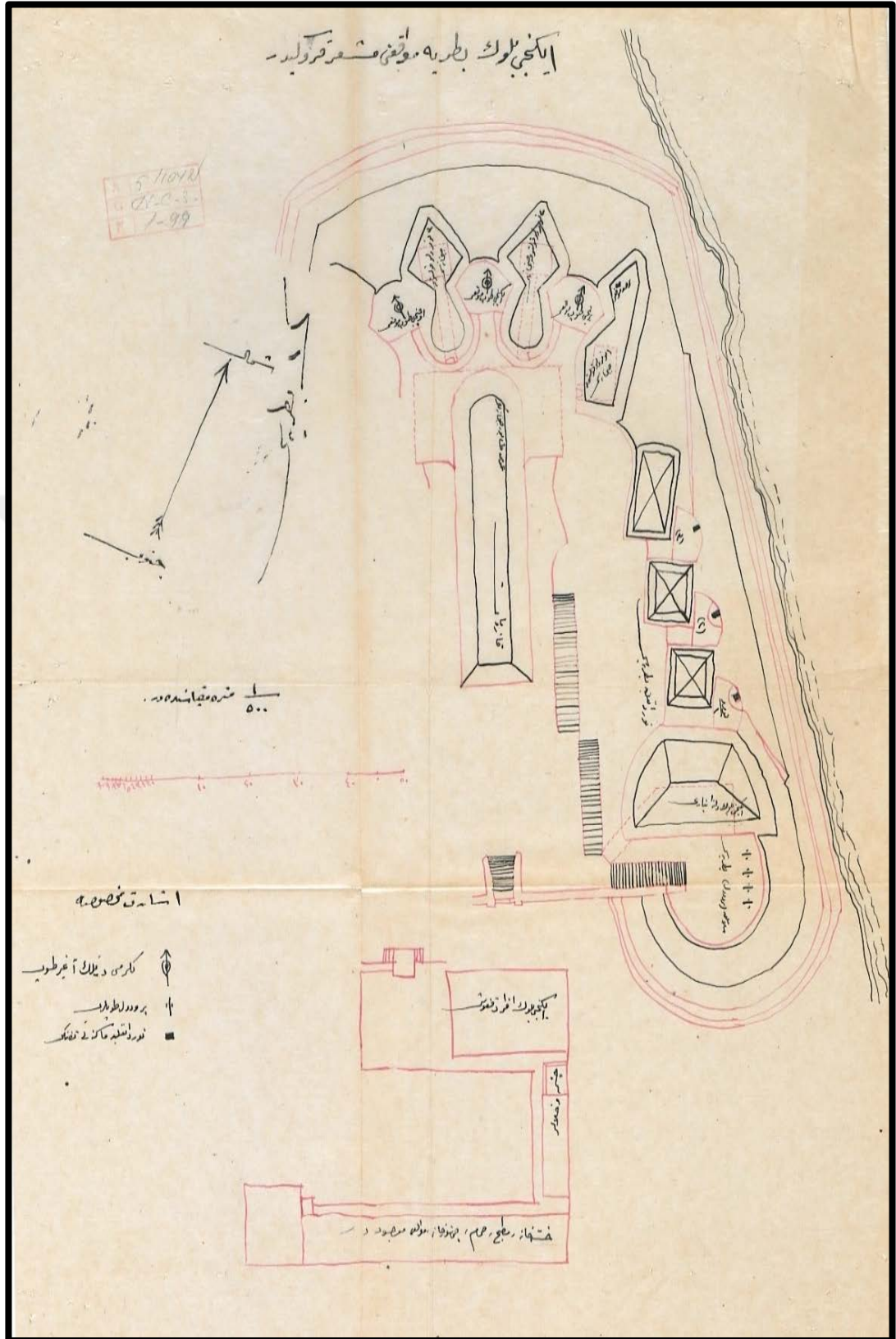
Harita 6: **Rumeli ve Anadolu Savaş Haritasıdır.**
(Genelkurmay ATASE Arşivi: 502-603-1962-151-01)

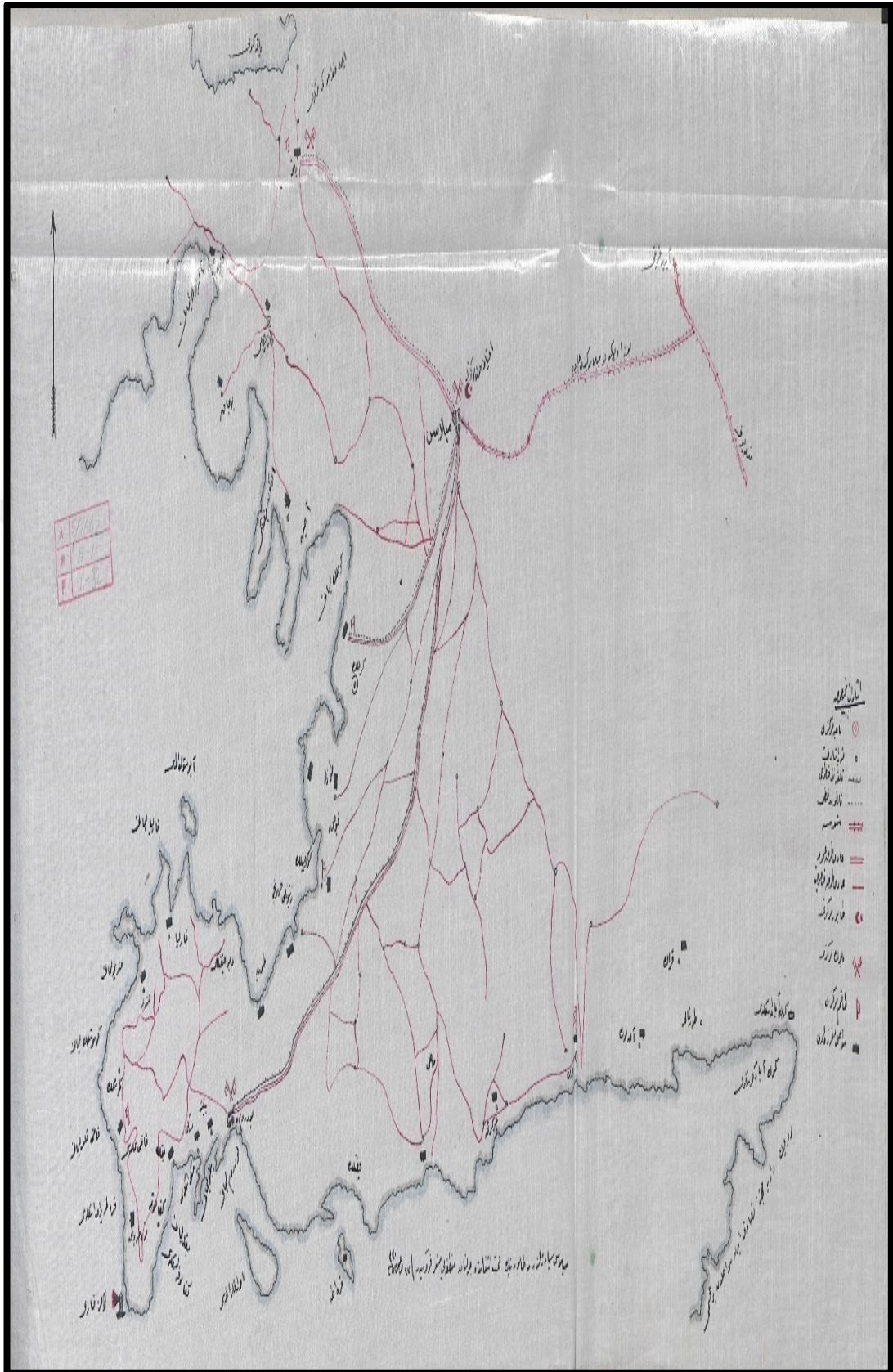
Harita 7: İzmir ve Çevresindeki Tabur ve Bataryaları Gösterir Haritadır.
(Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.4751, G.H4, B.1-139.)

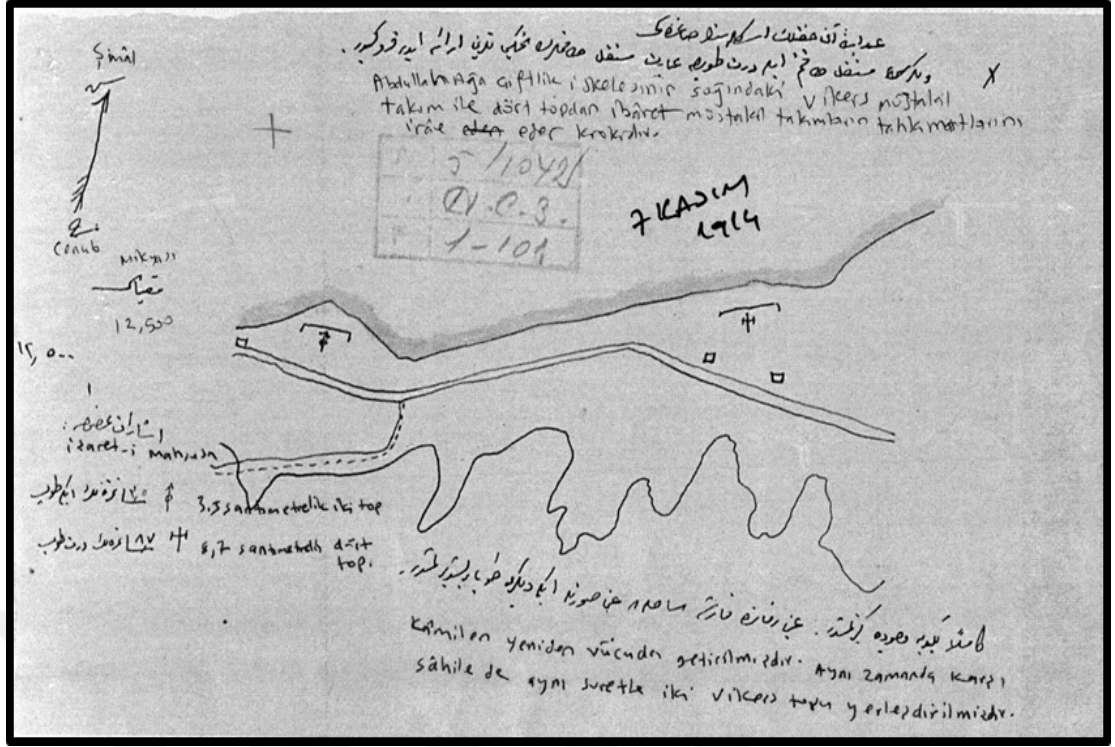
Harita 8: 17'nci Kolordu Mıntukasındaki Torpil Hatlarını Gösterir 25 Şubat 1918 Tarihli Haritadır. (Genelkurmay ATASE Arşivi: 192-298-809-024-04.)

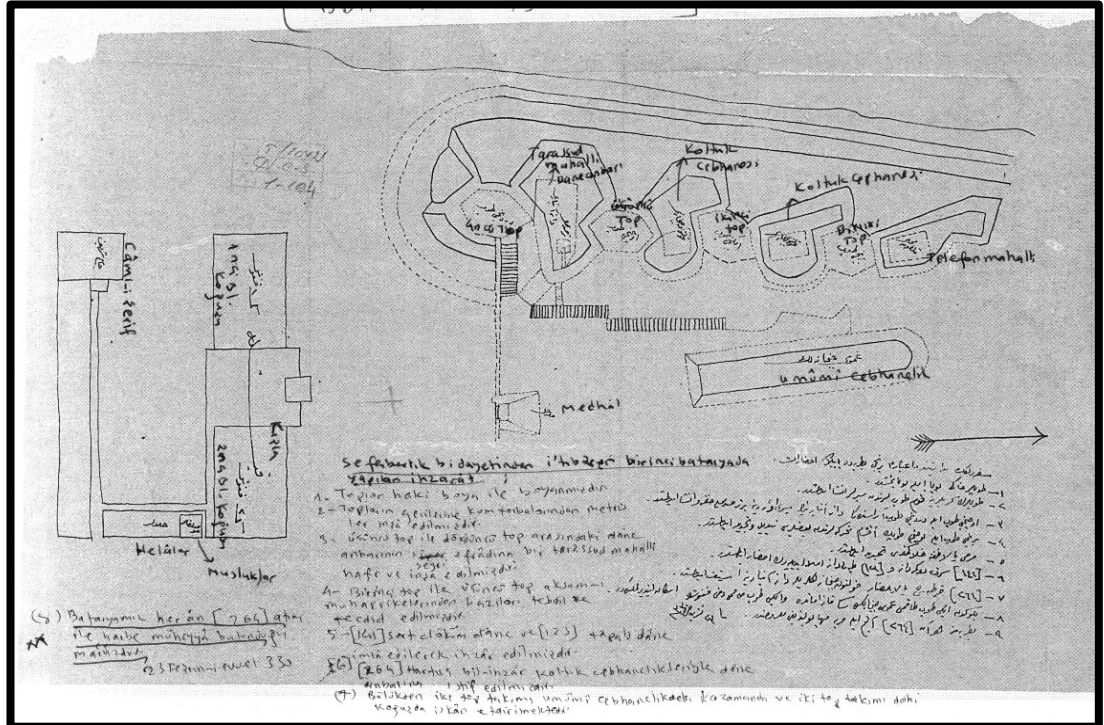
Kroki 1: Yenikale İzmir Müstahkem Mevkii Kumandanlığı Sorumluluk Sahasındaki İkinci Bölük Batarya Mevkilerini Gösterir 07 Kasım 1914 Tarihli Krokidir. (Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.4751, G.H3, B.1-99.)

Kroki 2: Milas Seyyar Jandarma Taburu Emri Altında Bulunan Mıntıkaları Gösterir Krokidir. (Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.4751, G.H1, B.1-32.)

Kroki 6: Abdullah Ağa Çitlik İskelesinin Sağındaki Vickers Müstakil Takım ile Dört Toptan İbarete Müstakil Takımların Tahkimatlarını Gösterir Krokidir. (Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.4751, G.H3, B.1-101.)

Kroki 7: Seferberlik Başlangıcından İtibaren Yenikale Müstahkem Mevkii Birinci Batarya'da Yapılan Hazırlıkları Gösterir Krokidir. (Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.4751, G.H3, B.1-104.)

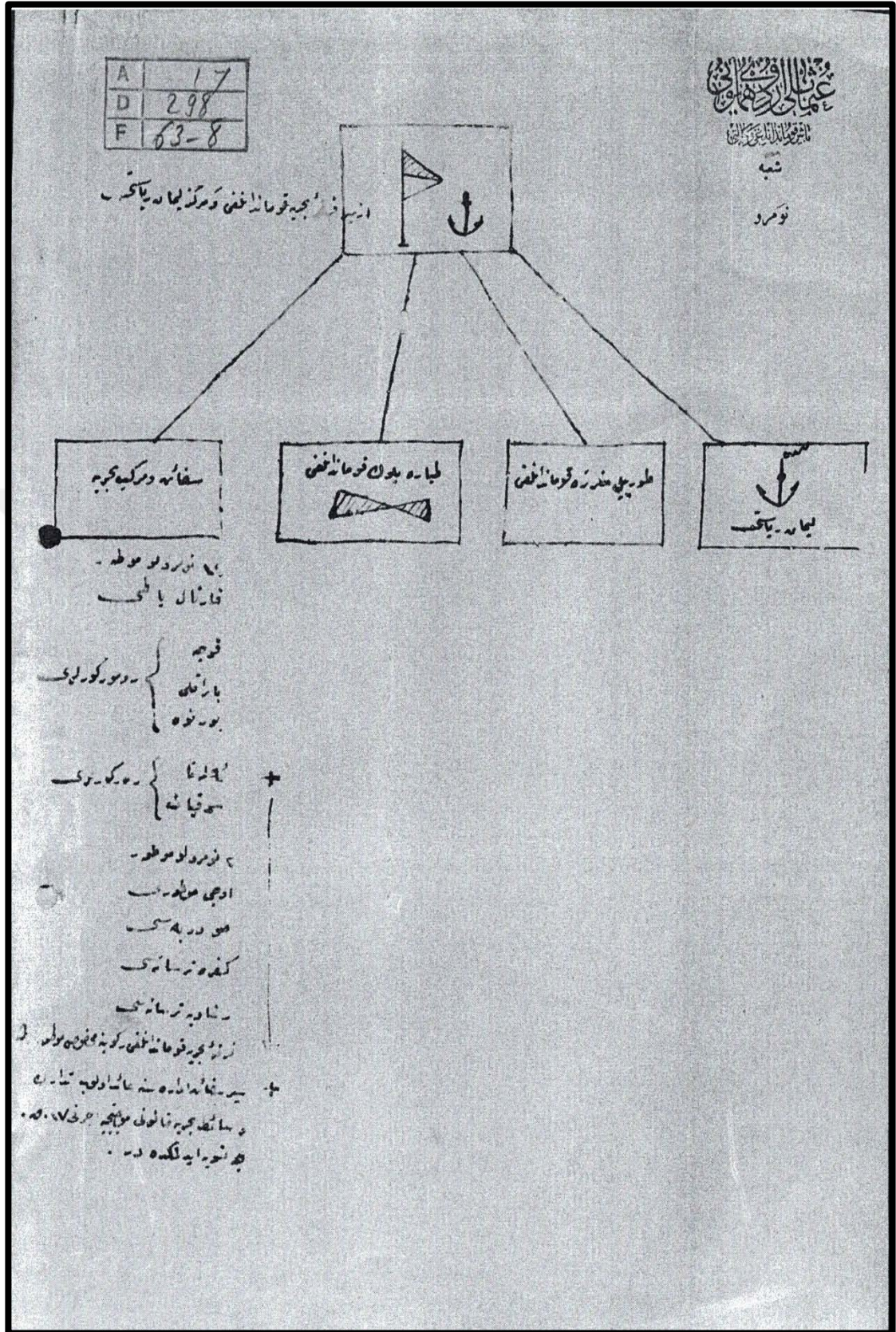

Kroki 10: İzmir Ağır Topçu Taburu 4'üncü Bölük Top Mevkileri ile Zabitan, Efrad, Hayvanat ikametgâhları ve Cebhâne Mahallerini Gösterir 07 Kasım 1914 Tarihli Krokidir.

(Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, K.4751, G.H3, B.1-100.)

Kroki 11: İzmir Fırka-yı Bahriye Kumandanlığı ve Merkez Liman Riyasetinin Kuruluşunu Gösterir Krokidir.

(Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, 192-298-809-063-05)

Kroki 12: İzmir Fırka-yı Bahriye Kumandanlığı ve Merkez Liman Riyasetinin Kuruluşunu Gösterir Krokidir.

(Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, 192-298-809-063-05a)

KAYNAKÇA

I. ARŞİV KAYNAKLARI VE RESMÎ YAYINLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, HR. SYS, 2097/1_8, 28-29.

BOA, **Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR)**, Dosya No: 44, Belge No: 29.

BOA, **Hariciye Nezareti (HR.)**, **Matbuat (MA)**, 1104/81. ve 1105/18.

BOA, Dâhiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus, 27/2.

BOA, Hariciye Nezareti, Siyasi Kısım, 3_15, 31.

BOA, Matbuat Dairesi, HR. MA, 1105/41.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE), Birinci Dünya Harbi (BDH), K.4751, G.H-1, B.1-1.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H3, B.1-7(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K. 4751, G. H3, B. 1-15.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.3-3.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-15.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H-1, B.1-1.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.13-1

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-16(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-118.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-6.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-8.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-9a.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-10.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-12a.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-33.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-31a.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-40a.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-10.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-190.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-125.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.H1, B.7-3.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-15(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1- 55.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4753, GH12, B.1-65.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, GH12, B. 1-62(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-5a.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-4

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, GH12, B.1-109.

Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-070-1.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-4

Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-070-1.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H5, B.1-46.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-70.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.13-1

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H14, B.1-15.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H14, B.1-19.

Genelkurmay ATASE Arşivi, 661-456-2-84.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.H31, B.7.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.H31, B.7-4.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.H31, B.7-7

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-5(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-65.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K. 4751, G.H3, B.1-9.

Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-065.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H.2, B.1-13.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H. 4, B.1-146

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751G. H11, B. 1-26

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-195.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H.5, B.1-8.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-92.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.31, B.7-5(6).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1646, G.31, B.7-9.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-8.

Genelkurmay ATASE Arşivi: BDH, 4751, G.H5, B. 1-50

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-12(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H3, B.1-5.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K. 4751, G.H3, B.1-8(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-35.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-47(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H3, B.1-40.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H3, B.1-40.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 4751, H.5, B.1-14.
Genelkurmay ATASE Arşivi: 192-298-809-024-04.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K4751, G.H15, B.1-20
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K4751, G.H15, B.1-20(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G. H12, B.1-65.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-13.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 4751, H6, 1-68a.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 4751, H6, 1-79
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.3 (1-7)
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-5a.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-26a.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-27.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-31.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.3-6.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.1649, G.43, B.3-7
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-43a.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-43a
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-102.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K. 4751, G. H3, B. 1-15.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G. H5, B.1-11.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 2174, 95-1-10.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-34.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G. H8, B.1-70a.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751,G. H12, B.1-51.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.2175, G.95, B.1-18.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-186.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H4, B.1-192.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 18-167-85-101.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, 18-167-85-116-1.
Genelkurmay ATASE Arşivi, 661-456-284-1-12.
Genelkurmay ATASE Arşivi, 661-456-284-1-22.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-31.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-8a.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-118.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H5, B.1-38.

Genelkurmay ATASE Arşivi, 93-474-017.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1.-185(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751,G. H7, B.1-1(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-4.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751,G. H9, B.1-12(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-25.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-27.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-2(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-118.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751,G. H1, B.1-135.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-44.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751,G. H14, B.1-93(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-46a.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-4a.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H5, B.1-1.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH. K.93, G.H. 474, B.003-01.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.93, G.H. 474, B.003.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-53.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-121.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H12, B.1-9

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1 B.1-66(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-65(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-64.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1 B.1-66.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1-71.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1 B.1-170(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-71(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-72.

Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-72(a).

Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-006.

Genelkurmay ATASE Arşivi, 13-474-020.

Genelkurmay ATASE Arşivi, 93-474-020-01.

Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-008.

Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-008-01.
Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-009.
Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-533A-011.
Genelkurmay ATASE Arşivi, 114-12-012-06.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-9.
Genelkurmay ATASE Arşivi, 93-474-025-01.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, 1-13(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-17.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H6, B.1-32.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-1.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-14.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH K.4751 G.H8 B.1-70(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-1(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B1-5(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi BDH, K.4751, G.H10, B.1-6(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-40.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH K.4751, G.H10, B.1-41.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H10, B.1-47.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, H1, 1-134.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH K.4751, H1, 1-135(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, H11, 1-26.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, H1, 1-95(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, H1, 1-96.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-96(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H8, B.1-3(a).
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H1, B.1-120.
Genelkurmay ATASE Arşivi, 18-167-85-067-1.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1.
Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH, K.4751, G.H2, B.1(a)

İşkân Tarihçesi, Hamit Matbaası, 1932.

Genelkurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

II. SÜRELİ YAYINLAR

Köylü.

Ahenk.

Anadolu.

“Yavuz Drenotu ve Midilli Zırhlı Kruvazörü”, **İkdam**, 14 Ağustos 1914.

“İzmir’deki Bombardıman”, **Tasvir-i Efkâr**, 15 Mart 1915.

Cavit Bey, “*Türkler Harbe Nasıl Sürüklendi?*”, **Vakit Gazetesi**, 10 Kanunisanı 1920, Sayı 783.

Cavit Bey Hatıraları, **Tanin**, 21 Ekim 1944.

Halil Mentеше’nin Anıları, **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Kasım 1946.

Harp Kabinelerinin İsticvabı, **Vakit Gazetesi**, İstanbul, 1933.

Tanin 25, 1. Teşrin (Ekim) 1944.

Belge No: 2, **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 67, Sayı: 141, 2018.

Belge No: 8, **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 67, Sayı: 141, 2018,

Belge No: 9-1, **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 67, Sayı: 141, 2018.

Belge No: 126, **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi**, Yıl: 67, Sayı: 141, 2018.

III. KİTAPLAR

YÖK Komisyonu, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, c.1-1, Ankara, 1990

AKANSEL, İsmail Hakkı, **İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası İzmir Garnizonu**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2012.

AKŞİN, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

ARI, Kemal, **Büyük Mübadele**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2023.

ARMAOĞLU, Fahir, **20’nci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Alkım Yayınevi, Ankara, 1996.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt: 1**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1993.

ARMAOĞLU, Fahir, **Siyasi Tarih**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973.

ATAY, Çınar, **Osmanlı’dan Cumhuriyete İzmir’in Planları**, Yaşam Ve Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İzmir, 1998.

- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
- BARDAKÇI, Murat, **Enver**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.
- BAYKARA, Tuncer, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üni. Yayınevi, İzmir, 1974.
- BAYKARA, Tuncer, **Aydınöğlu Umur Bey**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1990.
- BİLSEL, Cemil, **Lozan**, C. 1, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1932.
- BOLAYIR, Enver, **Talat Paşa'nın Hatıraları**, Güven Basımevi, İstanbul, 1946.
- CEMAL PAŞA, **Hatıralar**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977.
- DURSUN, M. Kâmil, **İzmir Hatıraları**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.
- ERENDİL, Muzaffer, **Topçuluk Tarihi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1988.
- EVLYA ÇELEBİ, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi** (Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine), (Hazırlayan: Seyit Ali KAHRAMAN), C.I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- FROMKİN, David, **Barışa Son Veren Barış**, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1994.
- GRONAU, Dietrich, **Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet'in Doğuşu**, Çev.: PALİR, Gülderen Koralp, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.
- HANHAN, Uluç, **Bir Zamanlar Uzunada**, Meta Basım, İzmir, 2019.
- HERODOTOS, **Tarih**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009.
- HOGG, Ian, **Yirminci Yüzyılda Topçuluk**, Topçu ve Füze Okulu Komutanlığı 2'nci Sınıf Basımevi, Ankara, 2010.
- İBN-İ BATUTA, **Seyahatname**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.
- İZGÖER, Ahmet Zeki (Hazırlayan), **Cemal Paşa Hatıratı**, DBY Yayınevi, İstanbul, 2012.
- JACKH, Ernest, **Yükselen Hilâl**, Çev.: P. Kuturman, Uğur Kitabevi, İstanbul, 1946.
- KABACALI, Alpay (Hazırlayan), **Talat Paşa'nın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- KARABEKİR, Kazım, **I. Cihan Harbine Neden Girdik**, Emre Yayınları, C. 1, İstanbul, 1994.
- KORKMAZ, Erdal ve KURT, Deniz, **Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri**, Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1911-1922 Cilt: 1, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Hava Basımevi ve Neşriyat Komutanlığı, Ankara, 2020.

MAHMUT MUHTAR PAŞA, **Maziye Bir Nazar**, Berlin muahedesinden Harbi Umumiye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebeti, Ali İhsan Matbaası, İstanbul, 1341.

LİMAN VON SANDERS, **Türkiye’de Beş Yıl**, 8. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2018.

MENTEŞE, Halil, **Anılar**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

MUTLUÇAĞ, Hayri (Haz.), **Sovyet Devlet Arşivi, Gizli Belgelerinde Anadolu’nun Taksim Planı, Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, Belge Yayınları, Güven Matbaası, İstanbul, 1972.

OIKONOMOS, Konstantinos – SLAARS, Bonaventure F., **Destanlar Çağından 19. Yüzyıla İzmir, (Çeviren: Bilge UMAR)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

ÖCAL, Celal, **Dünya Savaşı’ndan Kurtuluş’a İzmir 1914-1922**, İleri Yayınları, İstanbul, 2023.

ÖCAL, Celal, **I. Dünya Savaşı’nda İzmir Savunması**, İleri Yayınları, İstanbul, 2015.

ÖTS, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, C.I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918’e)**, İmge Yayınevi, Ankara, 1998.

SELEK, Sabahattin, **İnönü’nün Hatıraları**, Burçak Yayınları, Ankara, 1968.

SEYDİ, Süleyman, **1939-1945 Zor Yıllar, İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, Ankara, 2006.

SOKU, Ziya Şakir, **Tanzimat devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi**, İstanbul, 1952.

SÜRGEVİL, Sabri, **II. Meşrutiyet Döneminde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2009.

STRABON, **Coğrafya (Anadolu)**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1991.

TOLON, Hurşit, **Sevr’e Giden Yol**, Günel Basım Yayın, 2005.

TSK BDH, **TSK Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik**, C. X, ATASE Yayınevi, Ankara, 1985.

TSK BDH, **Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi: IV’üncü Cilt 2’nci Kısım**, 1986.

TFK, **Türk Topçuluk Tarihi**, Topçu ve Füze Okulu Komutanlığı 2’nci Sınıf Basımevi, Ankara, 2007.

- TFK, **Çanakkale Muharebelerinde Topçunun Kullanılması**, Topçu ve Füze Okulu Komutanlığı 2'nci Sınıf Basımevi, Ankara, 2008.
- TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Görüp İşittiklerim**, TTK Yayınları, Ankara, 1987.
- UÇAROL, Rifat; **Siyasi Tarih (1789-2001)**, DER Yayınları, İstanbul, 2008.
- UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih**, Hak Yayınları, İstanbul, 1987.
- UMAR, Bilge, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, TTK, Ankara, 1998.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, TTK, Ankara, 1998.
- ÜLKER, Necmi, **XVII ve XVIII Yüzyıllarda İzmir Şehri ve Tarihi I**, Ticaret Tarihi Araştırmaları, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.
- ÜLKER, Necmi, **İzmir Sancakkale'si ve Şehitliği**, Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, Ankara, 1983.
- ÜLMAN, Haluk, **Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- ÜRÜK, Yaşar, **İğne Deliğinden İzmir**, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011.
- Weit, **Hilâfet Siyaseti ve Türklük Siyaseti**, Çev.: H. Adem, Şems Matbaası, İstanbul, 1331.
- WALLACH, L. Jehude, **Bir Askerî Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Almanya Askerî Heyetleri (1835-1919)**, Çev.: F. Çeliker, Genelkurmay, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve İşittiklerim**, C. 1, Rey Yayınları, İstanbul, 1970.

IV. MAKALELER

- ADITATAR, Funda, **“İzmir İngiliz Başkonsolosluğu'nun Askerî İstihbarat Faaliyetleri (1878-1914),”** Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: XXVI, Sayı: 1, 2011.
- AHMAD, Feroz, **“1908-1914 Yılları Arasında İngiltere'nin Genç Türklerle İlişkileri”**, İttihatçılıktan Kemâlizme, Çev.: Fatma Berkay, İstanbul, 1985.
- ALPARSLAN, H. İbrahim-GÜLENÇ, E. Aysu, **İzmir Sarıkışla'nın İnşa Evreleri**, TÜBA-KED Dergisi, Sayı, 19, 2019.

BAKACAK, Alper, “I. Dünya Savaşı’nda İzmir Bombardımanı (5-9 Mart 1915)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, İzmir’in İşgali Özel Sayısı, Cilt: 19, İzmir, 2019.

BAYRAMOL, Eray, “**Rus Diplomatik Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı’nda Türk-Rus İttifakına Dair Görüşmeler**”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Cilt: 129, Sayı: 254, (Eylül-Ekim 2021).

ÇELİK, Birten, “**Çanakkale Savaşının İlk Evresinde İzmir Basını**”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 1994, Cilt: 2 Sayı: 4.

ÇETİN, Nurten, **I. Dünya Savaşı’na Giden Yolda Avusturya-Macaristan ile Sırbistan İhtilafı**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1, 2017.

DENNY, J., “Redif”, **İslam Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi, C. IX, Ankara, 1964.

DOĞTEKİN, Abdullah, “**Birinci Dünya Savaşı Sırasında İtilaf Devletleri Tarafından İzmir’e Yapılan Saldırıları**”, **Güncel Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları - Kavramlar, Araştırmalar ve Uygulama**, (Ed: Sevilay Özer-Ruhi İnan), Lyon, 2023.

DOĞTEKİN, Abdullah, “**Birinci Dünya Savaşı Yıllarında İtilaf Devletleri Tarafından İzmir Sancağının Kazalarına Yapılan Deniz ve Hava Bombardımanları**”, **Sosyal Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 12**, (Ed. Meryem Bulut-Zeynel Karacagil), Ankara, 2023.

GÜVENBAŞ, Sehnaz ve GÜVENBAŞ, Mesut, “**Alman Topçu Binbaşı Lierau’nun Dilinden Kösten Adası’nın Kurtarılması**”, **Belgi**, Sayı: 21, Denizli, 2021.

HAYTA, Necdet, **I. Dünya Savaşı’na Giden Yolda 1908 Reval Mülakatı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri**, 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu (Yayına Hazırlayan: A. Y. Akengin- S. Koçaslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi, Ankara, 2015.

HÜSEYİN, Lütfiye Hacı – ARSLAN, Erdal, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında İzmir’de Beslenme Sorunu**, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XX, Sayı: 41, 2020.

İREÇ, Muammer, **Temelsiz Bir Lokalizasyon Önerisi Olarak Tismurna-Smyrna Özdeşliği**, **TÜBA-AR**, Sayı: 22, 2018.

MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, **“Rahmi Bey’in İzmir Valiliği”**, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, İzmir, 1993.

ÖCAL, Celal, **103 Yıldır Bilinmeyen İtilaf Donanması’nın İzmir’i İşgal Girişimi**, XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Ekim 2018), Hazırlayan: Semiha Nurdan-Muhammed Özler, Cilt: VI, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2022.

SÜRGEVİL, Sabri, **“Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na Girişinin İzmir Basınındaki Yankıları”**, Tarih İncelemeleri Dergisi, 1983, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 118-128.

TUNÇ, Salih, **“Birinci Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa’nın Paris Ziyareti”**, OTAM, 25, (Bahar 2009).

TÜRKMEN, Zekeriya, **“II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Ordusunda Ordu-Siyaset İlişkileri”**, Erdem Dergisi, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Araştırma ve Eğitim Merkezi, C. 12, S. 35, Yıl: 2000.

ÜLKER, Necmi, **“İzmir Körfezi’nin Kilidü’l Bahiri Sancakkalesi”**, Geçmişten Günümüze Balçova, İzmir, 1997.

YELLİCE, Gürhan, **“Türk-Yunan İlişkilerinde Dönüm Noktası: Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Osmanlı Devleti ile Yunanistan’ın “Normalleşme” Arayışı ve Almanya’nın İttifak Projesi”**, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 5, (30 Ağustos 2021).

YILDIZ, Gültekin, **“Askerî Düzenlemeler, 1876-1918”**, Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri 1876-1918 içinde, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Eskişehir, 2013.